

^{a 1780}
JOHANNIS MICHAELIS

DILHERRI FR.

M. P. P.

LIBRI DUO

ELECTORUM.

In quibus rituum, tam
sacrorum, quàm secularium, farrago
continetur, plurima Auctorum
loca explicantur, & lin-
guarum usus ostendi-
tur.

GENÆ,
SUMTIBUS JOHANNIS REIF-
FENBERGERI BIBLIO-
POLÆ,

TYPIS WEIDNERIANIS.

Anno

C 1783 XXXIII.

München
Bibliothek
erische

J. Lipsius.

Inscripsi Electa : non
abhorrenti à re nomine,
quia pleraque variè elegi-
mus & decerpimus : &
Plinii exemplo , quem
Commentarios CXX. Elec-
torum reliquisse , docuit
me alibi ejus nepos. *Lib. 1.
Electorum, ad Lectorem.*

Johannes Star-
ckius.

Electa , quæ variè eligi-
mus & decerpimus. *Lib. de
Stylo c. 5. p. 97.*

REVERENDO PLURIMUM
ET EXCELLENTIS-
SIMO

DN. CHRISTO-
PHORO SCHLEU-
PNERO, SS. Th.
Doctore meritissimo, Ec-
clesiæ Christi propagatori diligentis-
simo &c. Domino et
Patrono meo ma-
gno.

Notum tibi est,
*Schleupnere meritis-
sime, ex Ambrosio, non in-*

commodè cū luna com-
parari Ecclesiam. Quem-
admodum n. luna nonnū-
quam plenā & decorā ex-
tra nubes faciem porrigit;
quandoq; intra nubes eā-
dem recōdit, variasq; φάσεις,
multifaria obtinet decre-
menta & incrementa: ita
Ecclesia, quæ, veluti luna,
à Christo, sole suo, tota de-
pender, interdum publi-
co & libero puri cultus Di-
vini exercitio refulget; a-
liquando persecutionum
æstu,

æstu, & hæresium inva-
lescentium vi ac astu
obscuratur & occulta-
tur. Nihil novum, nihil
peregrinū Ecclesiæ for-
titudo experitur, tali-
bus, penè ab universis
hæreticis, quæstionum
turbinationibus agitata, in-
*quit Vigilius libro primo
contra Eutychen.*

Et sæpius quidem, si
omne præteriti tempo-
ris spatium nobiscum
reputamus, pulla & atrata

Ecclesiæ vestis conspicitur, quàm læta & variegata: cùm & Ecclesiæ Dominus risisse nunquam, aliquoties autem flevisse legatur.

Non longè me hîc diffundam, sed seculum vix elapsum contemplanor, quo Picardi, sive Waldenses (inter quos veram aliquam fuisse Ecclesiam nemo dubitet) in eas fuerunt, à Pontificiæ doctrinæ adleclis, redacti angustias,

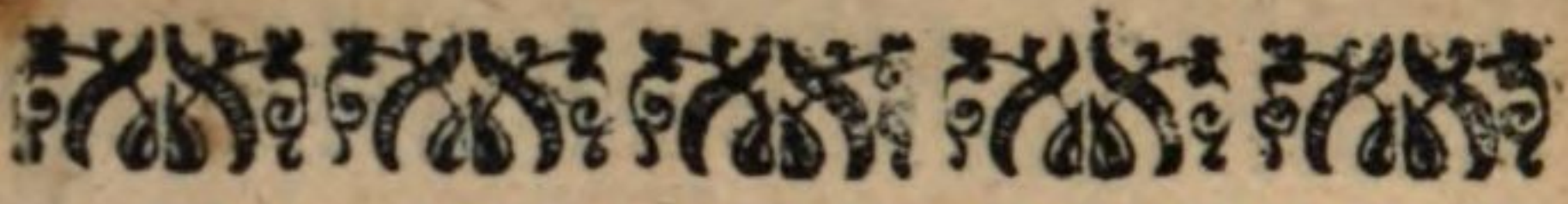
stias, ut non nisi in cellis
ac foveis subterraneis sese
potuerint sustentare: un-
de, per contemptum, ap-
pellatione Germanica di-
cti fuerunt Grubenheyner,
quemadmodum in expli-
catione psalmi septimi
scribit Selnecerus, cujus
verba quin huc transcri-
bam, vix me contineo.

At quid attinet, memo-
riam mittere in seculum
superius? nostra hæc,
quam & lenes, & viri, &

pueri attigimus, tempe-
stas, quæ nō infortunia in
nos, pleno imbri, effudit?
Quid non perpeffa Mora-
via, quid ō Silesia, quid nō
Bohemia, quid nō Austria,
quid ō nostra deniq; Fran-
conia, & regiones aliæ in-
numerabiles? donec tan-
dem aliqua Divinæ mise-
ricordiæ scintillula reni-
teret, ac admirabili consi-
lio Ecclesiæ, multis in Pro-
vinciis laboranti, succur-
reret, plurimorumque

non modò hominum, sed
omninò populorum ani-
mas, ab errorum diverti-
culis, in viam regiam pri-
scæ fidei, quam sanctissi-
mus Apostolorum chorus
docuit, beata Patrum con-
cio munivit, gloriosa
Martyrum corona, san-
guinis sui purpurâ, quasi
quodam signaculo, nota-
vit, reducere inciperet.

Occasione ista Tu,
Schleupnere plurimùm
Reverende, ad oras tene-

brolas, vocatione legiti-
ma, delatus es, ut cœtui
vacillanti salutarem fa-
cem præferres, & velut è
specula, lumen, quod se-
queretur, ostenderes.
Quod tuum officium ita
& es executus, & es seque-
ris etiamnum; ut nec ma-
li, quod crimentur, vi-
deant; nec boni, quod ve-
nerentur, non habeant.

Quo te adfectu & vene-
ratione ego fuerim pro-
secutus, & quo prosequar,

hoc

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
hoc gemino meo libello
testatum facere volui.
Fuit olim barbararum
quoque gentium conue-
tudo, ut nec patronos, nec
amicos sine munere salu-
tarent: eum & ego, litte-
ris melioribus non nihil
excultus, volui imitari,
nec in conspectum tuum
venire immunis. Accipe
ergo, Vir magne, non
quantum accipere dignus
es, sed quantum dare, mea,
hominis quippe novi,

permittit tenuitas; accipe,
inquam, vultu gratioso,
quo semper meas respice-
re chartas dignatus es :
hunc aliosque plures feli-
cissimè supera annos, me-
que amare ne desiste. Da-
bam Genæ, Calendis Ja-
nuarii annicis 1500XXXIII.

E. R. T.

amantissimus

Johannes Michael

Dilherr / M. &

P. P.

Le.

Lectori benivolo sa-
lutem.

Hoc age, sis, Lector beni-
vole; nunc jam, si agere
illud tibi senio nō erit; Et o-
perā mihi dare ne pigrare:
longo te Et verboso morari
antilogio nolo, sed, quī hosce
concinna verim libellos, vo-
lo expromere. Tota ferme
vita mea nihil fuit aliud,
nisi servitus. Et quid
hoc doleam? cum nemo sit
hominum, cujus vita non

fluat. Quamobrem cum
turpi me otio mancipare,
nunquam libuerit: inter
cœnandum quandoq; aut
prandendum, quædam vel
evolvere, vel in chartam
conjicere consuevi; quæ si
vel uni profore sperarim,
laboris me haudquaquam
pœnituerit. Poterat qui-
dem ab hoc negotio me de-
terrere, si, quàm periculo-
sum sit, hoc seculo tam eru-
dito, quicquam, hac ætate,
vulgare cogitarem: sed E
illud

~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~
illud me poterat animare,
datuos aliquid annis, &
candidissimo interviendi a-
dolescentie, quibus haec alia
boris subsecutis & subse-
cundariis molior, adfectui,
viros bonos & eruditos.
Non ego sum ita ingenia-
tus, ut multi: qui, dum,
quo sit compendio eundum,
cogitant, nusquam progre-
diuntur. Satius certe est,
aliquà ire, quàm prorsus
subsistere: cum ille etiam,
qui claudicantem sequitur,
citius

~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~
citiùs ad locum, quem fuit
prespeculatus, perveniat,
quàm qui quietus desidet,
etiàmsi perpetuò de eligen-
da ad istum locum via ra-
tiocinetur. Quod si otium
aut respirationem mihi ali-
quam Divinitas omnipo-
tens concesserit; ut scripto-
res accuratissimos, qui con-
tra gentes aliquando scri-
pserunt, Tertullianum,
Arnobium, Minucium
Felicem, juventuti concin-
nè & succinctè obferam ex-
positos,

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

positos, ad laborabo. Interea

ἐργαζομεν τὰ παρόντα.

ampl. sumus presentia.

Cæterum, quia in ipsas
Januarii Calendas horum
incidit editio; tam parcus
aut sordidus non ero, ut à
largæ Strenarum distribu-
tione abstineam. Ecclesiæ
igitur opto amaranthum.^{sancti fons}
Est quidem amaranthus
spica purpurea, nec decerpi
abhorrescit; latior tamen
semper renascitur: ita

lan-

✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠✠
sanguine fundata est Ec-
clesia, sanguine cœpit,
sanguine succrevit, san-
guine finis erit.

*Purpuretur, si ita Deus
velit jubeatq̃, effuso Mar-
tyrum cruore, carpatur &
decerpatur, omnibus dia-
boli & diabolicorum ty-
rannorum sannis & tor-
mentis sit exposita: modò
nunquam marcescat, sed
contra portas inferorum
exsurgat.*

Ma-

Magistratui *opto* Solis
splendorem. *Est*

Sol rerum lator, & nume-
rosi temporis auctor:

*magistratus etiam id stu-
deat, ut subditos augeat, re-
ficiat locupletetq̃. Sol quò
ascendit altius, eò umbram
projicit minorem: magi-
stratus etiam quò est subli-
mior, eò sit favorabilior*

-- -- -- flentibus ara,
blandius & miseris nu-
men.

Sol

*Sol eodem modo & divi-
ti splendet & inopi: ma-
gistratus etiam, idem
& Cræso & inopi præbeat
justitia asyllum, malitq̃ pro
aquitate & bono publico
immolari, quàm civem im-
molare innocentem.*

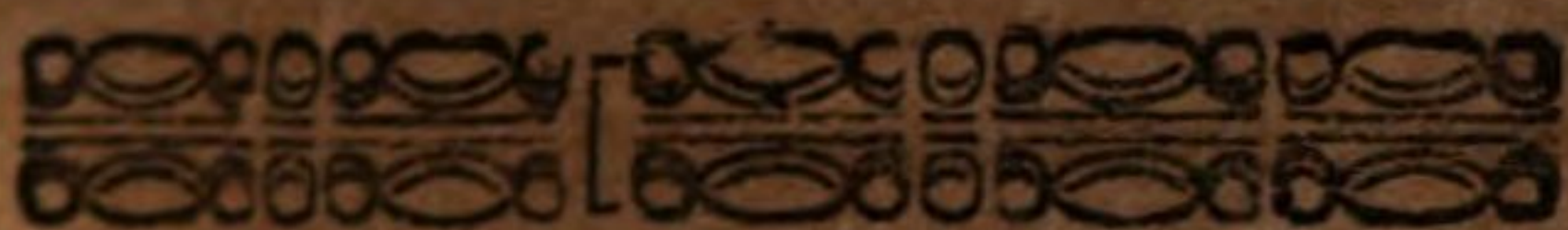
*Patribus familias opto
patientiam Jeremiæ. (Jer.
27, 2.) Opus enim ipsis est
maximè, his cum primis
plusquam ferreis tempo-
ribus,*

ferre

ferre jugum , retinere fi-
dem, meliora subinde
sperare, ut vincant au-
xilante Deo.

Toti denique *Germa-
nia annum gratia & re-
conciliationis.*

LIBRI I. ELECTORUM

CAPUT I.

*Encomium precationis :
preces gentilium, Epicteti,
Platonis : oratio Turca-
rum : ad preces adhorta-
tiuncula.*

A Prece principium. Elegantissi-
mè aureum illud Eloquentiæ
flumen *Chrysostomus* : nihil est poten-
tius homine orante. Cum quo con-
sentit Patrum Latinorum propè ulti-
mus, *Bernhardus* : nemo nostrum
parvi pendat orationem suam, dico
enim vobis, quod ipse, ad quem ora-
mus, non parvi pendit eam. Post-
quam egressa est ab ore nostro, ipse
scribit eam in libro suo, & unum ex
duobus indubitanter sperare posu-
mus

mus: quoniam aut dabit, quod petimus; aut quod novit utilius. Videntur hæc quasi pertransennam vidisse gentiles: unde preces apud ipsos non rejiculas deprehendimus. Lectori rem nō ingratam me spero facturum, si nonnullas huc conjiciam. Epictetus, Stoicæ sectæ Philosophus, tantæque apud omnes existimationis & famæ, ut lucerna ejus fictilis tribus drachmarum millibus divenderetur, circa finem ferè præceptionum suarum, hæc nobis ingerit: *ὅτι πάντες πρὸς προχείρῃς εὐκτερόν ταῦτα ἄγε δὴ με ὦ ζεῦ, καὶ σὺ ἡ πεπρωμένη, ὅποι ποῦθ' ἡμῖν εἰμὶ διατεταγμένῃ, ὥς εἴπωμαι, εἴπομαι γέ ἄοκν'· ἦν δέ γε μὴ θέλω, κακῶς γενόμενος ὃδ' ὃδὲν ἤτλ' οὐκ εἴπωμαι*. Quæ vir Doctissimus Hieronymus Wolfius ita est interpretatus: In quovis incepto hæc optanda sunt: Duc me, ô Jupiter, & tu Fatum, eô, quò sum à vobis destinatus. Sequar enim ala-

alacriter. Quod si noluerō : & improbus ero, & sequar nihilominus. Idem paulò pòst: εἰ ταύτῃ τοῖς θεοῖς Φίλον, ταύτῃ γενέσθω. Videtur huc addudere sanctissimus Apostolus Jacobus, quando in adhortatoria sua scribit isthæc: εἰ ἂν ὁ κύριος θελήσῃ. Si Dominus voluerit. [Jac. 4, 15.]

Lacrymas cohibere non possum, quando Platonis lego precatiunculam, hominis spissa gentilitate obvoluti, & insana nonnullorum, qui perfricta se fronte, oīesque imprudentes, Christianos appellant, vota confidero. Est autem isthæc:

Ζεῦ βασιλεῦ, τὰ μὲν ἐσθλὰ καὶ εὐχομένοις καὶ ἀνέυκτοις

ἄμμι δίδου, τὰ δὲ δεινὰ καὶ εὐχομένοις ἀπαλέξοις.

Pro Ζεῦ βασιλεῦ, pone παμβασιλεῦ: & quotidie cēnties ingemina. Ita autem reddidit Morus:

Da bona, sive rogere, Deus, seu nul-
la rogere,
& procul à nobis mala quæque peten-
tibus aufer:
& mala, sive petare, nega, seu nulla
petare.

Henricus Stephani, triplici inter-
pretationis genere dignatus est: qua-
rum prima totidem versibus, ac penè
totidem verbis Græca illa exprimit:
secunda paulò liberior est: tertia,
liberrima.

1. Quæ bona sunt: mihi da, rex Juppi-
ter, illa precanti,
haudque precanti etiam: mala si pre-
cer, attamen arce.

2. Quæ bona sunt, nobis largire, ô Jup-
piter, ô rex,
seu non sint precibus nostris, sint sive
petita:
at mala longè arce, quantumlibet illa
precemur.

3. O

3. O qui rex regum es, magni domina-
tor Olympi,
æterno à cuius bona seu mala numine
pendent,
quæ bona sunt, facilis nobis largire,
precesque
ne tu expectato nostras: verùm illa
precari
seu venit in mentem, seu non, da pos-
se potiri.
Quod si etiam mala nos læva te mente
rogemus,
stultitiam miserare tamen, pater opti-
me, nostram:
nostraque te quamvis temeraria vota
fatigent,
parce his indulgere: & quæ exopta-
mus adesce,
fac procul à nobis contra cernamus
abesse.

Turcæ, qui res quasvis benè ceden-
tes ad Deum auctorem referunt, suos
alunt Talismannos, hominum genus,

templorum ministerio dicatum; qui, postquam adventari auroram cognoscunt, clamorem tollunt è celsa turri, in eum usum constructa; quo homines ad venerandum Deum hortantur & arcesunt. Verba eorum sunt: la alah alla allah Muhâmed rasul allah. non est Deus, nisi Deus ille; Muhammed nuncius Dei.

Idem faciunt medio tempore inter exortum solis & meridiem, inter meridiem & occasum: postremò, sole occidente, voce utuntur acutissima, quæ longissimè exauditur: ut ex Gisleenio Busbequio didicimus.

Nos quóque quos ipse Dei filius orare iussit & docuit, hinc discamus, nullum locari tempus melius, quàm quod impenditur precibus: meritò etiam petentis reprehendi negligentiam, qui de dantis misericordia non potest dubitare. Hæc hoc capite primo: quòd scirem præclarè & sapienter

à So-

à Sophocle, referente Plutarcho, dictum :

ἔργα δὲ πάντες ἢν τις ἀρχηται καλῶς,
καὶ τὰς τελευτὰς εἰκὸς ἐσθ' ὅπως ἔχειν.

Si benè se habent principia, de egregia coronide spem bonam possumus concipere.

CAPUT II.

*Turcarum in Religione
sedulitas, cum nostra in
eadem desidia compara-
tur.*

SÆpius ingemui, cum nostram, in Religione nostra, cœlitus demissa, cogitavi desidiâ inertiâque; & contra infidelium fervorem ac sedulitatem, ex Historicis, animadverti. Redibo tecum in Turciam. Ecce

verò Barbaros magno honore chartas prosequentes, nec humi jacere permittentes, sed, si quam fortè conspiciant, curiosè attollentes, rimæque alicui aut parieti indentes. Quæris causam? quod in ea sanctissimum Dei nomen scribatur.

Tanta reverentia Alcoranum excipiunt, ut, si quis Christianorum imprudens ipsi insideat, capitis supplicio afficiatur. Camelos, qui Mechâ adventârunt, & Alcoranum, quem divinæ legis librum existimant, gestârunt, frequentissimè satellitio: & alii pilos eorum, tanquam sacros, evellunt; alii osculantur: nonnulli iis sudorem axillarum extergunt, eoque oculos & faciem perfricant, tandèmq; mactatorum carnes, in minutissimas partes concisas, fidelibus suis, ad manducandum, distribuunt. Solo enim Alcorani contactu, eos credunt sanctificatos.

Nos

Nos quo loco sacra Dei mysteria ?
quo censu eorum tractatores habemus ?

Immane apud eosdem piaculum,
illotis pedibus & veretro templum
ingredi: frequenti enim corporis lotione,
animi sordes elui arbitrantur.

Inter nos videas, (fateri pudet) quī
adhuc à Baccho madentes, à Priapo
putentes, aut scelere alio marcentes,
ad sacra prorepant, sanctimoniāque
incredibilem pallio, fronte, barba,
profiteantur.

CAPUT III.

*Apostoli multa ab Ethnicis,
iām quoad res, quā
verba desumserunt: Sp. S.
utitur modo loquendi usitato.*

ERuditè jus Canonicum c. Legimus
 Edist. 37. Legitur, quod præcepit Do-
 minus filiis Israel, ut exspoliarent Aegy-
 ptios, auro & argento: moraliter in-
 struens, ut, sive aurum sapientiæ, sive
 argentum eloquentiæ, apud Poetas inve-
 niremus, in usum salutiferæ eruditionis
 vertamus. In Levitico etiam primitias
 mellis, id est, humanæ eloquentiæ, Do-
 mino jubemur offerre.

Studiosissimè hæc præstitere Cano-
 nis novi instrumenti scriptores: qui,
 quotiescūque visum conducibile,
 cum gentilibus fuere locuti, & thesau-
 ros injustis possessoribus ereptos, in
 templum Domini comportarunt.
 Loca aliquam multa notarunt alii:
 nos, post messem, spicilegio hîc eri-
 mus contenti, quod alii nobis relique-
 runt, alii ostenderunt. Cap. 5. Act. v.
 29. os Apostolorum, Petrus accusatus,
 quod Christum doceret Hierosoly-
 mis, invito Cæsare & Sacerdotibus,
 statu,

statu, ut Rhctores vocant, absoluto
 responderet, se rectè facere: quia
 πειθερχεῖν δεῖ θεῷ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις,
 i. Deo magis obedire decet, quàm
 hominibus. Quæ ipsissima sunt So-
 cratis verba, in Apologia, apud Pla-
 tonem, respondentis: ἐγὼ μὲν, ὧ ἀν-
 ῥωπες ἀθηναῖοι, ἀπαίζομαι ὑμᾶς, καὶ
 φιλῶ· πείσομαι δὲ τῷ θεῷ μᾶλλον ἢ
 ὑμῖν, i. ego quidem vos amplector &
 amo, viri Athenienses: sed Deo potius
 quàm vobis obtemperabo.

Cum lego Paulum, Coloffenses suos
 ita adhortantem: πάντα, ὅ, τι ἂν ποιῇτε
 ἐν λόγῳ ἢ ἐν ἔργῳ, πάντα ἐν ὀνόματι
 κυρίου Ἰησοῦ χριστοῦ i. Quaecūq; facitis,
 sine verbo sine factis, ea omnia in nomine
 Jesu Christi faciatis: videtur mihi ocu-
 lum ad eundem intendisse Platonem,
 qui epistola octava: ἀπὸ τοῦ θεῶν χρεὶ
 πάντων ἀρχόμενον αἰεὶ λέγειν τε καὶ νοεῖν,

i. *omnis non solum sermonis, verum etiam cogitationis, principium à Diis est sumendum.*

Cæterum in verbis etiam mira aliquando convenientia, ut ex medio illa vulgo Spiritum sanctum juraveris desumpsisse. i. Corinth. 13, 1. scribitur

Apostolus: *ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ, καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἤ-χῶν, ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον, i. Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum as resonans, aut cymbalum tinniens. Eodem modo apud Diogenem Laertium Timon de Zenone:*

Νῆν δ' εἶχεν ἐλάσωνα σκινδαψοῖο

Σκινδαψὸς est genus instrumenti musici. Hoc ergo vult Timon: Zenonem hominem esse loquacem, cujus verba darent sine mente sonum.

Sic etiam solebat Cleanthes dicere
de

de Peripateticis, eos ὁμοιόντι πάχειν
ταῖς λύραις, αἰκαλῶς φθεγξάμεναι
αὐτῶν ὅς κ' ἀκρόουσι, i. eandem cum lyris
aut testudinibus sortem experiri, quæ sua-
vem quidem edant sonum, sese tamen i-
psas non exaudiant. Isaacus Hortus-
bonus.

Ecquid dubitabimus, Spiritum san-
ctum suum loquendi modum ex me-
dio desumpsisse vulgo; cum ipse hoc te-
stetur? *mandatum hoc, quod ego præci-
pio tibi hodie, occultum non est à te, neq;
longinquum; non est in cælis, ut dicas:
quis ascendet nobis in cælum, & capiet il-
lud nobis? neq; est ultra mare.* [Deut:
30, 11.] Nec abscondit Esaias, qui, ob per-
spicuitatem, Hieronymo non Pro-
phetam videtur texere, sed Evange-
lium; quando divinitus jubetur acci-
pere volumen magnum, & Prophetiam
suam ei inscribere בְּחַרְטֻמִּי i. stylo
hominis, hoc est, manifestò, & verbis
humanis, litterisq; notis, ut omnes, etiam

ἡπιοὶ ἔ' simplices possent id, quod erat
scribendum, intelligere. Salom. Glass.
Sed ἡὰς ὡς ἐν περὶ ἐργουῆ'

CAPUT IV.

*Gentilibus Judaeorum Rel-
ligionem non fuisse incogni-
tam, atq; adeo eos esse
inexcusabiles.*

Sunt, qui, nescio quem atre loliginis
succum Deo optimo & misericor-
dissimo attribuentes, salutis mysteri-
um minimæ hominum parti innotuis-
se contendant: illis hoc caput conse-
crabimus, & à veritate ipsos longissi-
mè deviare ostendemus. Tu, nisi vo-
luntariæ te cœcitati mancipare volu-
eris, mecum fateberis, Ethnicis Ju-
dæorum Religionem non omninò
fuisse incognitam.

Pro-

Prodeat primus Justinus, Trogi Pompeji abbreviator, qui Judæorum originem non ineptè describit: Antiochus Judæos quóq; , qui in Macedónico imperio, sub Demetrio patre, armis se in libertatē vindicaverant, subigit. Quorum vires tanta fuere, ut, post hunc, nullum Macedonum regem tulerint, domesticisque imperiis usi, Syriam magnis bellis infestaverint. Fuit namq; Judæis origo Damascena, quæ Syriæ nobilissima civitas est, unde & à Syriis regibus genus ex regina Semiramide fuit. Nomen urbi à Damasco rege inditum, in cuius honore Syrii sepulcrum Arathis, uxoris ejus, pro templo coluere, deamque exinde sanctissimæ Religionis habent. Post Damascum, Habraam, Moses, Israel, reges fuere.

Sed Israelem felix decem filiorum proventus, majoribus suis clariorem fecit. Itaq; populum in decem regna divisum, filiis tradidit, omnesq; ex nomine Judæ, qui post divisionem decesserat, Judæos appel-

appellavit, coliq; ejus memoriam ab omnibus jussit. Ejus portio omnibus accesserat, minimusq; inter fratres etate Joseph fuit: cujus excellens ingenium veriti fratres, clam interceptum peregrinis mercatoribus vendiderunt. A quibus deportatus in Aegyptum, cum magicas ibi artes solerti ingenio percepisset, brevi ipsi regi percharus fuit. Nam & prodigiorum sagacissimus erat, & somniorum primus intelligentiam condidit, nihilq; divini juris humaniq; ei incognitum videbatur: adeo ut etiam sterilitatem agrorum ante multos annos providerit: periissetq; omnis Aegyptus fame, nisi, monitu ejus, rex edicto servari, per multos annos, fruges jussisset.

Tantaq; experimenta ejus fuerunt, ut non ab homine, sed à Deo responsa dari videretur. Filius ejus Moses fuit, quem etiā, præter paternæ scientiæ hereditatem, formæ pulcritudo commendabat. Sed cum scabiem Aegyptii, & pruriginem pate-

rentur;

rentur; responso moniti, eum cum aegris, in postis ad plures serperet, terminis Aegypti pellunt. Dux igitur exulum factus, sacra Aegyptiorum furto abstulit: quæ repetentes armis Aegyptii, domum redire tempestatibus compulsi sunt. Itaq; Moses Damascena patria antiqua repetita, moniem Syneum occupat, in quo, septem dierum jejunio, per desertæ Arabiæ, cum populo suo fatigatus, cum tandem finisset, septimum dierum, more gentis, sabbatum appellatum, in omne ævum jejunio sacravit: quoniam illa dies famem illis erroremq; finierat. Et quoniam, metu contagionis, pulsos se ab Aegypto meminerant, ne eadem causa invisi apud incolas forent, caverunt, ne cum peregrinis communicarent. Quod ex causa factum, paulatim in disciplinam Religionemq; convertit. Lib. 36.

Vides multam ipsis fuisse Judaismi notitiam; etsi infelix lolium & steriles quoq; avenas, hordeo admiscuerint.

Mirificè

Mirificè hæc illustrabit Strabo :
quem oculis integris , non strabis in-
tuere : *Fama adserit , Aegyptios fuisse
eorum progenitores , qui nunc Judæi ap-
pellantur . Nam Moses , unus ex Aegy-
ptiis Sacerdotibus , cum partem quandam
regionis haberet , ac molestè ferret eorum
instituta , hinc commigravit . Discessere
cum eo multi , quibus divina curæ erant .
Docebat enim ille , quomodo Aegyptii
non rectè sentirent , qui ferarum aut peco-
rum imagines Deo tribuerent : nec Gra-
ci , qui Deos hominum figuris insignirent ;
& quod id solùm Deus esset , quod nos
contineret , terram ac mare ; quod cælum
& mundum , & eorum omnium naturam
appellamus . Cujus profectò imaginem
nemo sana mentis , nostræ similem audeat
effingere . Oportere itaq; , relicta omni
simulacrorum effigie , & digno eum fano
ac templo constituto , sine forma , solere ,
& vel pro se quemq; indormire , vel alios ,
qui boni insomniatores essent , pro aliis ;*

ac

ac semper bonum aliquod donum & signum à Deo expectare, eos præsertim, qui castè integre, & cum iustitia viverent, ceteros verò nequaquam. Ille hæc dicens, hominibus bonis, non sanè paucis, id persuasit, & in eum locum deduxit, ubi nunc condita sunt Hierosolyma, quem facile obtinuit, cum minimè esset invidiosus, nec, pro quo quisq; invidiosus contenderet. Simul, pro armis, sacra & Deum proponebat, cujus sedem querere vellet: & ejusmodi cultum & sacrificium se traditurum pollicebatur, quæ nec impensâ, nec affatu, nec reulla absurda perturbarent. Quamobrem ille his rebus excellens, imperium haud exiguum constituit. Nam facile gentes omnes finitimæ, ob propositam spem & huiusmodi consuetudinem, adhaerunt. Successores quoq; aliquandiu in iisdem institutis permansere: cum revera & iusti essent, & religiosi. Ita Strabo L. 16. ex metaphrasi Heresbachiana.

Silentii

Silentii sipario obvolvo Galenum, Plinium, Virgilium, Ovidium alios, & ne caput hoc prodigiosa longitudine cætera superet, solum adduco Ciceronem, qui agmen hoc claudet: *Cum aurum, Judæorum nomine, quotannis ex Italia, & ex omnibus vestris provinciis, Hierosolymam exportari soleret: Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari liceret. Quis est, Judices, qui hoc non verè laudare possit? exportari aurum non oportere: cum sæpè antea Senatus, tum me Consule, gravissimè judicavit. Huic autem barbara superstitioni resistere, severitatis; multitudinem, Judæorum flagrantem, nonnāquam in concionibus pro Rep. contemnere, gravitatis summa fuit. At Cn. Pompejus, captis Hierosolymis, victor ex illo fano nihil attigit. In primis hoc, & multa alia, sapienter: quod in tam suspiciosa ac maledica civitate, locum sermoni obrectatorum non reliquit. Non enim credo,*
Relli.

Religionem & Judeorum & hostium, impedimento praestantissimo Imperatori, sed pudorem fuisse.

Sua cuiq; civitati Religio, Læli, est, nostra nobis, stantibus Hierosolymis, pacatisq; Judæis: tamen istorum Religio sacrorum, à splendore hujus imperii, gravitate nominis vestri, majorum institutis abhorrebat. Nunc verò hoc magis, quod illa gens, quid de imperio nostro sentiret, ostendit armis: quàm cara Diis immortalibus esset, docuit; quòd est victa, quod elocata, quod servata. Orat. pro Flacco.

Optarim, hæc videant illi, qui in-
tempestivâ moti misericordiâ, totam
gentilium turbam, in cælos volunt
translatam; quòd ad veritatis agni-
tionem nulla grassari via potuerint.
Imò verò noluerunt. Unde ἐματαιώ-
θησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ
ἐσκοτίσθη ἡ ἀσυνετοῦ αὐτῶν καρδία,
φάσκοντες εἶναι σοφοὶ, ἐμωραίνθησαν,
i. vani

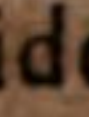
i. *vani facti sunt in ratiocinationibus suis,
& desipiens eorum cor est obtenebratum:
cum dicerent se sapientes, facti sunt
stulti. Rom. 1, 21: 22*

CAPUT V.

Urim & Thummim.

MAJOR, in horum vocabulorum ex-
planatione, Scriptorum conve-
nientia non est, quam inter horolo-
gia. Longissimè autem omnium ja-
cula à scopo sua jecit Cardinalis Bel-
larminus, qui **אורִיִם** & **תומִיִם**
derivat à **יֵרָה** & **נֶמֶן** ut significant
doctrinam & veritatem, quod habet
Latinus; vel **δήλωσιν καὶ ἀλήθειαν**,
quod LXX. amplectuntur interpretes.
Ejusmodi enim derivatio, omnia
Grammaticorum tribunalia perfrin-
git. In mentem forsitan fuit doctissimis
δῆλος ὁ manifestus hisce

hiscē Senioribus, quod, de summo Aegyptiorum Sacerdote, apud Aelianum scribitur: εἶχε δὲ καὶ ἄγαλμα περὶ τὸν αὐχένα ἐκ σαπφείρου λίθου, καὶ ἐκαλεῖτο τὸ ἄγαλμα ἀλήθεια, i. *ornamentum etiam circa collum, ex gemma Sapphiro, gestabat: hoc verò ornamentum vocabatur veritas.*

Malo cum Benedicto Aria Montano, & Hebraismi peritis aliis deducere ab וִין illucescere, & integrè consummatus est, modis omnibus perfectus est. Unde ipse ulterius: ex verbo inflammationes, illuminationesque & perfectiones atque simplicitates reddere possumus, cum adjuncta notatione insigni, videlicet : illas illuminationes, & illas perfectiones.

Quæ verò fuerit Urim & Thummim ratio, explicat Rambam, vel, Rabbi Moses ben Majmon, tom. 3. Cod. de
 vas.

vas. sanctuarii c. 10. Sacerdos consistit facie sua ad arcam conversa; consilium, verò expetens, ipsi stat à tergo, facie sua tergum Sacerdotis spectante. Interrogat Sacerdos: adscendam in praelium? aut non adscendam? tùm è vestigio Spiritus S. adflat Sacerdotem: qui oculis in pectorale conjectis, ibi visione Prophetica videt: adscende, aut, ne adscende: idq; in conspectu suo litteris è pectorali prominentibus. Itaq; Sacerdos illi respondens inquit: adscende, aut, ne adscende. Additum hîc, ad eximendum scrupulum omnem, ab Eruditissimo Constantino L'Empereur ab Oppyck; quia elucētes litteræ variè conjungi poterant, adeoq; diversa hinc consurgere vocabula; addit Abrabaniel: litteras ex Patriarcharum nominibus, ea serie, qua conjungendæ erant, prominuisse & eluxisse. Hac enim ratione & ordine (ut putat) pedetentim litteras, quæ subsequētib; aliis splendorem amittebant,

me-

memoria mandabat Sacerdos; ut de ordine eas coniungendi dubitare nequirit.

Hæc de tantis obscuritatibus potissimum ex Rambam voluimus assignare; quod de tritum inter Judæos, & passim notum: מֹשֶׁה עַד מֹשֶׁה : מֹשֶׁה קָם כַּמֹּשֶׁה h.e. *A Mose (Propheta) ad Mosem, (hunc Aegyptium) non surrexit sicut Moses.* (qui scilicet doctrina & eruditione Mosi legislatori esset æquiparandus) Quanquam non nescimus, quid Aben Ezra scribat: *Urim & Thummim quid fuerint, ignoramus.*

CAPUT VI.

Jesusus noster (sicut & Imperatores) crucem, sphaera impositam terrestri, tenet.

B

Quod

Quod Democritus de veritatis pu-
 teo, cui fundus non esset, & Em-
 pedocles de angustis sensuum viis,
 quibus animum intrat cognitio, sunt
 conquesti: idem nos de quibusdam
 veterum ritibus, de quibus nec quid,
 nec quare, nobis constat, conqueri-
 mur. Pingitur Salvator noster recens
 natus, crucem tenens Iphæxæ, imposi-
 tam: qua de nihil Historici. Modo
 eodem pinguntur Imperatores: de
 quibus Codinus, in Orig. Constanti-
 nop: ἔστησε τὴν αὐτὴν σύλιν (loquitur
 de Justiniano) ἔφιππον ἐπὶ κίονος·
 καὶ τῇ μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ φέρει σφαί-
 ραν, ἡμπεπηγότες σφυρὸς ἐν αὐτῇ, ὡς
 διὰ τῆς εἰς τὸν σφυρὸν πίστεως τῆς γῆς πεί-
 σης ἐγὼ αὐτῆς γεγονώς· σφαῖρα μὲν
 ἡ γῆ, ἐὰν τὸ σφαιροειδὲς τὸ αὐτῆς σχή-
 ματος. Πίστις δὲ ὁ σφυρὸς, διὰ τὸν ἐν
 αὐτῷ περσσηλωθέντα σαρκὶ θεόν. Te-
 stari nimirum ipse, fidei in Crucifixum
 bene.

beneficio, se orbis terrarum imperio potitos.

Colligere hinc nobis in proclivierit, crucem sphaerae impositam, significare, mundum crucis sacrificio redemptum & acquisitum.

CAPUT VII.

Libellus repudii: ejus ceremonia.

HYdre erant cerebrosi Abrahæ posteruli, nec error tolli unus poterat, quin duo subnascerentur. Cum enim propter *σκληροκαρδίαν* Judæorum, uxoris dimissio concederetur, ob quodcunque illi prætextum eas amandabant, &, dato repudii libello, suo sese officio abundè satisfacisse opinabantur.

De hujusmodi ἀποσυστοις, five, si loqui ita fas est, abscensionalibus, agere *brevibus*, mihi non erit dividia.

Omnia enim Rabbinorum commenta ac interpretamenta compilare, esse, cum Herophilo pulices secare, autumo: cum ipse Rambam nobis tabulam suspenderit, & a temporis naufragio, quod in isto pelago faceremus, sedulo nos fuerit dehortatus: *Cave, ne tempus tuum teras in expositione, & operosa consideratione Gemaræ; ego enim in illis multum temporis perdi- di, & parum utilitatis hausi.*

Suborta autem adulterii, vel cri- minis alius suspicione, celebriores quidam Judæorum חכמי Doctores sive Rabbini convocantur, quibus controversiæ decisio committitur. Tum, præsentibus tribus testibus ἀξιόπιστοις, repudii libellus uxori traditur dimit- tenda, qui non nisi lineis constat duo-
decim.

decim. Unde quidam Rabbinis *וְאֵל* volunt dictum: quod isthæc vocula, in numeris duodecim significet.

Verba ejus olim hæc erant:

Ego N. volui ex animo, atq; citra ullam coactionem dimisi atq; ejeci hanc N. quæ hætenus fuit uxor mea. Concedo illi licentiam & potestatem, ut pro libitu suo vadat, quò voluerit, duciq; possit ab omni viro, nec quisquam eam cohibere presumat. In cujus rei testimonium dedi ei libellum repudii &c.

Hoc nostro seculo, paulò plura adhibentur.

Quando maritus uxori *לְפָנֶיהָ* exhibet, clara voce isthæc profert: *En tibi, mulier, libellum repudii tui: hanc à me capito: per hanc à me repudiata, alii viro permissa esto. Libelli verba sunt: Die N. septimane, N. mensis N. anni post mundum conditum N. utinon hic N. quæ urbs est ad fluvium N. sita, solemus numerare, ego N. cogno-*

mento N. filius N. qui nunc in urbe N. ad N. sita, rerum mearum sedem fixi, voluntate mea liberrima minimeq; coactate N. cognomento N. nominatam, filiam N. quæ huc usq; uxor mea fuisti, manumittere, deserere, à me repudiare decrevi. Nunc autem desero, manumitto, & ejicio te à me, ut tua ipsius sis, & secundum voluntatem tuam liberam, beneplacitumq; tuum abire possis, quousq; velis. Illudq; tibi, ex hoc tempore presenti, in æternum nemo prohibebit. Ac ita quidem dimissa es, ut viro cuivis alii, cuiuscunq; velis, nubere possis.

Tot, ut vides, ἀνεπιστάς παρὰσαν-
γίς, nostri Judæi, majores suos, ante-
cedunt, repudiumque spirituale,
quo à Deo, sponso suo, in æternum
abjunguntur & abscinduntur, non
animadvertunt.

CA-

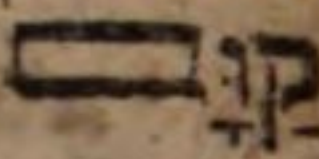
CAPUT IIX.

*Temporis luctuosissimi de-
ploratio: in eodem consola-
tio: multa ex versione
Aethiopica Matthaei:
Abuna.*

TAm funesti nostra studia nunc
interpellant, & alta voce, à fron-
te præcipitium, à tergo lupos claman-
tant, ut Musis vix locus tempusve
concedatur. Recolligamus tamen
animum, & βλέψωμεν ἄνω. Ex hi-
storiciis cognoscimus, Phidiam quen-
dam, pictorem, habuisse quendam
ab se amatum puerum, nomine Pan-
tarcen: quem tantopere eum dilexisse
tradunt, ut, cum Olympii Jovis sta-
tuam elaborasset, in Dei digito hujus
pueri nomen posuerit. [Theod. Can-
ter. l. x. V. L. c. 14.] Nugamentum.

est Iuppiter: noster nos Deus in manibus suis signavit, in utero nos suo gestat, quasi annulum nos sigillarium observat, & miserens nostri miserebitur.

Agamus ergo, quod agere cœpimus.

In orbem universum exivit linea seu perpendiculum, vel, ut LXX. habent *ἡ ἀντιπερὶ* sonus eorum: (Evangelistarum) inter Aethiopas etiam Evangelium exauditur, quorum versio, quam quadrigæ Evangelistarum impenderunt, nuper innotuit. Ex ea, quasdam notare variantias & interpretationes, non pigrabor.

1. Matth. 1, v. 17. sola ea tres testaradecadas in unum colligit summam: *Et fuerunt omnes generationes, ab Abrahamo usque ad Christum, generationes quadraginta & duæ.*

2. Matth. 2, v. *ἰμάριοι* in V. Æthiop.

vocam-

vocantur: *viri excellentiae*: quod sapientia ceteros Persas anteirent.

3. Ibid. v. 20. Mortui sunt enim, qui quaerunt &c. V. Aethiop. Mortui sunt omnes. Sed praeter necessitatem. De solo enim Herode sermo est: etsi adhibeatur pluralis. Solemne enim est Scripturis, ex universali singulare, ex specie individuum intelligere. Matth. 24, 26. ἰδὲ ἐν τοῖς ταμείοις. Hebr. 9, 23, caelestia melioribus sacrificiis purgantur: de unico Christi sacrificio: Matth. 27, 44. qui crucifixi erant cum eo, conviciati sunt: de uno latrone: Matth. 21, 7. posuerunt eum ἐπὶ τῶν αἰγῶν super eos: de pullo asinae: Gen. 8, 4. quievit arca super montes Ararat: super unum montium: Jud. 12, 7. sepultus est Jephthe in civitatibus Gilead: una civitatum: Matth. 26, 8. videntes discipuli ejus indignati sunt: quod Joh. 12, 4. de uno exponitur.

Hic pluralis aliquando adbibetur pro singulari; quando Scriptura unum aliquod incertè vult indicare, ut: Jud. 14, 5 casus leonarum, i. alicujus leonæ. Sixtin. Amama.

Sed in viam redeamus.

4. Matth. 3, 7. *Cum vidisset autem multos ex Phariseis & Sadduceis, venientes ad baptismum suum. V. Aeth. venientes clam &c.*

5. Matth. 4, 10. *Domini Deum tuum adorabis, & illi soli servies. V. Aeth. eum solum coles. Quo versu nomina duo Aethiopica leguntur, quibus Deum appellant: ܐܢܝܢ ܕܝܗܝܐ & ܐܠܗܐ de quibus Angelus Caninius: Eghziabbêr, componitur ex Egbzia, domino; abb, patre, ber, bono: quod est, dominus pater bonus: ut illi Aethiopes, qui Romæ habitant, interpretantur. Emlac ὁ βασιλεὺς rex ille: quod mihi ab Hebræis mutuati fuisse vident.*

videntur, qui regem, mélech, vocant,
qui Aethiopicè vocatur **ሕግ** *negus*.

Hac tamen etymologia non placet
Endovico de Dieu, qui prius illud deri-
vat ab **נְיָאֵן** *dominus*, *generatio*,
etiam de homine: at eum additur
רֶגֶב *regio*, Deo tantum tribuitur.
Ita significat, *dominum loci*; quomodo
Hebraei Deum vocant **יְהוָה**
dominum loci. Posterius, non à **מֶלֶךְ**
sed Aethiop. **ሕግ** *coluit*, deducit.

6. Matth. 5, 18. *Jota unum, aut u-*
nus apex. V. Aeth. *jota*, quod est unus
apex. Quasi pro: **Ἰὼτα ἐν ἡ μίᾳ κε-**
φαλαῖα: legatur: **Ἰὼτα, ἡ μίᾳ κε-**
φαλαῖα.

7. Matth. 6, 5. *in angulis platearum.*
V. Aeth. *in angulis platearum porta*.
Respexit ad locorum orientalium
consuetudinem; ubi multæ plateæ
portis clauduntur, & à se invicem di-
stinguuntur.

8. Ibid. v. 11. τὸν ἡμέτερον V. Aeth. reddit, qui sit singula diei nostrae.

9. Matth. 8, 13. Ἔσται puer ejus hora illâ. In quibusdam Codd. veteribus testib. Erasmo & Beza, fuit additum: καὶ ὑποσέψας ὁ ἐκατόνταρχος εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ, εὗρε τὸν παῖδα αὐτοῦ ὑγιαίνοντα. i. & reversus centurio domum suam illâ horâ, invenit puerum suum rectè valentem: quomodo ferè V. Aeth. & cum reversus esset dux in domum suam, invenit puerum suum sanatum.

Cùm verò vulgatus Codex Græcus, versio Latina, Syriaca, Arabica, Hebraica, verba illa non agnoscant: colligit inde Lud. de Dieu, & nulla harum usos Aethiopas.

10. Matth. 14, 21. Qui a. ederant, fuerunt viri quasi quinquies mille. V. Aeth. fuere quingenti. Ita cap. seq. v. 38, pro quater mille, ponit, quadringentos.

11. Matth.

11. Matth. 16, 18. *edificabo Ecclesiam meam. V. A. domum Christianorum meorum. Ut & c. 18. pro: dic Ecclesie: dic domui Christianorum.*

12. Matth. 19, 5. *& erunt ambo una caro. Addit V. A. & unus sanguis.*

13. Matth. 23, 15. *ut faciatis unum profelytum: & cum fuerit factus, facitis eum filium Gebennæ, duplò magis, quam vos. V. Aeth. Ut baptizetis unum peregrinum. Et cum baptizatus est, aptatis eum altero magis, quàm vos, Gebennæ. Quod dicit de baptismo, illud pertinet ad ritum, quo profelyti recipiebantur. Præter circumcisionem enim, immergebantur in aquam, vel potius, in aqua ad cervicem usque sedebant, & præcepta aliquot legis, facilia & difficilia ediscebant. Unde Talmud, tract. de repudio: Israelitæ non ingrediuntur in fœdus, nisi tribus rebus: circumcisione, &*

baptismo, & placamento oblationis. Etiam profelyti similiter.

14. Matth. 27, 2. Tradiderunt eum Pontio Pilato presidi. V. Aeth. Pilato Pontineo, principi gentium. Quasi Pilatus ex Ponto fuerit oriundus.

15. Matth. 28, 19. baptizantes eos, in nomine Patris &c. V. Aeth. baptizantes eos, dicite: in nomine &c.

Colophonem Interpretes Aethiopum, versioni suae talem imponunt: propter Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, & propter electos & indutos cruce, Lectores huius libri, memores estote nostri, in precibus vestris sanctis, fratrum vestrorum, expectantium spem resurrectionis filii, & cernarii, Petri, Pauli & Bernardini. Nam omnes nos filii Abuna sumus, planta fidei montis Libanon. Laboravimus in hoc libro afflictione magna.

Abuna, est, pater noster: quomodo
do

do Aethiopes Patriarcham suum appellanc.

Planus fidei montis Libanon, significat, ut docet doctissimus Belga, à Syris Christianis, qui montem Libanon incolunt, fidem ad ipsos derivatam.

CAPUT IX.

Mattheus qua lingua suum scripserit Evangelium: Evangelium ejusdem Hebraeum: Munsteri Evangelium Matthaei Hebraeum est vitiosum: Ejusdem erronea interpretatio: Styli Hellenistici in N.T. necessitas.

Lon-

Longior fui opinione: sed hunc
tumorem Asianum, Laconico de-
inceps sale siccem, adlaborabo.

Scribit Eusebius l. 3, c. 18: *Matthæus*
cum jam antea verbum Dei predicasset,
simul ac in animo habuit ad alias gentes
proficisci, Evangelium suum patrio ser-
mone conscripsit. Idem adserit Theo-
philactus, proæm. in Matth. Matthæus
omnium primus scripsit Evangelium He-
braico idiomate ad eos, qui ex Hebræis
crediderant, post octo annos adsummi in
cælos Christi. Iohannes verò Græcè, ut
ferunt, interpretatus est.

Prodiit autem annis superioribus,
ex *Sebastiani Munsteri* Bibliotheca,
Evangelium *Matthæi* Hebraicè exa-
ratum, quod nonnulli primævum il-
lud affirmare non dubitant.

Nos, quò minus illis accedamus,
nō tolerādis præpedimur solæcismis.

Prima statim verba sunt : ספר
התולדות ישוע

הַמְּשִׁיחַ *Liber generationum Jesu Christi.* Vel pueris Hebraizantium notum est, nominibus constructis, vel in regimine positis **הַיְיָ** He emphaticum, vel demonstrativum non posse præfigi. Quamvis **הַיְיָ** nō ponatur in regimine, respectu vocis **יֵשׁוּעַ** contingit tamen illud intutu nominis **יֵשׁוּעַ** Jeschúa.

Porro, neque illud quatenquam fugit eruditorum, quod **יְ** non, tantum cum nominibus, participiis & aliis particulis construatur. Huic verò Autori **יְ** & **נָ** nullo discrimine aguntur. Alia intacta relinquo.

Denique hoc submonere visū fuit: parum accommodatè Munsterum vertisse: *liber generationum*. In tali enim constructione **סֵפֶר** non significat *librum*, sed *catalogum*, *seriem*, *recensionem*, ut **ὁ Φαλμοφανερῶς** ex
Gen.

Gen. 5, 1. patescit. Nec libri totius argumentum est Christi genealogia, sed exiguae tantummodo ejus particulae. In eodem significatu voce βίβλῳ uruntur hic Hellenistae. quorum qui loquendi modum à puro Graecorum stylo nequit distinguere, in novi Instrumenti interpretatione idem mihi videtur praestare, quod, qui barbam ab ulnis vellunt puerorum. De Hellenismo plura tradidimus aliàs, ad caput primum Johannis.

CAPUT X.

*Malum deprecandi, cum-
primis apud Orientales,
formula: amuleta genti-
lium erant res vivo-
rum.*

Variæ

Variæ sunt & venustæ loquendi formulæ, quibus malum aliquod deprecamur, & à nobis quàm longissimè remotum optamus. Illæ hac mihi tempestate, qua mali averſio in ſola conſiſtit deprecatione, occuſant: conſignabo igitur, & cum Φιλομέσσεις communicabo.

Latiniſ quid in uſu ſit, latet nemi- nem. Quis enim eſt, quem fugiat ipſorum, *abſit.*

DI meliora dūint. — — — aut:

Dei meliora Deo, nec ſint hæc ſomnia vera:
aut: quod Deus clementer avertat,
Hoſtibꝯ eveniat: Morbōniam abeat: In
cineres vertatur:

Græciſ frequentatur: μή γένοιτο μη-
δαμῶς σὺ. εἰς ὄρεα, ἢ εἰς κύμα πολυ-
φλοίσβοιο θαλάσσης, apud Homere-
rum:

i. in montes tumidasq; frementis in
æquoris undas.

Ob.

Obscurum est quod Matthæi 16, 22. legitur: ἰλεώς σοι κύριε· ὃ μὴ ἔσται σοι τὸ τοῦτο. Quod vulgata reddit: *absit à te, Domine non erit tibi hoc.* Beza: *propitius tibi (esto) Domine: nequaquam erit tibi hoc.* Quomodo, *esto*, à Petro fuisset omissum, quinimmo sermonem affectu absolvere, vel magis abrumperere voluisset. Erasmus: *propitius tibi sit scilicet Deus.* Augustinus: *propitius tibi esto: non fiet istud.* Syrus hoc loco habet: *pepercit tibi (Deus) Domine, ut hoc tibi fiat*, id est, non ad eò tibi iratus est Deus, ut hoc tibi contingat, sed pepercit tibi. Arabs: *absit tibi, Domine, ut fiat tibi hoc.* Qui alibi dicit: *confugio ad Deum ab hoc: vel compendiosius: refugium Dei: vel refugium faciei Dei: vel: laudem Dei.* Quibus omnibus pro, *absit*, utitur Arabia. Hebræis solenne est: חֲלִילָהּ i. *res profana sit, nefas sit, absit,*

fit, probeat Deus, ut: Gen. 18.
 חַלִּילָה לָךְ *absit tibi. 2. Sam. 20.*
 חַלִּילָה לִּי *absit, absit mihi,*
Gen. 44. חַלִּילָה לַעֲבָדְךָ *i. absit servis*
tuis. Chaldæis: חַס לַעֲבָדְךָ i. absit
servis tuis. Rabbinis: חַס וְשָׁלוֹם
i. parce, & pax sit. Abbreviatè scribi-
tur: חוּ. Sæpe apud ipsos occurrit.
 חוּ יִשְׂרָאֵל חוּטְאֵי לִפְנֶיךָ *i. Si,*
quod absit, Israelitæ peccaverint coram
te. Apud Rabbi Jonathanem legi-
mus: חוּלִין הוּא לָךְ i. profana sint ista
tibi. Quæ forma, ut docet Buxtor-
fius pater, apud Talmudicos crebra,
ut: חוּלִין הוּא לָךְ מַעֲשֵׂה כְדֹבֵר הַזֶּה
i. absit à te, agere juxta hanc rem.
 Quandoque Rabbinis duo conjungūt:
 חַס וְשָׁלוֹם בְּרַמְּךָ *i. parce, & pax*
sit, extra nos sit.

Gentiles, ad mala quævis amolien-
 da, de collo puerorum amuleta de-
 pende-

pendebant. Varro lib. 6. *Pueris turpiculares in collo quædam suspenditur, ne quid obsit, bone scæve causa.* Hinc *fascinum* vocantur res viro-
rum, quod *fascinum* depellerent: & illæ ipsæ sunt res turpiculæ, de quibus Varro. Turneb. l. 9. c. 28.

CAPUT XI.

Vota hominum varia: notantur cum primis duo: alterum Turcicum, Talmudicum alterum.

DE variis hominum votis, variis Poetæ varia: Maro: *trahit sua quemq; voluptas.* Horatius: *quot capitum vivunt, totidem studiorum milia.*

Poeta

Poeta Græcus:

ἡμῶν ὅτε τὰ σώματα τὸν αἰθερὸν,
τοσέτας ὅτι καὶ τρόπος ἰδεῖν.

*i. nostrum quot numero sunt capita,
tot etiam mores & studia videre est.*

Perfius: velle suum cuique est, nec voto
vivitur uno.

*Mercibus hic Italus mutat, sub sole recēti,
rugosum piper, & pallentis grana cumini:
hic satur irriguo mavult turgescere
somno:*

*hic campo indulget; hunc alea decoquit;
ille*

in Venerem est putris.

Tria fuere in optatis Solimanno, ut
videlicet Aquæductum Valentinia-
num restitueret: deinde pontem ma-
gnum, & pontem parvum, prope Bi-
zantium, reficeret: Viennam deni-
que expugnaret.

Talmudici circa finem cuiusque ca-
pitis, Gemara illustrati, assiduum &

*Adde Augustini votū. vov. arden-
videre: Christū in carne. Paulū in re
quæstia-vid. Rurā in flore. Paulū in
Cramor. in Hieron. 14. v. 22.*

viss. Busbecki. 4. pag. 460

ardentissimum hoc suum subjiciunt
votum: *הוֹרֵן עָלַי* Quod diversimodè
interpretantur. *Primò: reditus noster*
tibi contingat. Judæi enim, semper &
quotidiè oculos ad terram Canaan
convertentes, continuè reditum ex-
optant: nec majus quid præstantius,
ve, hoc reditu, aliis exoptari posse
existimant. Hinc factum, ut in
legum Talmudicarum explicatione,
quarum usum, post reditum suum,
fore arbitrantur, repetitis anteceden-
tis capitis primis verbis (ut pro more
caput finiri designent) tandem vo-
tum, veluti ad discipulum, subjungat
is, qui leges vel explicationes Gema-
ricas collegit. *Constantin. Emperer*
in Middotb.

Deinde, quæ R. Eliæ est sententia.
redeamus ad te, vel, reditus noster ad
te. i. in hisce legibus benè te exerce,
singulaque accurratè examina: non
semel

semel legisse sufficiat, sed redeamus ad re, & iterata te lectione defatigemus. Sic enim Sanedrin: *quicumque discit legem, nec redit ad eam, (ad repetendum eam) similis est homini, qui serit, sed non metit.*

Tertiò: gloria nostra super te. i. futuræ nostræ conditionis elegantia & decortibi etiam obveniat: atque, ut in tertio templo, quod speramus, nobiscum adores Deum, ipse tibi largiatur.

Nos itidem expectamus templum tertium, sed non in terrestri, verum cœlesti exstructum Hierosolyma: quod splendor paternæ gloriæ & sol justitiæ ut nobis repararet, vilissimam doloris formulam pati pro servulis non est dedignatus. *Dionysius.*

C

CA.

CAPUT XII.

*Quid calix salutis, Davi-
di? exedra Sacerdotum,
in quibus cibos consume-
bant: benedictiones Ju-
daeorum: ἀγαπᾶται Chri-
stianorum.*

Occulti quid mihi verba Regis
David videntur continere, &
plus habere in pectore, quàm in fron-
te: *calicem salutis accipiam, & no-
men Domini invocabo.* Psalm. 116, 13.
Quod ut indagem, templum Domini
mihi est ingrediendum.

In atrio templi Hierosolymitani
multæ erant exedrae sive cellæ scenæ-
que; quarum aliqua, cibo etiam à Sa-
cerdotibus & eorum filiis sumendo,
erat designata, ut ex R. D. Kimchi in
G. 42. Ezechielis, & doctissimo Belga
didi-

didicimus. Ab illis autem epulis, agendaque lætitia, Israelitas quoque alios non omnino fuisse alienos, patet ex Jeremiæ c. 35. v. 4, 5. non dissimili ratione, atque olim septuaginta Seniores, cum Aarone, convivio intererant, quod, coram Jehovah, Moïsis socer instituerat. Exod. 18, 12.

Cæterum, votivis & Eucharisticis sacrificiis, Judæi cum gaudio & sonora gratiarum actione vesebantur; vino etiam si quis ipsos refocillatos dubitet, *lucernam*, ut R. Abai loquitur, *in meridie sibi petie accendi*. Ad eum igitur ritum Psaltes, meo sensu, adludit, cum ad gratiarum actionem, qua de tmemate agit præcedente, *se salutis calicem vovet sumturum*. Itaque calix, cujus meminit, erat calix gratiarum actionis, inter Judæos usitatissimus: siquidem moris inter eos fuit, ut in quotidianis etiam mensis, Deo benedicentes, biberent.

Etiamnum, cùm panem capiunt, clamitant: *benedictus esto, Domine Deus noster, rex mundi, qui panem è terra producis; cùm vinum: benedictus esto, Domine Deus noster, rex mundi, qui fructum vitis condidisti; & Psalmum vigesimum tertium subjungunt. Si vinum apponitur melius: benedictus esto Deus, Domine noster, domine mundi universi, qui misericors es, & benè facis hominibus: si cibi delicatiores: benedictus esto, Domine, Deus noster, rex mundi, qui cibos creasti multiplices: si fructus arborei, ut, ficus, poma, olivæ, amygdala, castaneæ, pyra &c: benedictus esto, Domine, Deus noster, rex mundi, qui fructus hosce arboreos produxisti: si qui fructus è terra natalii, ut, rapum, cepe &c: benedictus esto, Domine, Deus noster, rex mundi, qui fructus terræ creasti: si butyrum, pisces, caseus, caro, lac, mel &c: benedictus esto, Domine, Deus noster,*

rex

rex mundi, per cuius sermonem, quicquid est, creatum est. Si fex hæc & sentina Judæorum benedictionem, non seponit: quid de generosioribus illis, in eucharisticis cum primis sacrificiis, erit sentiendum? Videmus, in agno paschali, cum memoria maximi beneficii celebraretur, accuratissimè has benedictiones & laudes fuisse observatas: quò respicit Paulus, *πρὸς τὴν τιμὴν τῆς εὐλογίας* I. Cor. 10, 16. describens.

Ex hoc, in locis sacris, convivandū ritu, *ἀγάπαι* Christianorum traxerunt originem: quarum non apud Apostolos solū, sed patrum etiam eruditissimos crebrò fit mentio. *Terullianus*: Cœna nostra, de nomine, rationem sui ostendit. Vocatur *ἀγάπη*, id quod dilectio penes Græcos est. Quantiscunq̃ue sumtibus constet, lucrum est, pietatis nomine.

facere sumtum : siquidem inopes quosque refrigerio isto juvamus ; non qua penes vos parafiti adfectant, ad gloriam famulandæ libertatis, sub auctoramento ventris, inter contumelias saginandi ; sed qua penes Deum major est contemplatio mediocritum. *Apologes. advers. gent. c. 39. Idem lib. ad Marc.* Agape fratrum refrigerium inopum ; convivium, in quo editur, quantum esurientes capiunt ; bibitur, quantum pudicis est utile ; & ita saturantur, ut meminerint, etiam per nos commendandum Deum.

Paulus, cum schismatis potius & odii, quàm concordie & amoris signa, apud Corinthios, sentiret, aliquantulum eas mutavit ; sacramq ; cœnam, iis conjugungi solitâ, seorsim celebrari iussit : ita ut seorsim epularêtur, ac agapas instituerêt privatim in ædibus suis ; in cœtu v. publico cōiunctim cœnamsumerêt.

CAPUT XIII.

*Unde ista manarit opinio,
quod Judæi Christiano-
rum expetant sangui-
nem?*

Quid non ruditas designat? ima-
summis, quadrata rotundis, cœ-
lum terræ miscet. Non tantum filii
virorum, sed filii etiam hominum, ut
cum Hebræis loquar, credunt, Ju-
dæos, ob gravissimum tolerari foetorem,
rem, imò & vivere non posse, nisi sangui-
nem secum portent Christiano-
rum. Miram sanguinis Christiani ef-
ficaciam! Hanc forsitan ob causam
Julianus, Maximinus, tyranni alii,
sanguinem Christianorum sitierunt,
ut & loco myrothecii esset, & vitæ ter-
minum eo ipsi prorogarent. Sed risi-
mus satis! Unde autem hæc fabulæ?
quid nî enim dicam fabulas, quæ nullo

veritatis nituntur fundamento, sed
 vel in cella sunt nata, vel in culina, vel
 in tonstrina? Scripsit quidam He-
 bræorum, sectæ suæ homines anqui-
 rere debere דְּמִי מִשִּׁירְתִּי quod il-
 li, qui non nisi primoribus Hebraica
 labris gustânt, verterunt: *sanguinem*
Christianorum; in Bibliis deprehen-
 dentes דְּמִי sanguinem significare.
 Sed adire debebant רַשְׁבִּי *Elie Levite*,
 ut viderent, hoc nominis etiam notare
 pecuniam, ut in illo Rabbiorum:
 מִי שֶׁאֵין דְּמִי לֹא יַעֲמֹד בְּשׁוּק:
 i. *cui non est pecunia, non stet in foro.*

Eadem sumitur notatione apud
 Targumistas, 2. Sam. 24. *Emam à te*
pro pretio, qui reddunt: בְּדָמַי i. *pro*
pecunia. Decepti itaque vocabulo דְּמִי
 loco pecuniæ, sanguinem accipiunt:
 aut, illud secūrum nantur *Antiphanis*:
 τ' ἀργύριον ἐστὶν αἷμα καὶ ψυχὴ βροτῶς,
 i. *pecunia est sanguis & anima hominū.*

CAPUT

CAPUT XIV.

*Quinam fuerint Herodia-
ni? Natales varii: ver-
siones à scopo ablu-
dunt.*

A Pud Matthæum Evangelistam,
Pharisæi suos leguntur ad Chri-
stum discipulos, cum Herodianis
μετὰ τὸν Ἡρωδιανῶν ablegasse. Qui locus,
procul dubio, ad dictum pertinet *Au-
gustini: magnificè & salubriter Spiritus sã-
ctus in Scripturas sacras modificavit, ut
locis apertioribus fami occurreret, et
obscurioribus autem fastidia deterge-
ret. Et: in omni copia Scripturarum
sanctarum, pascimur apertis, exerce-
mur obscuris: illuc fames petitur, hic
fastidium.*

Plura certè sententiarum hinc sunt
divortia, quàm (Juvenalis utor verbis)
Thebarum porta, vel divitis ostia Nil,

vel, ut cum eodem loquar, tot explanationum discrepantiæ, quot

— *dicere nunquam.*

*tam citò, nec tanto possis contexere cursu,
ut non ter decies respices.*

Nos tutissimè nos sequi posse credimus duces magnos, oviculas quippe arietes, Epiphanium, Tertullianum, Hieronymum; dicimusque, peculiarrem quandam inter Judeos fuisse sectam Herodianorum, qui nihil admodum à Judæis differrent, maximè quidem à Pharisæis, quibus aliquoties in sacra Evangelistarum historia conjunguntur: nisi quod Herodem Magnum pro Christo colerent.

Morum meminit Persius :

— — *at cum.*

*Herodis venerè dies, undaq; fenestra
disposita pinguem nebulam vomuere lucerne.*

Quibus Herodis festum magna fuisse solemnitate celebratum indicat.

festum

festum nempe natalitium, sive natalem, non quidem, ut *J. Casaubonus* explicat, γενέσεως, sed suscepti regni. Non enim ad γενέσιν tantum natalis refertur, sed ad eum quoque diem, quo quis in Rep. amplissimos erat honores consecutus. Sic *Spartianus* de Hadriano dicit, eum natalem adoptionis suæ, qua à Trajano scilicet fuerat adoptatus, egisse. Cicero natalem sui consulatus, sui ex exilio reditus, recenset.

Talis enim erat etiam, quo gravi aliquo casu essent liberati. *CL. Michael Piccartus.*

De hisce Herodianis *Scaliger* ita: Herodiani ab Herode dicti, quæ non solum fuit heresis quedam hominum, sed & corpus, instar earum societatum, quæ vulgò confratriæ vocantur. Multa enim, ut in gratiam vivi, sic in honorem mortui faciebant, & quotannis ejus natalem.

sacrificiis, & divinis honoribus prosequen-
bantur. Durabat adhuc sub Nerone
hoc genus. Animadversion. Euseb.
p. 150.

Versiones, hinc ex fumo non dant
lucem, sed fumo fumum addunt.
Syræ reddit: domesticos Herodis:
Hebræa: servos Herodis: Arabica:
& miserunt ad eum servos suos Hero-
dianos: Aethiopica: cum homini-
bus Herodis.

CAPUT XV.

*Miserabilis Iudeorum cæ-
citas, multis stolidissimis
Scriptura interpretationi-
bus probata: Φυλακτῆρας
Hypocritarum.*

Nec

N Ec surdum, nec Tiresiam quenquam
esse Deorum,
ait Juvenalis. Paucis mutatis de no-
stris ego Judæis, ut & plerisque vetusti-
oribus :

*Tam surdus, quam Tiresias recutitus
Apella.*

In Biblia enim quando inspiciunt,
in canis, ut Aristophanes ludit, podi-
cem, triumq; vulpium despiciunt, & suis
ipsorum oculis pulverem offundunt.

Et qui possunt aliter? cum R. Aben
Esra in præcæmio super Pentateuchum
scribere non erubuerit: hoc nobis si-
gnum est certissimum, quod Moses super
lege orali (Talmudo) fundatus sit: quæ
gaudium cordis, osiumq; est refocilla-
tio. Etenim inter leges has duas, discrimen
prorsus est nullum; quippe quæ no-
bis amba per Majores nostros sint data.
Alibi: Nos explicationem, quæ nature,
proprietasq; mandatorum legis scriptæ
conveniat, perfectam habere non pos-
sumus,

sumus, nisi auctoritatem illorum, quæ
 חכמים i. *Sapientes, Rabbiniq; nostri,*
& dixerunt & scripserunt, nitamur.

Paucula explicationis absurdissi-
 mæ, & commiseratione, quàm con-
 futatione dignioris, cape exempla,
 ex quibus, tanquam ex ungue leo-
 nem, cognosces. *Jerem. 31, 8* textus
 Hebræus habet: *Ecce ego adduco*
eos, de terra Aquilonis, & congregabo
eos de lateribus terræ, inter quos cæ-
eus & claudus, prægnaus & puerpera
pariter erunt. Quidam his ajunt ver-
 bis promissionem de eo contineri
 tempore, quo mulier singulis pariat
 diebus: quidam de gallinis sermo-
 nem esse ajunt, quæ quotidie ovum
 debeant eniti.

Ecclef. 10, 8. qui dissipat serpem,
 eum mordebit serpens: interpretan-
 tur de traditionibus & præceptionibus
 Rabbiorum; quas qui contemnat,
 acerbiorē luere poenam cogatur,
 quàm

quàm si ipsius Dei transiliat manda-
ta. Ita enim Sapientes : בְּנֵי הַחָכְמָה

בְּרֵבֵרֵי הַסּוּפְרִים יוֹתֵר מִבְּרֵי

תּוֹרָה : i. *Fili mi, memento, præce-
ptorum Rabbinicorum maiorem esse cu-
ram habendam, quàm legis divinæ. Non
ovum tàm ovo, non lac tàm lacti simi-
le, quàm scita hæc, doctrinæ Pontifi-
ciorum.*

Psal. 55, 15. Hebræus habet: *qui si-
mul dulce inibimus consilium, & in domo
Dei ambulabimus conjuncti.*

Ipsi legunt: in domum Dei, tan-
quàm urbem aliquam oppugnaturi
ibimus: ideoque ad Synagogas suas,
quasi ab hoste aliquo truculentissimo
fugati, currículo percurrunt.

Eccles. 4, 17. *Custodi pedem tuum,
quando ibis ad domum Dei: explicant
de calceamentis. Hinc ante Syna-
gogas, ferrum habent angulis vel por-
tis infixum acutum, quo calceos pos-
sint*

sint immundos aut cœnosos detergere. Crepidas si quis gesserit lutulentas, eas pedibus detractas, dum redeat, seponit: ne schola iis conspurcetur.

Deut. II, 15. *Dabo herbam in agro tuo pro jumentis tuis, comedesq; ac saturaberis:* intelligunt de cura pecorum domesticorum tam accuratè habenda, ut non absque piaculo mater familias, cibum prius marito ac liberis, quàm istis, queat subministrare. Scriptum enim esse Proverb. 12, 10. *cognoscit justus animam jumenti sui: miserationes autem impiorum crudeles.* Mater itaque familias, quæ tempestivè pecoribus pabula sufficit, proba justaque nuncupatur.

Levit. 26, 10. *Vetus propter novum educetis.* Absconditum horum verborum sensum adeò sagaciter perspicunt, ut Jovem jures lapidem, ipsos bina gerere crania oculosque innumerabiles. Prius enim quàm mensæ adsident, ad בית הקסר domum secreti

secreti vel absconditi, hoc est, latrinam dicunt abeundum esse, ibidemque desudandum, donec alvum possis deplere: ut stomacho vacuo corporeque puro accumbas. Hoc nisi fiat, *וּפִי עֲגִי* te & imbecillum abiturum.

Psalm. 4, 5. *Loquimini in corde vestro, super cubili vestro, & tacere.* Selab.

Hæc accommodant ad Deut. 6, 4. *שְׁמַע יִשְׂרָאֵל* Audi Israel &c. quæ verba cubitum ituri ita debeant recitare, ut deinceps subito sopore obdormiscant, nec ullum amplius verbum proferant. Quod si dormire nequeant, tantisper ea esse verba repetenda, dum languor tibi somnum conciliet.

Jer. 31, 22. *Fœmina circumdabit virum.*

Propter hoc tmema, sponsa sponsi tribus circumsalit vicibus, sponsusque eam apprehendens semel tantummodò circumducit: populus autem

autem adstans triticum super sponsam ejaculatur, acclamatque. פָּרְו וַדְּבִי i. crescite & multiplicamini. Rabbi qui solemni novos nuptos vinculo copulat, cilicii extremitatem, quod sponsi collum circuit, sponsæ capiti imponit: quod Rutha à Boazo petierit: *expande oram pallii tui super ancillam tuam, quia es propinquus.* Adstas autem sponsa ad sponsi dextram, scilicet secundum Psal. 45, 20: *Filie regum inter honorabiles tuas; adstas conjux ad dexteram tuam in auro Ophir.*

Deut. 6, v. 7, 8, 9. *Eruntque verba hæc, quæ ego precipio tibi hodie, in corde tuo: & narrabis ea filiis tuis, & loqueris de eis sedens in domo tua, & ambulans in itinere: dormiens atque consurgens. Et ligabis ea, quasi signum in manu tua, eruntque & movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine, & ostiis domus tue.*

Hoc inducti fundamento Hypocri-

ta,

ta, quo legum servantissimi viderentur, Decalogum in membranis, (Matth. 23. vocantur *Φυλακτήρια*) ceu duobus voluminibus, scribebant; quarum alteram fronti, coronæ vicem, adligabant, alteram brachio, ut, siue manum porrigerent, intuerentur; siue caput moverent, ob oculos Dei verbum versaretur. Grandes præterea fimbrias conficiebant, spinis acutissimis circumdatas, quibus, siue ambulantes, siue sedentes, aliquando compuncti, legum recordarentur, nec unquam eas memoria ejicerent.

Et quò quisque latiores fimbrias circumferebat, eò apud aniculas, & imperitam vulgi fecem, religiosior habebatur. Vid. *Paul. Fag.* ad 25. *Exodi*, *Nicol. Fuller.* l. 5. c. 7, *Miscell. Erasmi.* *Bezam.* *Buxtorf.*

CAPUT XVI.

Ethnici multa à Christianis videntur mutuati : mortis vocem difficulter proferunt, & molliorem substituunt.

Diximus superius c. i. multa apud gentiles nos deprehendere, quæ Christianis videantur vel sublecta vel subrepta. Scripturæ ut mortis, Φοβερῶν Φοβεσώμενται, nobis deformitatem ex oculis animisq̃ue averruncaret, passim vocat, congregationem, ad populum suum Gen. 49: 29. &c. ingressionem viæ carnis universæ i. Sam 2, v. 2. somnum & dormitionem, Deut 31, 16. 2, Sam, 7, 12, 1, Reg. 2, 10. Sap. 3, 3. Matth 9, 24. Joh. 11, 11. Act. 7, 60. 1, Corinth. 11, 29. 1. Thess 4, 13. Quod miseri isti animadvertentes, &
Chri.

Christianorum, mortis vallem ingredientium, animos itatem conspicientes, sibi quoque de mitiori verbo, quo mortis austeritatem mitigarent, acerbicatemque lenirent, dispiciebant: mortis autem mentione abstinebant, ne cogerentur *δυσφημεῖν*, & male ominari. *Tertullianus*: si de aliquo jam pridem defuncto, tanquam vivo, quis requirat, præ manu occurrit dicere: *abiit jam. Et reverti debet. Phædrus*: abiturus illuc, quò priores abierunt. *Cicero*: si quid eo factum esset: si quid humanitus ipsi acciderit: si quid ipsi accidisset: si quid mihi humanitus accidisset. *Ennius*: si quid me fieret humanitus. *Propertius*: si quid fortè mihi durius inciderit. *Valerius Maximus*: si in uno Pompejo Magno omnia ponere perseverasset; absumto illo, subiti casus incursu, in quo spem esset habiturus? *Plautus*:
quin

quin mea ille quoque habebit, si quid me fuat. Si ille salvus huc revenit, reddam suum sibi: sin quid eo fuerit, certò illius filiae. *Plutarchus*: τίνα,

εἴπεν, ἔξετε ἄλλον, ἂν ἀπολέσητε τόν; quem alium habituri estis, hunc si amiseritis?

Laertius in testamento Aristotelis: ἔσμαι μὲν εὖ, εἰάν τί συμβαίῃ, καὶ δὲ διέθετο Λεισυτέλης. Rectè quidem sic fiet: sin verò quid evenerit, Aristoteles ita legavit. *Ibidem*:

εἰάν δὲ τῇ παιδί συμβῇ τι, ὃ μὴ γένοιτο. Si quid filiae, quod nollem, acciderit.

Idem in vita Stratonis: εἰάν τι πάχω. Si quid mihi fuerit patiundum.

Homerus: ἔπειτα δὲ καὶ τι πάθοιμι.

Deinde verò etiam aliquid patiar.

Eustath. ἀπυλέυσμαι ὡς τὰς πλείονας, ὅστις θανῶμαι, πλείονας γὰρ τὰς τιθνεώτας ἐκείνῃ. ἔφη. Abibo ad plures, id est, moriar. Plures enim

enim vocat mortuos. Aliàs dicunt Græci: ἀπελθεῖν εἰς τὸ χρεὼν, abire ad debitum, ad fatale decretum: καταλείπειν τὸ ἀνθρώπινον, quod humanum est, relinquere. Quibus omnibus duram mortis appellationem emollire conabantur.

CAPUT XVII.

*De versione Lutheri Phil.**3. v. 8. qua defenditur.*

Ancipiti nuper dubitationis lance vir quidam doctissimus, de quo me optimè meritus, & patris amore amplectendus, pendebat, utrum rectè B. noster Lutherus, Phil. 3, v. 8. vertisset: *Ich achte es für Dreck*. Verba enim Græca ita habent: ἡ γὰρ μὲν σκύβαλα. Σκύβαλα verò, ex Eustathio in Etymologico, dicuntur quasi

κυσίβαλα, micæ quæ canibus projiciuntur. Unde concinnius certè videretur: Ich achte es alles für unnütze Brosamen. Ut sola Christi cognitio & apprehensio, solidus animæ nostræ cibus & sustentatio constitueretur.

Sed tamen non una est vocis κυσίβαλα significatio: unde sola ista tantopere urgeri nec debet, nec potest.

1. Pro qualibet re vili & rejicula poni, testis est Charisius, qui exponit: *quisquiliæ*. Unde verbum κυβαλί•ζομαι Syrac. 26, 33. ἄνδρες σωεῖσθαι ἐὰν κυβαλιώσῃσι. Viri intelligentes si pro rejectamentis reputentur.

2. Lexicographi communiter dicunt, significare frumenti purgamentum, quod acus Latinis dicitur; reliquias, putamina, ramenta.

3. Notare fecem & crassamentum, discimus ex Dioscoride, l. 5, c. 77. τὸ σκύβαλον πᾶν ἐν τῷ ὀθονίῳ μενεῖ•

Ruellio

Ruellio interprete: omne crassamentum in lintheo remanebit.

Quò pertinet v. 4. c. 27. Syrac: ἐν στίσματι κοσκίνου διαμένη κοπρία, ὥστε σκύβαλα ἀνθρώπων ἐν λογισμῷ αὐτῶν.
 Ut in concussione cribri remanent fordes: ita in cogitatione hominis quædam quasi feces remanent.

4. Stercus significare, ὁφθαλμοῦ Φανῶς patescit 1. ex Problem. Alexand. γεῖ. 1. ἐξ ἱᾶσι σκύβαλον καὶ ἔργον. Ex quorum vocabulorum conjunctione, quid notet σκύβαλον, colligi facile potest. 2. ex Suida: κλυτῆρα περιέμενον, ὥστε ἐξήγαγε τῆς ἐαυτῶν γαστρὸς τὰ σκύβαλα.

Lutherus igitur, à vocis significatione nihil proposuit alieni, duces secutus haud contemnendos. Tertullianus: hæc ac si stercora existimat, per comparatione agnitionis Christi. Lib. 5. adversus Marcion.

Ambrosius : æstimor stercora : qui in verbo tamen ἡγέμευ interpretando hallucinatur.

Syrus utitur voce *stercora* בְּלִיְיָ proprieissimè. Unde בְּעֵל בְּלִיְיָ *dominus stercoris, Deus stercorarius*.

Hæc tum de ista versione videbantur consignanda, an scopum ferire mihi contigerit, pro accuratissima judicii sui lima, deprehenderit, & erranti, si talis, veniam promptus concesserit.

CAPUT XIX.

Absensum in re non magna Viro Magno : quid locus proprius ? Actor. 1, 25.

*cæmeteria : La-
res.*

Nun-

NUnquam majori animum læti-
tia mihi delibutum cognosco,
quàm cum Præceptorum meorum,
à quibus prima studiorum graviorum
elementa, velut lac ex almæ parentis
uberibus hausi, mecum repeto me-
moriam. Eorum Coryphæus C. Pro-
fessor Lipsiensis, qui, quod olim En-
nius,

*--- multa tenet antequa, sepulta:
quique gerit*

pectora Siboniâ candidiora nive.

Liceat tamen, in re non magna,
æternum salvo amicitia nostræ vincu-
lo, verbis illius absentire, quibus Act.
1, 25. explicari posse conjicit. Verba
temematis sunt: λαβεῖν τὸν κληρὸν τῆς
διακονίας ταύτης καὶ ἀποστολῆς, ἐξ ἧς
παρέβη Ἰούδας, πωρευσθῆναι εἰς τὸν τό-
πον τὸν ἰδίον. Accipere locum ministerii
hujus, à quo aberravit, decessit, excidit
Judas, ut abiret in locum suum.

Explicationem putat vir eruditissimus, ex Prologo Casinæ dari posse, ubi Plautus ita:

Ea tempestate flos Poetarum fuit:

Qui nunc abierunt hinc in locum communem.

Ubi satis, ait, apparet, *locum communem* dici receptaculum illud, vel arcam illam, qua vel olim, vel hodie (suo tamen more) promiscuè omnes consueverunt humari. In quem locum cum Judas ut *αὐτόχθης*, procul dubio relatus non fuerit; quemadmodum nec nostris moribus *αὐτόχθεις* cœmeteriis communibus inferuntur, sed à carnificè in loco ignominiosissimo sepeliuntur; ideo vel hac ratione dici putamus, ipsum εἰς τὴν τέπρον τὴν ἰδίαν, (non verò κοινὴν, quem Taubmannus ibidem ex Artemidoro interpretatur, τὴν τῆς νεκρῆς δεχόμενον) abiisse.

Verum

Verum enimverò locus communis non dici posse videtur receptaculum illud, vel area, qua promiscuè omnes humari consueverint: sed potius Orcus, ad quem omnes deferri credebant. Tale enim receptaculum, vel aream, Veteribus fuisse in usu dubito: cum *Servius 6. Aeneid. Apud majores omnes homines in suis domibus sepeliebantur. Unde ortum est, ut lares lerentur in edibus.* Isidorus Orig. I, c. II: *Sepulcrum à sepulso dictum est. Prius autem in domo sua quisq; sepeliebatur.*

Deinde, etiamsi locus communis esset ejusmodi receptaculum: non tamen ausim locum proprium, appellare locum ignominiosum, quo *αυτοχρηες* & flagitiosi alii à carnifice projiciuntur: cum nemo ita fuerit locutus. Constat enim, loquendi modum non tam ex argumentatione aut analogia, quàm Auctorum usu desumendum.

Dicimus itaque: Vel hoc velle Evangelistam, quod Judas (fur quippe & proditor) haftenus locum veluti alienum occupârit; jam verò ad proprium abierit: vel, quod haftenus quidem iusto, quod Deus statuerat, stadio cucurrerit; jam verò inde excesserit, & peculiare sibi propriumque fixerit, quod injustum, & in perniciem abduxerit.

Puto tamen, Virum C. L. seriò rem non egisse, sed tantùm lusisse.

CAPUT XIX.

Dies completa ponitur pro inchoata: versio vulgata reprehensa: laudatus Beza: observatio de stylo Hellenistico.

Ob.

Observatio ad lectionem Biblio-
rum non est inutilis, *diem ali-*
quando impletam poni pro inchoata,
vel, non intelligi eam de impletionem
horarum diei, sed numeri ipsorum
dierum, ut loquitur *Dieu*. Exem-
plorum farraginem ἀκονιτὶ possem, si
opus, comportare. *sine πύλινον*

Luc 2, 21. ὅτε ἐπλήσθησαν ἡμέραι
ὀκτὼ τέτταρτεμειν. Vulgata Versio :
postquam consummati sunt dies octo, ut
circumcideretur. Sed si dies octo fue-
re consummati, infans contra legis
præceptum, die nona fuit circumci-
sus : quod dicere, blasphemum est.
Rectius Beza : cum advenisset dies
octavus, ad circumcidendum pueru-
lum.

Αἰτογ. 2, 1. ἐν τῷ συμπληρῶσθαι τὴν
ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς. Vulg. V.
Cum complerentur dies Pentecostes.
Malè ! Ita enim de die quinquagesi-

ma, jamjam præteritura, accipere-
tur, quod cum verbis textus, ubi ter-
tiæ diei horæ fit mentio, consistere
non potest. Benè *Beza*: Cum adve-
nisset dies Pentecostes.

Est autem loquendi hæc ratio Hel-
lenistarum, qui ductum sequuntur
Hebræorum, apud quos מלך & im-
pleri significat & numerari, Gen. 50, 2.

וַיִּמְלֵאוּ לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם
כִּן יִמְלֵאוּ יְמֵי תַּחֲנוּטֵי :

LXX. καὶ ἐπλήρωσαν αὐτὸς ἡμέ-
ρας πᾶσα ῥά κονται. ἔγω γὰρ κατα-
λειθμῶνται αἱ ἡμέραι τῆς ταφῆς,
Ubi מלך modò per πληρῶσαι
modò per καταλειθμῶσαι à LXX.
interpretibus exponitur,

Subjungemus: Hellenistis solemne
esse, cum apud Hebræos vox aliqua
variā obtinet significationem; in
Græco notationem alteram ponere
pro

pro altera. Ut hoc loco: ~~κατα~~
 significat πληρῶσαι & καταρτιμεῖν
 θαι. Hellenistæ ergo πληρῶσαι,
 usurpant interdum pro καταρτι-
 μεῖν θαι.

Sic etiam μετὰ τρεῖς ἡμέρας, in
 historia resurrectionis, est post trium-
 dierum numerum, non post trium-
 dierum horas omnes exactas.

CAPUT XX.

*Laus Altorfi: Andree
 Dinneri: Jani Rutgersii:
 Numerus plenus ponitur
 sæpè pro imperfecto &
 mutilato.*

Quoties Palæcomes Noricorum
 mihi venit in mentem (venit au-

rem quotidie) tanta dulcedo & affectu loci inhæret, ut ipse quodammodo mihi videar in præterita redire, non ea, quæ jam transacta & decursa sunt, recordatione revocare. Ita ejus contemplatio (liceat ulterius loqui cum Felice) quantum subtracta est oculis, tantum pectori meo, ac penè intimis sensibus implicata est. Nec immeritò immensum sui desiderium mihi absenti relinquit: utpote cum celebratissimæ ejus Academia Doctores, magno mei semper amore flagraverint, meque, discussa caligine, de tenebrarum profundo, in lucem Sapientiæ & Veritatis, protraxerint.

Cum verò per universam, quam ibi consumsi, ætatem cogitatio mea volvitur; in illo præcipuè sermone mentis meæ residet intentio, quo Vir Amplissimus, Andreas Dinnerus, J.C. incomparabilis, varias mihi plicas, in

S. Scri-

S. Scriptura quas deprehendere est, proposuit explicandas. Quas inter aliquando & hæc fuit.

I. Cor. 15, 10. *Χρὶς ὃς ὠφθην Κηρ Φᾶ, εἰτα τοῖς δώδεκα* Christus fuit visus Cepha, deinde duodecim. Quomodo, Dilherre, apparuit duodecim, cum Judas unam ex se litteram longam fecisset?

Promptus ego lingua, tardus mente: (vitio adolescentiæ familiari) Dinnere Amplissime, apud Latinum lego: undecim, At contrastant, inquit ille, quasi cataphracti, Codices Græci, quibus major debetur auctoritas. An nescis, Latinorum fidem ad fontem Græcum debere examinari? Tum, mutata ego velificatione: mansit vulgata illa concilii Apostolici, suffocato etiam proditore, appellatio τῶν δώδεκα Subridens ille inquit:

dictum hoc est aliquid: sed nondum missa sagitta

perfectè potuit signum tetigisse petiitum.

Anxiè deinceps de responso cogitavi solidiore; hæsi autem miserè: donec libros V. L. examussim limatos viri summi Jani Rutgersii volutarem. Ubi amplam messem exemplorum inveniebam, quibus confirmabat: in antiquis scriptoribus non esse novum, ut, quoties sodalitii alicujus fiat mentio, et si unum, nominando cum, è reliquorum numero excerpssisse videantur, postea tamen universum totius Collegii numerum ita ponant, quasi is, quem exceperant, ei includeretur. Exemplum inde unicū depromere, senio mihi non erit.

Rutilius Numatianus, in descriptione castrorum Lepidi, cum eorum occasione aliquot Lepidos enumerasset, ita de Triumviro:

*Ille tamen Lepidus peior civilibus armis,
qui gessit sociis impia bella tribus.*

Vides,

Vides, ut Lepidum cum tribus sociis Romanam Libertatem oppressisse dicat, cum duos tantum socios ejus sceleris, Augustum & Antonium habuerit; tres autem non, nisi Lepido cum iis comprehenso, fuerint.

Res jam omnis erit in vado: nihil enim video æstus aut procellarum, quod in dubiorum nos pelago diutius possit concutere.

CAPUT XXI.

Cain agricola: Habel pastor. Agriculture & vite pastoritiae olim commendatio.

O pificia, quibus sese primi hominis filii dediderunt, tuere agricultura & cura pecorum. Ita enim antiquissimus, quem videre nobis conti-

git, Bibliorum scriptor, Moses: מֹשֶׁה

הַכֹּלֶרְעָה צֶאֱן וְקִין הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה:

i. *Et fuit Habel pastor pecorus, Cain verò fuit cultor telluris.*

Vero mihi simile non est, Protoplastum Adamum, quem post lapsum etiam, ob nobilissimas loci, quem inhabitabat, conditiones, longo nos intervallo præcurrisse arbitramur, abjectis, uti nos jam censemus, vilibusque studiis suos adsuefecisse filios. Quo igitur censu agriculturam & curam pecorum habebitis? eximio certè & ferè primo. Remansit hoc harum operarum æstimium diu apud posteros, ut, ex Plinio percipimus: *virum bonum cum laudabant, ita laudabant: bonum agricolam, bonumq; colonum Amplissimè laudari existimabatur, qui ita laudabatur.* Idem scribit: *Tum manibus Imperatorum colebantur agri, (ut fas est credere) gaudente terra vomere lanceato, & triumphali aratore. Ut & Serentem invenerunt dati*

dati honores Serrarum, unde cognomen.
Aranti quatuor sua jugera in Vaticano,
quæ præta Quintia appellantur. Cinnina-
to Viator attulit Dictaturam, & quidem
ut traditur nudo, plenoq; pulveris etiam-
num ore. Cui Viator: vela corpus, inquit,
ut proferam Senatus Populq; Romani
mandata. Franciscus Petrarca: agri-
cultura ars magnis olim tractata viris atq;
ingeniis in precio fuit, in qua, ut multis in
rebus altum locum Cato Censorinus te-
net: de quo cum verissimè scriptum sit:
optimus senator, optimus arator, optimus
imperator: tandem, laudis ad cumulum
illud est additum: sine æmulo, sine exem-
plo sui temporis agricola. Quem puderet
igitur cum Catone terram colere? quis
emininò sibi turpe aliquid duceret, quod
pulcrum ille sibi duxisset? qui præter cor-
poris atq; animi virtutes, rerumq; gesta-
rum gloriam, etiam de Hispania trium-
phasset. Quis sollicitare atq; hortari boves
erubesceret, quos in sulcum urgeret illa

vox, quæ tot magnos exercitus in prælium
 accendisset, tot ancipites causas disertissi-
 mē perorasset? quis ræstrum atq; arætrum
 fastidiret, quod illa triumphalis ac Philo-
 sophica manus attingeret? quæ insignes
 de tot hostibus victorias peperisset, tot de
 rebus optimis præclaros libros scripisset,
 sive ad Philosophiam, sive ad historiam,
 sive ad usum vitæ spectantibus, quales sunt,
 quos de hoc ipso, quod nunc loquimur,
 scripsit? Quia imo, Xenophonte ju-
 dice, nihil tam regale, quàm agri-
 cultura.

Quod de agricultura diximus, ad
 οἰκονομικὴν etiam, sive artem pec-
 cuariam potest accommodari. Agri-
 cultura enim primò fuit indiscreta à
 pastoribus: quod in eodem agro &
 pascere & ferere, Varro. Dejota-
 rum, Galatiæ regem, multis ornat
 encomiis Cicero, quod diligentissimus
 agricola, & pecuarius habitus fuerit.
 De antiquis illustrissim⁹ quisq; pastor erat,

ut ostendit Græca & Latina lingua, & veteres Poetæ, qui alios vocant πολύαρνας, alios πολυμήλεις, alios πολυβέτας, qui ipsas pecudes, propter caritatem aureas habuisse pelles, tradiderunt, Varro. Pastores fuere Moses & David; Iesus & Antiphus, Priami regis filii, Homerus Illad λ. 106: Ubi Eustathius: solebant antiqui, in prima ætate boves pascere (κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν βυκολεῖν) aut equos alere, aut gregibus præesse, solentia atq; exercitationis causa, (καρτερίας καὶ ἀσκήσεως χάριν) artem scilicet homines pascendi aut gubernandi, curandis brutis, exercentes: (τὴν αὐθροπικὴν ποιμαντικὴν ἀσκούμενοι ἐν τῇ τῶν αἰδέων ἐπιμελείᾳ) unde & pastores populorum dicebantur.

Ne igitur, cum tantos viros, orbis terrarum universi dominos, Patriarchasq; sanctissimos potentissimosq;, agricolas & pastores fuisse legimus,
Morsum

Mopsum nobis, Tytirim aut Corydonem ob oculos ponamus, sed iusto rem pretio æstimemus, iustaque lance ponderemus. Ab illis enim, quod eo loco *γερυκὴ καὶ περὶ βαπτισμὸν* haberentur, ad gentiles fuit derivatum.

CAPUT XXII.

*Ruina horum temporum:
 Vita ex S. S. lectione manat
 consolatio: Salvator multis
 popularium suorum usus
 apophthegmatibus: Non-
 nus rejectus: Phariseo-
 rum diligentia in conqui-
 rendis discipulis: Saddu-
 caorum origo, & do-
 ctрина.*

IN fatali hac ruina, qua cuncta labant quassata, nec tenebris succedunt astra, aut ullo micat igne polus, sed quicquid est, densa nox est, & trepidant, trepidant pectora magno percussa motu, ne homines iterum premat deforme chaos, & mare & ignes, & vaga pacti sidera mundi. Natura tegat; quâ alia ex alia cura fatigat, vexatq; animos nova tempestas; nec sic Libycis Syriisq; æquor furit alternos volvere fluctus, non Euxini turget ab imis commota vadis unda, nivali vicina polo, ubi cæruleis immunis aquis, lucida versat plaustra Bootes: ut præcipites nostros casus Fortuna rotat, nulla nisi in litteris requies est, quæ ut res ornant secundas, ita perfugium præbent adversis.

Cum primis verò si sanctuarium Domini ingredimur: id est, ad sacræ
Scri.

Scripturæ lectionem animum adjungimus, animum mirifico pascimus alimento, reficimus medicamento, curasque depascimus mordaces.

In Novo Instrumento quæ seges lætitiae, cum Salva: orem nostrum, ore loqui populari, & verbis locutionibusque; ac apophthegmatibus uti tritissimis audimus? Dominus enim urbanissimus & humanissimus, ad Hebræorum, popularium suorum, adagia & apophthegmata, in concionibus suis, sæpissimè respexit: quod capite hoc ostendere conabimur.

Joh. 2, 4. ὥρα ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν. *nondum venit hora mea.* Perperam hoc multi, quos inter & Nonnus, de hora mortis interpretantur: loquitur enim Dominus proverbialiter, de tempore opportuno, quod secum jam constituerit.

Apud Hebræos est, ex Ben Azai:

אֵל תְּהִי בּוֹ לְכָר־אָדָם וְאֵל תְּהִי
מִפְּלִיג לְכָר־דְּבַר שְׁנַיִן לְאָדָם
שְׁנַיִן לוֹ שְׁעוֹרָה וְאֵין לָךְ דְּבַר שְׁנַיִן
לוֹ מְקוֹם :

*Ne contempnas ullum hominem, neq;
nimis abs te removeas rem ullam: nullus
enim homo est, quin ipsi sua sit hora;
& res est nulla, quin suum habeat locum.*

*Luc 17, 10. ὅταν ποιήσητε πάντα
τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, λέγετε· ὅτι δοῦλοι
ἀγροῖοι ἐσμεν· ὅτι ὃ ὠφείλομεν ποιή-
σαι, πεποιήκαμεν·*

*Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt
vobis, dicite: servi inutiles sumus: nam
quod debuimus facere, fecimus.*

Apud Hebræos est, ex Rabbi Jocha-
nan filio Zaccai, qui accepit illud ab
Hillel & Schammai:

אִם לְמִדַּת תּוֹרָה הִרְבָּהְךָ אֵין
תַּחֲזִיק טוֹבָה לַעֲצֹמֶךָ כִּי לְכָר־
נוֹצְרֵת :

*Si didicisti multam legem, non est,
quod*

*quod quicquam boni tibi ipsi adscribas :
ad hoc enim creatus es.*

Matth. 5, 25. Ἰδοὺ, εὐνοῶν τῷ ἀντιδί-
κῳ σὺ ταχὺ, ἕως ὅτε εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ'
αὐτοῦ. *Esto consentiēns adversario tuo
cito, dum es in via. Apud Hebræos :
Moses accepit legem in monte Sinai, &
tradidit eam Josua, Josua verò Seniori-
bus, Seniores Prophetis: Propheta tradi-
derunt eam viris synagoga magnæ. Isti
dixerunt tres sententias :*

הוּוּ מִתּוֹנִים בְּדִין וְהֶעֱמִירוּ
תִּלְמִידִים הַרְבֵּה וַעֲשׂוּ סֵג
לְתוֹרָה :

*Moram trahite in judicio: & con-
stituite discipulos multos: & facite sepem
legi.*

Sententia prima dupliciter potest
intelligi, vel de judicibus, vel de ac-
cusatoribus. Illi monentur, ne sen-
tentiam præcipitent, sed causarum
pondera accuratè meditentur: hi, ut
experiri

experiri malint omnia, & in gratiam cum adversariis redire, quàm ad iudicem deferre.

Secunda, Scribas & Phariseos tantopere cōcitabat, ut nullum sibi laborem censerent gravem acerbumque, quo discipulum nanciscerentur. Quò pertinet Matth. 23, 15 *Vae vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ, quoniam circumitis mare & aridam, ut faciatis unū proselytū.*

Tertia extudit Masoram, opus im-
mensum, & Herculeo labore elaboratum, quo omnia Scripturæ vocabula, syllabæ, litteræ, apices numerantur: illud Rabbini, usitata appellatione, legis vocant *sepiementum*, ut apparet ex *Rabbi Akiba*: מסורה סגולה לתורה
Masora vel Masoreth sepes est legi.

Lue. 6. v. 32. & seqq. *Quod si diligitis eos, qui vos diligunt, quæ vobis erit gratia?* (ποία ὑμῖν χάρις ἔσται, Matth. 5, 46. τίνα μισθὸν ἔχετε) nam & peccatores diligunt eos, à quibus diliguntur. Et si bene-
feceris

feceritis iis, qui vobis benefaciunt, quæ vobis erit gratia? nam & peccatores idem faciunt. Et si mutuum dederitis iis, à quibus speratis vos recepturos, quæ gratia erit vobis? nam & peccatores peccatoribus dant mutuum, ut recipiant paria. Imò diligite inimicos vestros, & iis benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes: & erit merces vestra multa, ac filii eritis illius Altissimi.

Apud Hebræos, ex Antigno, viro So-
chæo, qui à Simeone iusto accepit:

אל תהיו כעבדים המשמשין את
הרב על מנת לקבל פרס אלא הו
הו כעבדים המשמשין את
הרב שלא על מנת לקבל פרס
ויהו מורגל שמים עליכם:

Ne sitis tanquam servi, qui serviunt
magistro ea conditione, ut recipiant mer-
cedem: sed estote tanquam servi, qui ser-
viunt magistro, non ea conditione, ut reci-
pian mercedē, sitq; timor Dei super vos.

Hic

Hic Antignus duos habebat disci-
pulos, צָדוֹק Zadocum, & בִּיתוֹס
Bajethosum: qui cum à Præceptore
hanc sententiam didicissent, stolidissi-
mè inde colligebant & docebant: non
esse resurrectionem mortuorum, nec
præmium in altera vita justorum. Hoc
enim eorum scitum: si scivissent Patres
nostri, quod futura sit vivificatio mortuo-
rum, & persolutio mercedis justorum, in
seculo futuro; non ita docuissent.

Ab isto צָדוֹק oriuntur סַד-
דוּכַי, qui & ab altero fuere dicti
בַּתְּבוֹסַי Batbosai. Vid. Matth. 22. v. 23.
Huc pertinet sententia Rabbi Jose:
כָּל מַעֲשֵׂה יְהוָה לְשֵׁם שְׁמִי
omnia opera tua fiant propter Deum.
Pluria de incipi occasione reservamus;
si (ut Persius loquitur) decoctiora hæc
Lectori videbuntur, & vaporantis ille
mihi auribus fervebit.

CAPUT XXII.

*Veritatis vis: Taciti de
Christo narratio: Christia-
norum supplicia, ex Eodem
& Tertulliano, Eusebio,
Dionysio Alexādrino, Gal-
lonio, ostensa: Alkurani de
Salvatore narratio, partim
vera, partim falsa: de Eodem
mendacia Iudeorum.*

Vidimus supra, tantam esse lucis
divinae & coelestis vim ac efficaciam,
ut clausos etiam oculos feriat, &
quodammodo, si hoc patiuntur, illu-
stret. Quod aliquot tūc testimoniis
dedimus comprobatum, & firmabimus
ulterius loco, quem nobis jam obvium
apud Tacitum, præterire taciti nō pos-
sumus. Is lib. 15. annalium, de Christo
nostro

nostro dilucidè: Abolendo rumorì Nero
subdidit reos, (quibus culpam incense ur-
bis imputaret) & questissimis pœnis affe-
cit; quos per flagitia invisos, vulgus Chri-
stianos appellabat.

Auctor nominis ejus Christus, qui,
Tiberio imperitante, per procurato-
rem Pontium Pilatum supplicio affe-
ctus erat. Repressaq; in præsens, exitiabi-
lis superstitio rursus erumpebat, nō modo
per Judæā originem ejus mali, sed per urbē
etiam spargēs: quò cuncta undiq; atrocìa
& pudenda confluunt celebranturq;. Igi-
tur primò correpti, qui fatebātur; deinde
indicio eorum multitudo ingēs, haud per-
inde in crimine incendi, quàm odio hu-
mani generis conviēti sunt. Et pereunti-
bus addita ludibria, ut ferarum tergis con-
recti, laniatu canum interirent, aut cruci-
bus affixi, aut flammam di; atq; ubi defecis-
set dies, in usum nocturni luminis ureren-
tur. Hortos suos ei spectaculo Nero obtu-
lerat, & Circense ludicrum edebat, habitu
aurigæ permixto plebi, vel circulo insistēs,
unde,

unde, quanquam adversus fontes, & novissima exempla meritos, misratio tamen oriebatur: tanquam non utilitate publica, sed in sevitiam unius absumerentur.

Dicat jam quisquam, gentiles nostram latuisse fidē, fugisse Religionē!

Quod de suppliciis scribit; à nostris confirmatur Auctoribus, Eusebio, Dionysio Alexandrino, Tertulliano. Quorū hic Apologetico: Illis nomen factionis accommodandum est, qui in odium bonorum & proborum conspirāt, qui adversum sanguinem innocentium conclamant, prætexentes sanē ad odii defensionem, illam quoq; vanitatem, quod existiment, omnis publicæ cladis, omnis popularis incōmodi, Christianos esse causam. Si Tiberis ascendit in mœnia, si Nilus nō ascendit in arva, si cœlum stetit, si terra movit, si fames, si lues: statim Christianos AD LEONEM. Ille: Neque persecutio ab aliquo principali edicto cœpit, sed integro anno antecessit. Vates enim sive Poeta, quisquis

quis tandem ille fuit, vulgus adversus nos compulit & concitavit, superstitione propria & gentili adactum atque inflammatum. Populi autem ab eo excitati, totam pietatem & dæmonum culturam in eo sitam existimant, ut cædibus contra nos grassentur. *Iste*: Hæc cum præco dixisset; tota gentium & Judæorum, qui Smyrnam incolebant, multitudo, ingenti ira & voce horrenda vociferari cœpit: hic est Asiæ magister: hic deorū nostrorum destructor, qui plurimos docuit, ne Deos adorarent. Simul autem præsidem obsecrabant, ut Polycarpo leonē immitteret.

Non uno autem eodemque modo feris sancti Martyres objiciebantur, sed aliquando, vestibus denudati, in mediis theatris aliisque locis, in quibus morabantur, includi solebant; quandoque stipitibus ligati, vel retibus involuti, aut ferarum pellibus induti, aut denique pedibus, perforato lapidi & liquefacto plumbo infuso, insertis, subulis.

bulisque candentibus in digitis manuum defixis, canum laniatibus tradebatur. *Antonius Gallonius c. 9. p. 303. de cruc. Martyrum.*

Sed quorsum, calame, exerras? non huc potissimum ibam, ut de Christianorum martyriis scriberē commentarium, sed ut lucidissimas veritatis nostræ scintillulas omnibus, etsi his clarioribus, illis obscurioribus, fulsisse evincerem.

Evolvamus igitur jam Alkuranum, Biblia Saracenorum, ubi Deus ad Muhammedem: *Memento etiam in hoc libro Maria. Cum discessit à familia sua versus locum orientalem, & apprehendit elam illic latibulum. Tunc ablegavimus ad eam Spiritum nostrum, qui affineilatus fuit coram ea carni congrua. (apparuit formâ veri hominis) Dixit illa: ecce refugio ad misericordiam à te! num es pig? respondit: utiq; sum, ego legatus Domini tui, ut dem tibi puelum immaculatum. Quæsit ipsa, quomodo erit mihi puellus? non attigit me caro, neq; ero concupiscens.*

Re.

Respondit ille: sic locutus est Dominus tuus: hoc apud me facillimum est, ut exhibeatur id miraculum hominibus, & ea misericordia: à nobis itaq; contigit sermo ille decretorius. Cum verò concepisset eum, discessit cum ipso in locum longinquum: & venit ipsi parvus juxta truncum palme, Tunc dixit: ô utinam ego mortua essem ante hoc! & fuisssem oblivione deleta! Inclamavit eam ille, qui subitus ipsam erat: ne contristeris! jam posuit Dominus tuus sub te gaudium. Excute juxta te truncum palma, dejiciet super te dactylum recentem; comede, sorbe, atq; oculos refrigera. Ecce muscerdam piperi immixtam! Ecce aurum subæratum, quod mendosum tinnit! tu veri speciem dignosce, quæque credenda, quæ repudianda, judica.

Illa prius creta, mox hac carbone notabis.
Pers. Sat. 5. Salvatorem non vulgari ornant encomio, quod in quadam genealogia Turcica tale invenit Schickardus: At qui vir? Surgite, quicunq;

litteras amatis & historias abstrusas.
 Delius hic nobis natator est, & vel A-
 pollinea enodat oracula. PROPHETA I-
 SAI: SUPER QUEM SALUS. Isai est ex Hebr.
 ישוע Jesus.

Longè ergo ipsi infideles Turci præ-
 clarius de Jesu nostro sentiunt, quam,
 porcorum hostes, Apellæ, qui de ipso
 in Talmud: *Si quis exit, ut lapidetur,*
præco antecedit illum, clamans: Virtalis
N. filius N. egreditur, mortis supplicio
afficiendus, eò quod commisit crimen
N. Et testes criminis sunt N. N. Qui-
cunque igitur novit innocentiam ejus,
accedat, ut doceat eam. Idem in vespere
pascuali fuit observatum, cum Jesu causa
ageretur. Postquam autem proclamatum
esset ante illum totis quadraginta diebus:
educetur iste, qui fascinavit, & seduxit,
& impulit Israel. Si quis ergò novit in-
nocentiam ejus, adveniat & demon-
stret eam. Sed non invenerunt ullam
excusationem.

Mentiris, os impudens ! Quid nî ex-
clamem :

— perisse

frontem de rebus !

Ipse Pilatus innocentiae testimonium
Nostro perhibuit, & chartae vestrae,
meris contradictionibus oppletæ, exc-
cranda vestra futant mendacia.

CAPUT XXIV.

*Religio progressu temporis
contaminata; per Lutherũ
restituta : Figura crucis
Christi magna virtus attri-
buita: etiam apud gentiles
usitata.*

Multis Christianæ Religionis do-
gmatibus idem contingit, quod
fontibus: qui quò longiùs ab origine
prolabuntur, eò plus attrahunt coeni-
luti que. Quis, ruptis quasi aggeribus,

superstitionum torrens totam prope-
modum Europam inundarat, ante-
quam Megalander noster Lutherus
— vim ejus reprimeret? Non ad
multa congerenda evagabor: sola
crucis figura ero contentus.

Erigebatur illa olim, & pingebatur
in primitiva Ecclesia, non ut adorare-
tur, sed ut adorandum nobis in me-
moriam redigeret.

Patet ex objectione Juliani Aposta-
tæ, apud Cyrillum: *ô miseros mortales,*
qui crucis lignum adoratis imaginem illius
in fronte & ante domos pingentes! quæ
ita refellitur: *ligni illius pieturam, ad re-*
cordationem omnis virtutis fieri. At, *ô*
domus antiqua, quam cito præcipitiq;
lapsu corruebas! Audiamus Lactan-
tium: *nunc satis est, ait, hujus signi po-*
tentiam, quantum valeat, exponere.
Quanto terrori sit demonibus hoc signum,
sciet, qui viderit, quatenus adjurati per
Christum, de corporibus, quæ obsederint
fugiunt. Nam sicut ipse, cum inter homi-

nes ageret, universos Demonas verbo fugavit, hominumque mentes emotas & malis incursibus furiatas, in sensus pristinos reponerat: ita nunc sectatores ejus, eosdem spiritus inquinatos, de hominibus, & nomine magistri sui, & signo passionis excludunt. Cujus rei non difficilis est probatio. Nam cum Diis suis immolant, si adsistat aliquis, signatam frontem gerens, sacra nullo modo litant: nec responsa potest consilium reddere vates. Et hac sæpè causa præcipua, justitiam persequendi, malis regibus fuit. Cum enim quidam ministrorum nostrorum, sacrificantibus dominis adsisterent, imposito frontibus signo, deos illorum fugaverunt, ne possent in visceribus hostiarum futura depingere &c. Sed ajunt, hoc deos non metu, verum odio facere quasi quisquam possit odisse nisi eum, qui aut noceat, aut possit nocere: imò verò congruens majestati fuit, ut eos, quos ode- rant, presentibus pœnis adsicerent potius, quam fugerent. Sed quoniam neque accedere ad eos possunt, in quibus cœlestem

notam viderint, nec eis nocere, quos signum immortale munierit, tanquam inexpugnabilis murus, laceſſunt eos per homines, & manibus perſequuntur alienis, quas proſectò ſi eſſe conſitentur, vicimus.

Vides, quantum cruci tribuat? mentionem quidem ipſius etiam Chriſti facit: liquet tamen, ipſi etiam crucis figuræ nimiam ipſum virtutem adſignare.

Hæc figura inter ipſos gentiles, quaſi occulta quædam ad Crucifixum manu ductio, frequentiffimè fuit depicta, ſculpturaque. *Signum æternitatis*, ut crux repræſentabatur, cujus ſummitati caput erat inciſum humanum, regio diademate ornatum; inferiùs fulmen Jovis deſcriptum cōſpiciebatur. *Arbitror*, inquit *Lazius*, *rudigentilitati, ſalutare ſignum crucis ſalvatoris, hoc modo ſignificatum, quod Jovis potentiam foret conculcaturum.* Tertullianus: *in trophæis, cruceſ in teſtina ſunt trophæorum.* Quod clariùs ita dicit Minutius: *trophæa veſtra*

stra victricia, non tantum simplicis crucis faciem, verum & adfixi hominis imitantur. Idem: Vos planè, qui ligneos Deos consecratis, cruces ligneas, ut Deorum vestrorum partes forsitan, adoratis. Iustinus Martyr: quin & signa vestra figere huius vim præferunt & declarant, per quæ progressus à vobis in publicum quovis locorū fiunt, imperii & potestatis judicia in hisce ostendentibus. Hieronymus: Vexilla militum, crucis insignia sunt, atq; arden- tes diadematum coronas patibuli Salva- toris pictura condecorat. Minutius: nam & signa ipsa, & cantabra, & vexilla ca- strorum, quid aliud, quàm inauratæ cru- ces sunt & ornate? Quod, ut plura alia, ex Tertulliano repetiit: si paræ illa vex- illorum, & cantabrorum stola, crucium sunt. Apolog. c. 16.

Nos, qui dulcedinem crucis Christi gustavimus, & Crucifixum agnovim⁹, illum celebramus, & licet nunc sar- menticii & semaxii appellemur, in me- dio tribulationum æstu lætamur.

CAPUT XXV.

Quinam novi scriptores legendi? Persi laus: ex illo & Petronio v. 27, c. 1. ep. ad Rom. explicatus: de pullis premonibus: hic: erarium secularium in S litteris usus: unde formula, Deo gratias?

Quod si qui novis etiam scriptoribus, tanquam rerum novitate capiuntur, eorum sententiam non reprebendo: nobis quoque novi placent auctores, modo pro veterum more loquantur. Sed quinam isti? antiquè enim emendatissimeque scribentes paucissimos quidem repereris, scribit Angelus Decembrius, Auctor eruditissimus, in Politia litteraria, cujus copia mihi facta ab Academia nostræ ornameto, Ortholpho Fomanno filio, amico immortali,

Ex

Ex tripode hæc dicta, quoties Vete-
rum lectionem cum recentiorum vo-
luminibus contendo, experior quoti-
diè. Unicum mihi vide Persium, cujus
singula verba emphasin continent,
gravissimam; cujus facundiæ virile ro-
bur; cujus eruditio planè recondita,
& illos solummodò non capit, quibus
pristinam barbariem mordicus retine-
re, & in antiquitatis totius ignoratione
versari, potius videtur esse ac melius,
quàm possessionem litterarum, olim
simili socordia extinctarum, memoria
verò patrum, magno Dei immortalis
beneficio, in lucem revocatarum, ex
alta hominum oblivione, sibi vindica-
re, & pro sua quemque virili, posteris
adferere: *Casaubonus.*

Ejus Satyram quartam cum nuper,
litteris severioribus nonnihil langue-
scens, & per prata diversicoloria ob-
ambulans, relegerem; substiti, ubi ver-
sus trutinavi sequentes:

*Est prope te ignotus, cubito qui tangat, &
aerè*

*despuat in mores penemq; arcanaq; lumbi
runcantem, populo marcentes pandere
vulvas.*

*Tu cum maxillis balanatū gausape pectas,
inguinibus quare detōsus gurgulio exstat?
Quinq; palastritæ licet hæc plantaria vel-
lant,*

*elixasq; nates labefactæ forcipe adunca:
non tamē ista filix ullo mansuescit aratro.*

Ad veram enim & genuinam, v. 27.
c. i. epist. ad Romanos, interpretationē
facere arbitrabar, qui ita habet: masculi
relieto naturali usu fœminæ, exarserunt
sua libidine, alius in alium, masculi in ma-
sculis fœda perpetrantes. Tanta quidem
fœditas hîc occultatur, quanta, nec
absq; horrore audiri possit legive: in-
telligere tamen oportet, quid Aposto-
lus indigetârît. Liquebit autem ex i-
stis Persii, circa seculum istud corru-
ptissimum, inter hominum istiusmodi
pro-

propudia, ægerrimè versati, versibus: quibus infandam prodit quorundam horribilemque impuritatem, qui τὸν ἑρπῶν ζυγόμενοι, & τὰ πρὸς τὴν αἰδῶ λα-
vigantes, naturæ, quæ viros nasci ipsos voluit, illudunt, ac omni se ratione ne-
quissimè effœminant, ut pullipremo-
nibus arrideant. Ipse Nero, non homo,
sed sub hominis pelle bellua, Sporo,
puero suo, quem fœdè amabat, virilia
exsecabat, ut, quantum posset, in fœ-
minam transmutaret.

Ex *Petronio* nonnulla, quæ uberius
hæc declarent, adducam: *Postquam*
lustravi oculis totam urbem, in cellam
redi, osculisque tandem bona fide ex-
actis, alligo arctissimis complexibus
puerum, fruorque votis usque ad in-
vidiam felicibus. Nec adhuc quidem
omnia erant facta, cum Ascylos furtim
se foribus admovit, discussisq; fortissimè
claustris, invenit me cum fratre luden-
tem. Risu imq; plausuq; cellam imple-
vit,

vit, opertum me amiculo evolvit: & quid agebas, inquit, frater sanctissime? quid vesticontubernium facis? nec se solum in ira verba continuit, sed lorum depersolvit, & me cepit non perfunctorie verberare, adiectis etiam petulantibus dictis: sic dividere cum fratre nolito. Idem. Cum solutus mero amissem ebras manus, Ascyrtos, omnis injurie inventor, subduxit mihi nocte puerum, & in lectum transtulit suum, volutatusque liberius cum fratre non suo, sive non sentiente injuriam, sive dissimulante, indormivit alienis amplexibus, oblitus juris humani. Paulò post: Fortè cum in triclinio jacere-mus, quia dies sollemnis ludum arctaverat, pigritiamque recedendi imposuerat hilaritas longior, ferè circa mediam noctem intellexi puerum vigilare. Itaque timidissimo murmure votum feci, & Domina, inquam, Venus, si ego hunc puerum basiavero, ita ut ille non sentiat, cras illi par columbarum donabo. Audito

voluptatis pretio, puer stertere cepit. Ita-
que aggressus simulante aliquot basio-
lis invasi. Contentus hoc principio,
benè manè surrexi, electumq; par colum-
barum attuli expectanti, ac me voto ex-
solvi. Proxima nocte, cum idem liceret,
mutavi opinionem, & si hunc, inquam,
tractavero improba manu, & ille non
senserit, gallos gallinaceos pugnacissimos
duos donabo patienti. Ad hoc votum e-
phebus ultrò se admovit, & puto, vereri
cepit, ne ego obdormissem. Indulsi ergo
solicito, totoque corpore, citra sum-
mam voluptatem, me ingurgitavi.
Deinde, ut dies venit, attuli gaudenti,
quicquid promiseram. Ut tertia nox li-
centiam dedit, consurrexi ad aurem ma-
lè dormientis: Dii, inquam, immor-
tales, si ego huic dormienti abstulero
coitum plenum & optabilem, pro hac
felicitate cras puero asturconem Macedo-
nicum optimum donabo, cum hac tamen
exceptione, si ille non senserit. Nun-
quam

quam altiore somno ephebus obdormi-
vit.

Itaque primum implevi lactentibus
papillis manus, mox basio inhæsi, de-
inde in unum omnia vota conjunxi.
Manè federe in cubiculo cæpit, atq; ex-
spectare consuetudinem meam. Scis,
quantò facilius sit, columbas gallosq; gal-
linaceos emere, quàm asturconem: Et
præter hoc etiam timebam, ne tam gran-
de munus suspectam faceret humanita-
tem meam. Ego aliquot horis spatatus,
in hospitium reverti, nihilq; aliud, quàm
puerum basiavi. At ille circumspiciens, ut
cervicem meam junxit amplexui, Rogo,
inquit, Domine, ubi est asturco? Cum
ob hanc offensam præclusissem mihi adi-
tum, quem feceram, iterum ad licentiam
redii. Interpositis enim paucis diebus,
cùm similis nos casus in eandem fortunam
retulisset, ut intellexi stertere patrem,
rogare cæpi ephebum, ut reverteretur in
gratiam mecum, id est, ut pateretur
fatis.

fatis fieri sibi, & cætera, quæ libido diffenta dicitur.

At ille planè iratus, nihil aliud dicebat, nisi hoc: aut dormi, aut ego jam dicam patri. Nihil est tam arduum, quod non improbitas extorqueat. Dum dicit: patrem excitabo; irrepsi tamen, & malè repugnanti gaudium extorsi. At ille, non indelectatus nequitia mea, postquam diu questus est deceptum se & derisum, traductumq; inter condiscipulos, quibus jactasset censum meum, videris tamen, inquit, non ero tui similis. Si quid vis, fac iterum. Ego verò, deposita omni offensa, cum puero in gratiam redii, ususque beneficio ejus in somnum delapsus sum. Sed non fuit contentus iteratione ephebus plenæ maturitatis, & annis ad patiendum gestientibus. Itaq; excitavit me sopitum, & : num quid vis? inquit. Et non planè jam molestum erat munus. Ut cunq; igitur
inter

inter anhelitus sudoresque tritus,
quod voluerat, accepit, rursusque
in somnum decidi, gaudie lassus. *In-*
terposita minus hora pungere me manu
cœpit, & dicere: quare non facimus?
tum ego toties excitatus, planè vebemen-
ter excandui, & reddidi illi voces suas:
aut dormi, aut ego jam patri dicam.

Ulteriora pudet narrare, multa que
præterea linguâ reticenda modesta.
Vide hæc, contremisce, quod etiam
nunc in Italia, cum primis Florentiæ,
sint, qui execrando hoc flagitio non
indelectentur, à quo, tanto verborum
fulmine Apostolus, cujus ævo, Ne-
rone, omnium impuritatum duce &
auspice, libido hæc contra naturæ vias
excogitata, frequentabatur, dehor-
tatur. O deportetur extra anni solis-
que vias!

Litteras hinc profanas ita miscui, ut
facras illustrarent: quod nemo incu-
sabit,

fabit, nisi qui, citra illarum opem, omnia in his undiquaque intelligi posse, imperitus atque idem perquam morosus, (ne quid gravius dicam) opinetur. Sciunt docti (ut Selden me umbone protegam) & qui saniores rei litterariæ nomina dederunt, aliter se rem habere, etiam in utroque Instrumento. Et, ut iudex ille Varius; *aut hoc testium satis est, aut nescio, quid satis sit vobis.*

Sed cum ad Phasim usq; navigaverim, figo littore puppim, &

DEO GRATIAS.

Quæ olim formulæ utebantur martyres. B. Augustinus sermone de Cypriano: *Cum enim Galerius Maximus decretum ex libello recitasset: Thascium Cyprianum gladio animadverti placet: respondit ille: DEO GRATIAS.*

TIAS. Vetus Martyrologium in
agone S. Felicis, Episcopi Tubizacen-
sis: *& hanc dedit sententiam*: quo-
niam Felix Episcopus, juxta Impera-
torum decreta, quæ nobis mandare
dignati sunt, facere nulla ratione con-
sensit, nobis ordinantibus, Carthagi-
nem perducatur. *Felix dixit*:

DEO GRA-
TIAS.

FINIS LIBRI
PRIMI.

LIBRI

LIBRI II. ELECTORUM

CAPUT I.

*Disciplina Ecclesiastica col-
lapsa: pœnitentia Veterum
acerbissima: Exomologesis:
pœnitentium, in primitiva
Ecclesia gradus qua-
tuor.*

NOn injuriâ cum gemitu & lacry-
mis, magnus quidam nostræ,
quid verò nostræ? divinæ Religionis
antistes exclamat: Magnus *Christia-
nismi defectus* est, quod plerisque in
locis *nulla amplius disciplina Ecclesiasti-
ca* locum habet. Benè olim cum Ec-
clesia agebatur, cum adhuc *disciplina
Ecclesiastica* vigeret, cum *clavis ligans*
censoriam virgulam adhuc exerceret,
cum *excommunicationis fulmen* etiam

F

Rege.

Reges formidarent: cum *Theodosius Imperator* ab *Ambrosio* anathemate ictus clamaret: *mibi & ingressus in templo Dei non pater, & insuper quoque cæli clausi sunt*; cum ab *Ottbone Brandenburgensi*, quem *Ludolphus* antistes excommunicarat, etiam *canes carnis obiectæ frustra accipere recusarent*; cum *Xaverius* præfectum diris devotum, ne salutatione quidem dignaretur, dicens: *Me quidem amicum non habebit, quamdiu habuerit inimicum Deum*: cum satisfactiones Canonice, adhuc in fervore essent, & illi, qui in gravia crimina prolapsi fuerant, cogerentur veste lugubri incedere, jejunia peragere, elemosynas erogare, stare certo loco templi, qui pro pœnitentibus erat designatus, cum lacrymis, suspiriis & aliis reatus signis, quibus petulantiores coercebantur. Hodie enim repagulis istis effractis, clavis ligantis autoritate imminuta, excommunicatione submota,

quanta

quanta quæso secuta est dissolutio?
 quanta licentia? quis non blasphemus impunè blasphemat? quis non adulter securè peccat? quis non prædator effrenè deprædatur? *sola pecunia curva, recta facit omnia: penitus prostitutum est huius clavigera munus.*

Hæc, quæ de Veterum sunt dicta pœnitentia, ut rectiùs intelligantur, credantur facilius, penetrent altius; non ex Patribus nulla, quæ ea illustrent, producemus. Prodeat igitur, quem amamus impensè, primò *Tertullianus*: nos jejuniis aridi, & omni continentia expressi, ab omni vitæ fruge dilati, *in sacco & cinere volutantes, invidia cælum tundimus, Deum tangimus*: Apologet: c. 40.

Idē: *Exomologesis* est, qua delictū Domino nostrū confitemur; nō quidē ut ignaro, sed quatenus satisfactio cōfessione disponitur, cōfessione pœnitētia nascitur, pœnitentia Deus mitigatur.

Itaque Exomologesis prosterndi & humiliificandi hominis disciplina est, conversationem injungens misericordiae illicem. *De ipso quoque habitu atque victu mandat, sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum moribus dejicere, illa, quae peccavit, tristi tractatione mutare; ceterum, pastum & potum pura nosse, non ventris scilicet, sed animae causa: plerumque vero jejuniis preces alere, ingemiscere, lacrymari, & mugire dies noctesque ad Dominum Deum tuum, presbyteris advolvi, & caris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis injungere: Lib: de poenitentia c. 9.*

Sequatur Cyprianus: Nam cum in omnibus delictis, quae non in Deum committuntur, poenitentia agatur justo tempore, & Exomologesis fiat inspecta vita ejus, qui agit poenitentiam; nec ad communicationem venire quis possit, nisi prius illi ab Episcopo

scopo & Clero manus fuerit imposita: quantò magis in his gravissimis & extremis delictis cautè omnia & moderatè, secundum doctrinam Domini, observare oportet? *Epistola 47.*

Accedat *Eusebius*, Natalis cujusdam, à Theodoti coriarii hæresi resipiscen-
tis pœnitentiam describens: Manè i-
gitur surgens, sacco indutus, & cinere
adpersus, magno studio ac multis lacry-
mis, Zephyrina episcopo advolvitur. Sed
ad omnium, non modò Clericorum, sed
& Laicorum pedes profundit: totique
misericordis Dei Ecclesiæ planctum
ciet: *Lib 5. histor. Eccles. c. ult.*

Agmen claudant *Ambrosius* & *Salvi-
anus*; quorum ille: petas ultrò carce-
rem pœnitentiæ, obstringas catenis vi-
stera: animam tuam gemitibus jejuniisq;
discrucies: sanctotum petas auxilium,
jaceas sub pedibus electorum: hic: Ci-
licio carnes conteret, ac favilla & cinere
sordidabit: ut molliem videlicet.

præteritæ voluptatis, præsentium asperitatum duritia compenset, & reatum deliciarum longarum officio parcrocinantis solvat injuriæ.

Erant autem eorum, qui graviùs lapsi fuerant, τόποι τέσσαρες Ὀπιτιμίων, loca, pro criminum varietate, poenæ quatuor: *Primus* erat πρόσκλαυσις, quasi *proflatus*. Præ templi enim foribus, non à Fidelibus solùm, sed Catechumenis etiam separati, in squalore & pædore consistebant, tres ut plurimùm annos, & istorum expetebant intercessionem & deprecationes.

Proximus erat ἀκρόασις *auditio*: ubi itidem tres plerumque annos ad solam verbi Domini auditionem, cùm in Ecclesia prælegeretur, admittebantur, non verò simul ad preces. *Gregorius NeoCæsariensis*: ἡ ἀκρόασις *auditio* erat intra portam, ubi stare oportebat eum,

cum, qui peccaverat, usque ad Catechumenos, & inde egredi.

Tertius dicebatur ὑποψωσις *humiliatio*, ubi tres alios annos, intra templi portam, circa Catechumenos stabat peccator, *precum Ecclesiae particeps*; cumque Catechumenis, ante Sacramentorum distributionem, exhibat.

Quartus erat σύστασις, quasi *dicas, constatio*: ubi poenitentes circa Fideles consistebant, &, dum sacramenta administrarentur, permanebant: non verò ipsi eorum erant participes. Tūc demum poenitentiae tempus expleverant, & quinto ultimoq; loco addebatur μέθεξις ἢ κοινωνία τοῦ ἀγαθοῦ, *communicatio ipsius boni, sive Sacramentorum*, & ad τὸ τέλειον *consummationem* perveniebant, omnibusque Ecclesiae thesauris frui poterant.

Sed horum omnium nec vola restat
nec vestigium: quæ causa non est po-
strema, quod apud multos pessimè au-
diat Christianismus.

CAPUT II.

*Gradus eorum, qui vole-
bant ad Christianismum
accedere: Catechumeni:
Competentes: Epopæ: Pa-
tres locuti cum Ethnicis,
ut eos lucrificarent: ex-
plicatio v. 23. c. 17.*

Actor.

Π Ἄντα εὐχρημόνως καὶ κατὰ τάξιν
γινέσθω. i. omnia fiant decenter
& ordine, inquit gentium Doctor. Hujus

Hujus moniti Majores nostri, si qui alii, fuere servantissimi, cum primis in novellis Ecclesiæ civibus recipiendis. Non enim ad Christianismi adyta primo confestim accessu admittebantur; sed diuturna opus erat præparatione, ardentissimaque comprecatione: perindè ut fortè solet tinctor, qui pannum præparantibus primùm coloribus imbuit, deinde demum tingit eo, quo vult.

Primò enim, sacris nondum initiati, imbuebantur adhuc doctrinæ elementis, quod *Beza* ita describit: *Pulcer in ipsa Ecclesia mos antiquitus inolevit, ut his, qui Catechizandi, & Christianis sunt Sacramentis initiandi, quatuor Evangeliorum principia recitarentur, ac de figuris & ordine eorum, in apertione aurium suarum solenniter erudirentur: quò sciant exinde, ac meminerint, qui & quot sint libri, quorum verbis maximè in fide veritatis debeant*

erudiri. Lib. II. c. XIII. Hi vocabantur Catechumeni, & in duos ordines dispescebantur, majorem & minorem: hic tantum auscultabat; ille etiam genua flectebat.

Deinde ad petitionem mysteriorum siue Sacramentorum erudiebantur: ut ea maximo ardore & desiderarent & peterent. Unde Competentes dicti.

Postremo Epoptæ reddebantur, i. in firmam & plenam fidei Christianæ possessionem collocabantur, & sacramentis, quæ antea nec videre quidem poterant, fruebantur.

Εποπτεύειν enim est, percipere, quicquid in sacris est sanctissimum: nihil enim ulterius fuit, quam ut fieret aliquis epopta. Casaubonus.

Hoc verbi ab Ethnicorum sacris, quæ silentio venerari fas erat, arcessitum est: Pii enim Patres quò faciliùs ad veritatis amorem, corruptas superstitione

stitutione mentes, traducerent : & verba sacrorum illorum quàm plurima, in suos usus transtulerunt; & cùm doctrinæ veræ capita aliquot sic tractarunt, tùm ritus etiam nonnullos ejusmodi instituerunt; ut videantur cum Paulo dicere gentibus voluisse :
 ὃν ἀγνοῦντες εὐσεβεῖτε, τῶτον κατὰ γέλλομεν ὑμῖν, quæ creditis & facitis, ut pii sitis; ea quæ possint ac debeant verè credi fieri ve, ut sitis revera pii, vos docere volumus. Idem. vid. Casaubon. p. 394.

CAPUT III.

Multi dicunt, quæ non sentiunt: Bellarminus ex Bellarmino refutatus: puritas textus Hebraici adserta: Bellarminus errat in

*Grammaticalibus: ὅπου τὸ
 οὐκ ἔστι? quid ὅπου.*

ὅπου τὸ οὐκ ἔστι?

Non dubito, quin multa viderit
 Cardinalis Bellarminus, homo
 & eruditus & laboriosus, quæ sciens
 volensque reticuerit, & aliud quid,
 quàm conscientia tribunal dictaret,
 pronunciarit. Neque enim necesse
 est, ut semper ea quis aut dicat, quæ
 sentit, aut sentiat, quæ dicit: *4. Met.
 c. 3. t. 9.* & nihil est, quod verbis labe-
 factari refelli que nequeat: licet, si
 quisque mentem suam rectè consulat,
 multa sint, quibus resisti non potest. *1.
 Poster. c. 8. t. 25.*

Inter alia, quibus Cardinalis fon-
 tem Hebræum aliquando fluere turbi-
 dum, probare conatur, hunc quoque
 locum Es. 9. וְיִקְרָא שְׁמוֹ פֶּלִיא
 & vocabitur admirabilis. Sed au-
 diamus hominem: In primis Cal-
 vini-

vinus institit c. 6. §. II. contendit esse legendum Es. 9, & *vocabitur admirabilis &c.* at Hebræus textus modò non habet: *vocabitur*: id est: יִקְרָא *jikkare*, sed vocabit יִקְרָא *jikra*. Neque ignoravit Calvinus, meliorem hoc loco vulgatam editionem esse, quàm Hebraicam. Igitur confessione Calvini turbidus alicubi fuit ille fons, quem ipse quidem, ubique purum videri volebat.

Quæ nugæ, Sicularis gerris inaniores? Legitur יִקְרָא ergo non potest Calvinus interpretari: *vocabitur*: cùm sit activum. Quò tibi mens, Bellarmine? Abiit forsan in cubiculum Sixti V. Demitte quæso te paulisper, & Grammaticam tuam evolve Hebraicam, Lib. 4. c. 4. reg. 7. Est etiam observandum, apud Hebræos non rarò usurpari tertiam personam Verbi Activi in passiva significatione, ut Gen. 16:

עַל-כֵּן קָרָא לַבַּיִת לְחַי רֵאִי :

propterea vocavit puteum, puteum viventis, videntis me: pro: vocatus est puteus, puteus viventis &c. I jam, & dic, Bellarmine, non posse nos, ex fonte Hebræo, eandem, cum versione tua Latina, habere interpretationem!

Sed dimittendus nondum es.

Lib. I. de poenit: c. 22. *de ritibus poenitentiae solennis §. Habitus*, scribis: *ὁ ὁρῶν τὰς* quasi contemplatio rerum supernarum. Ex quo lutulento Lexico hanc significationem hausisti? Ubi unquam *ὁ ὁπῶν τειν*, unde *ὁ ὁρῶν τὰς* derivatur, res supernas contemplari, significavit? Hoc quidem apud Scriptores Ecclesiasticos invenis: *ὁ ὁπῶν τειν τῷ Θεῷ* Deo sese proster- nere, coram Deo sese humiliare, & demisso animo colere.

Sed subit jam mihi, quid in mentem tibi

tibi fuerit: nimirum ab ὑμῶν descen-
dere ὑποπτωσιν, & ὁρωμαι video,
adspicio, contemplor.

At hoc est, ut mitissimè dicam, o-
stendere, se esse hominem, id est,
errare.

CAPUT IV.

*Divisio osculorum à Scho-
lasticis & Grammaticis
tradita: Oscula Christia-
norum: ansam calumni-
andi dederunt: oscu-
la Romano-
rum.*

Dicam aliquid de osculis: etsi à no-
stri seculi osculis os immune, &
linguam virginem usq; studui servare.

Non

Non autem de Scholasticorum dicam
 distinctione; quibus osculum est sex-
 tplex, unionis: amoris: reveren-
 tiæ & honoris: reconciliationis & pa-
 cis: impiæ proditionis: lasciviæ &
 procacitatis: *Gabriel Biel.* Nec de
 Grammaticorum subtilitate; quibus
 tria sunt osculandi genera, osculum
 scilicet, basium, & suavium: oscula
 officiorum, basia pudicorum adfectu-
 um, suavia libidinum vel amorem:
Donatus: Sed de osculis dicam in S.
 Scriptura occurrentibus,

Paucis itaque sic habe: In primitiva
 Ecclesia preces, potissimum oratio-
 nem Dominicam, osculo Christiani
 claudebant: unde Tertullianus in lib.
 de Oratione osculum appellat, *ora-
 tionis signaculum*; quasi clausulam &
 confirmationem, sive, ut ita loquar,
Amen reale, quo oratio obsignaretur.

Justinus Martyr: ἀλλήλους φιλήματα
 ἀπαζόμεθα παυσάμενοι τῶν εὐχῶν,

i. osculo nos invicem salutamus, quando à precibus cessamus, vel, quando preces finimus. Fiebat hoc ante Sacramentorum participationem, his verbis: *pax tecum.*

Inoleverat etiam illa, licet non bona, consuetudo, ut, qui jejunarent, habita cum cæteris oratione, osculum pacis subtraherent: quam Tertullianus d. l. suggillat, quod jejunia occultare potius deberemus, quàm sanctitatis atque austeritatis opinionem iis adfectare.

Præterea cum consueta, ad sacrorum accessum templique ingressum, salutatione osculum jungebant, Vulgare & promiscuum fuit apud Ethnicos, præsertim Romanos, ut etiam in vicis & in foro amicos sibi obviantes oscularentur.

Tandem hic mos à Christianis fuit sublatus: quod nonnulli eos criminarentur, quasi, cùm noctu sacrorum
causa

causa convenirent, osculisque con-
gregationem inchoarent finirentque,
non tam Dei sui, quam *Corytius* sacra
peragerent.

CAPUT V.

*Apollonii Magi labor in-
defessus in addiscenda Phi-
losophia; illum nos debemus
in sacris intelligendis amu-
lari: quid βαττολογεῖν ἔστι πο.*

λυλογεῖν? Gentilium

Deastorum πολυ-

ωνυμία.

A Pollonius, sive ille Magus, ut
vulgus loquitur, sive Philoso-
phus, ut Pythagorici tradunt, intravit
Persas, pertransivit Caucasum, Alba-
nos,

nos, Schythas, Massagetas; opulentissima Indiæ regna penetravit, & ad extremum latissimo Phison amne transmissa, pervenit ad Brachmanas, ut Hiarcham in throno sedentem aureo, & de Tantalii fonte potantem, inter paucos discipulos de natura, de moribus, ac de cursu dierum & siderum audiret docentem. *Hieronimus.*

Quid nî igitur & nos, ut Christum nobis loquentem intelligamus, omnia non Nostrorum modò scripta corrumpari, sed Gentilium quoque scrutari volumina studeamus: à quibus non nunquam petere, cum voluptate, possumus, ad quæ in concionibus suis respexit Salvator.

Unicum, hoc otio, Iustrabimus.

Προσευχόμενοι μὴ βαττολογήσατε;
ὥσπερ οἱ ἔθνη· δοκῶσι γάρ, ὅτι ἐν
τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακχέσονται.
*i. Orantes, ne sitis multiloqui, sicut Ethnici:
putant*

putant enim, fore, ut ob multiloquium suum exaudiantur: ut interpretatio habet Erasmica: Vel, ut vertit Beza: precantes ne eadem blaterate, ut Ethnici: putant enim fore, ut sua illa loquacitate exaudiantur.

Quid sit βαττολογεῖν, ex adagiis notum, nempe inani multiloquio, præsertim cum adfectione conjuncto, sese diffundere, ut ineptissimus Poeta-ster Battus, qui hymnos conscripsit prolixos, in quibus eadem iterat crebrius: ut apud Poetam:

— in illis
montibus, inquit, erant, & erant in montibus illis.

— — me mihi, per fide, prodis,
me mihi prodis, ait.

Vel derivamus à βάττω & λέγω: βάττω autem κατ' ὄνομα τὸ πρῶτον est à ba vel bar, quæ syllaba crebro in ore est infantibus, unde βάβαξ ὁ φλυαρὸς,
ut

ut exponit Grammaticus : Nævii quoque *butabata*, quod è quatuor vocibus factum, hinc tertiam accepit syllabam. *Vossius.*

Quid verò πολυλογία innuatur, non usque adeò in proclivi. Adeamus autem Paganos, qui non post specialem tantum invocationem ad generalitatem transibant, ne quod numen præterirent; more Pontificum, per quos, ritu veteri, in omnibus sacris, post speciales Deos, quos ad ipsum sacrum, quod fiebat, necesse erat invocari, generaliter omnia numina invocabantur: sed multis etiam congestis titulis Deastros suos ambabant: quod quam gratum ipsis fuerit acceptumque, Callimachus nos docet, Dianam ita Jovem adorantem inducens:

Δός μοι παρθενίῳ αἰώνιον Ἄππα Φυλάσσειν, καὶ πολυωνυμίῳ

*Da mihi, Pater, virginitttis perpetua
conservationem, & nominum vet titulo-
rum multitudinem.*

Cape exemplum: Luna, & Isis, & Lucina, & Diana, & Trivia, & Hecate; Sol, & Phœbus, & Apollo, & Hyperion dicebatur. Quæ primùm diversa tantùm nomina, deinde diversa pariebant Numina, ut alia Dea esset Luna, alia Isis, alia Lucina, alia Trivia, alia Hecate; alius Deus Sol, alius Phœbus, alius Apollo, alius Hyperion.

Hanc πολυωνυμίαν, κακοζηλίαν quadam, populus Dei tandem imitabatur; propterea à Christo reprehenditur. Non enim est, quod quisquam isthac titulorum congerie capi Deum existimet.

Moses Aegyptius l. i. More Nebhochim, c. 59. *Non agendum est, ut stulti quidam homines facere solent, qui in orationibus multa elogia, epitheta, verba,*

*verba, rhythmos & carmina componere
& congerere solent.*

*Consentiunt Casaubonus, Seldenus,
Sculletus.*

CAPUT VI.

*Ethnici quomodo dicti He-
bræis, Græcis, Latinis, Ger-
manis? cur dicti pa-
gani & Hēn-
den.*

ILlos, qui sunt ἔξω τῆς θεᾶς πολιτείας τῆς τῆς Ἰσραὴλ, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἱεροσολύμης i. gentiles, extra Ecclesiæ pomœria palantes, appellamus *Paganos*. Dicebantur illi olim Hebræis, גוֹיִם *Gojim*: unde etiam num Judæi quemvis Christianum vocant גוֹי *Goi*: aliàs autem

autem **בְּיִשְׂרָאֵל** ipsi etiam Israelitæ nominantur, ut Es. 9, 2. multiplicasti **עַמֵּי יִשְׂרָאֵל** quod Targum reddit **עַמֵּי דְבֵית יִשְׂרָאֵל** : populum domus Israelis. Adde Gen. 17, v. 4, 16, 20. Jos. 3, 10. donec vindicaretur **יִשְׂרָאֵל** ab hostibus suis; Targum : **עַמֵּי יִשְׂרָאֵל** populus Israel.

A Targumica verò paraphrasi Judæorum nemo, absque piaculo, potest recedere.

In N, T. nuncupantur **ἔθνη** vel **ἔθνη**, quo Hebræum **יִשְׂרָאֵל** exprimitur; vel **Ἕλληνες** Græci: quod inter incredulos Græci essent præcipui, & pars Orientis maxima Græcè loqueretur.

Cæteri in Græcia Christiani eos vocabant **ἀπίστος** infideles: quod tamen vocabulum maturè repudiarunt:

⸮ *Matthias Bergius loquificatio-*

nis, & injuriam quandam civilem, fidei scilicet violatæ, inferre.

Unde autem postmodò dicti Pagani?

1. *Paulo Orosio* dicuntur Ethnici, Pagani, à pago, quasi rudes & agrestes: quippe qui doctrina Christi nondum fuerint informati, & mansuefacti.

2. Ex *Prudentio* colligimus, ita eos post tempora Christianorum Imperatorum vocatos, quod legibus Imperatorum, clausis idolorum delubris, sacrisque vetitis, sic sua ipsorum superstitione exclusi, pagos adirent, illicque suos Deos colerent, ac clandestina sacra peragerent. In pagis enim & villis, illorum superstitionis cultum fuisse frequentem, docet *Cicero* 2. de L. L. Erant enim illic celebria festa, *Paganalia* dicta, *feriæque paganice*, quatum meminit *Varro* 5. de L. L. Unumquemque gentilium in suo agro habuisse partem aliquam,

Diis sacratam, in qua eos colerent, auctor est Cenforinus lib. de D. N. c. i. *Suavissimus noster Weitzius in eruditissima Prudentii explicatione.*

Hinc nostra quoque appellatio suam traxit originem, quando eos vocamus Heyden: dieweil sie auff dem Feld/in den Wäldern/vnd auff den Heyden sich auffgehalten/vnnd allda ihren Götzendienst verrichtet.

3. Latinis, cum primis Ictis paganorum nomine veniunt, qui militiae non adscribuntur, sed domi, ut pagos agrösve colant, relinquuntur: eodem itaque modo, *Guido Pancirolus* gentiles dictos putat Paganos: quòd inter milites Christi non essent censi- ti, vel Ecclesiae militanti non adhære- scerent. Et hæc quidem sententia, *Tertullianum* habet adprobatores. *l. de Cor. Mil.* ac, ut & proxima, cal- culum

culum album meretur. Neque enim absurdum est, appellationis unius diversos fuisse, diverso tempore, quin & eodem, respectus.

CAPUT VII.

Harmonia linguarum à multis promissa, à paucis prestita: malum videri boni & docti quàm esse; quod probatur exemplis: καλεῖν, vocare, i. ad convivium vocare: ^{ἀντι}ἀνακαλεῖν revocare, i. ad convivium revocare.

Harmoniam vel parallelismum linguarum licet pollicitati fuerint plurimi, præstirere tamen paucissimi. Si rationem poscas, accipias illam : quod plurimi malint docti audire, quàm esse; perinde ut multæ glocitant gallinæ, quæ tum ovum fortè parient, cùm Strepsiades, apud Aristophanem, usuram se redditurum, sperabat.

Vatinius olim, etsi ipsi

— *lapidosa podagra*

frangeret articulos, veteris ramalia fagi,
volebat tamen videri, vitium jam discussisse, & mille passus se ambulare gloriabatur. *Nero*, etsi lutum esset sanguine maceratum, & plus Romani sanguinis quàm vini sitiret, optimum tamen populi Romani se credi dicique rectorem volebat. *Dionysius junior*, etsi bipes esset asellus, Platonem tamen adsciscebat, ut virtuti operam dare crederetur. *Dionysius pater*, etsi ne
micam

micam quidem fidei aut pietatis aler-
ret, de fide tamen duorum Pythago-
reorum, Damonis & Pythiæ, edoctus,
optabat: *utinam horum essem tertius!*
Nempè *tam malus nemo est, ut malus*
videri velit. Et, mutatis paucis: *tam*
rudis nemo est, ut rudis videri velit.

Quandoquidem autem hunc lin-
guarum parallelismum nondum de
plano & pleno obtinuimus: diligens
librorum scrutator quæ sparsim huc
facientia deprehendit, colliget serva-
bitque.

Nos cum vidua paupercula δύο λεπταί
hac vice adferemus.

Luc. 14, 12, legimus: ἔτιαν ποιῆς αἰ-
ριστον ἢ δεῖπνον, μὴ φωνεῖς τὰς φίλους σου,
μήποτε καὶ αὐτοὶ σε ἀντικαλέσωσιν. i. e.
ut reddidit Vulg. tūc facis prandium
aut cœnam, noli vocare amicos tuos &c.
ne forte &c ipsi reinvitant.

1. Ut φωνεῖν i. vocare, apud Græ-

cos significat idem, quod ὅτι δαῖτα
καλεῖν, ut *Hesiodus* loquitur, i. ad
convivium invitare: ita Latinorum
etiam *vocare*, nudè positum, elegan-
ter usurpatur, pro, pransum vel coe-
natum vocare. *Plaut: Menæchmis*
Act. 3. sc. 1.

*Affatim est hominum, indies qui singulas
escas edunt:*

*quibus negotii nihil est: qui esum neq; vo-
cantur, neq; vocant.*

Quantquam hic locus. quem hic
facere putat *Taubmannus*, mihi parum
videatur probare, ob additum, *esum*.
Clarè *Cicero* lib. 9. ad *Poetum*: ut *Ver-
rium* vocare sæpius videamur. *Plaut.*
*Stich. 2, 1. nulli negare soleo, si quis me
vocat.*

2. Ut ἀντικαλεῖν i. *revocare*, signi-
ficat reinvitare, vel vicissim invitare:
ita Latinorum etiam *revocare* poni-
tur, pro, eum, apud quem convivio
acce-

acceptus hilareque fueris, vicissim ad te invitare. CL. *Weitzius* Comment. ad Terent.

Nonius: revocare, per vices mutuò vocare, *Cic. pro Roscio Amerino*: domum suam istum non ferè quisquam vocabat. Nec mirum; qui neque in urbe viveret, neque revocaturus esset. *Lactantius*: Idem Deus præcepit, ut, si quando coenam parârimus, eos in victum adhibeamus, qui revocare non possint, & vicem reddere, ut omnis actus vitæ nostræ non careat misericordiæ munere: lib. 6. instit. *Phœdrus*.

Vulpis ad coenam dicitur ciconiam, prior invitasse, & ei liquidam in patena posuisse sorbitionem, quam nullo modo gustare esuriens potuerit ciconia. Quæ vulpem cum revocâset, intrito cibo plenam lagenam posuit, huic rostrum inserens satiatur ipsa, & torquet convivam fame. Lib. 1. fab. 26. & ibi Rittershus.

CAPUT IIX.

Apostoli dicta Rom. 1, 18: 2, 15. ex Ethnicis, Zaleuco, Persio, Epicteto roborata: unde apparet, Ethnicos naturam legis opera cognovisse.

Scribit Apostolus, quosdam hominum τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατέχουσιν veritatem in injustitia detinere, Rom. 1, 18. & quosdam etiam ostendere, τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, opus legis scriptum in cordibus suis, Rom. 2, 15. atque adeo non habere operculum, quo sua contingere possint flagitia.

Ad hæc ex ipsorum Ethnicorum scriptis stabilienda, hoc, quicquid est nobis otii, conferemus: utinam, qui lecturi

Iecturi sunt, ex profundo impietatis
somno expergeant,

Zaleucus tale legum suarum ponit
anteloquium: omnes, qui orbem ac re-
gionem inhabitant, persuasos esse oportet,
existimare γάρ, θεοὺς εἶναι, deos esse, ἀνα-
βλέποντας εἰς ἔρεανόν, καὶ τὸν κόσμον,
καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς διακόσμησιν ἢ τάξιν,
suspicientes in cælum, universum orbem,
rerum γάρ in ipsis dispositionem pulcerri-
mam, ἔσ' ordinē. Haut enim fortuita aut
humana huiusmodi opera putare cōvenit,

Σέβεσθαι τὴν τέχην καὶ τιμᾶν, ὡς αἰ-
τίαν ὄντας ἀπάντων ἡμῖν ἀγαθῶν, τῶν
κατὰ λόγον γιγνομένων· ἕκαστον γὰρ ἔ-
χειν καὶ πρὸς σκευάζειν δεῖ τὴν αὐτῆς ψυ-
χὴν, πάντων τῶν κακῶν καθαράν· ὡς
ἐπιμαῖται θεὸς ὑπὸ ἀνθρώπῳ Φάυλῳ,
ἐδὲ θεράπυεταί δαπάναις, ἐδὲ τρα-
γωδίαις τῶν ἀλισκομένων, κατὰ τὴν

μοχθηρὸς ἄνθρωπος· ἀλλ' ἀρετῇ καὶ περὶ
αιρέσει τῶν καλῶν ἔργων καὶ δικαίων.

Deinde colendi honorandiq; Dii sunt, ne
honorum omnium nobis auctores, quæ
aliqua ratione fiunt. Singulos igitur
habere & comparare animam oportet et
suam, ut ab omnibus malis sit pura. Nam
ab improbo homine non honoratur Deus,
neq; sumtibus colitur, neq; tragædiis ca-
pitur, instar hominis mali; sed virtute,
ac instituto bonorum operum & justorum.
Quocirca opus est, unumquemq; pro vi-
rili bonum esse, tum factis, tum volunta-
te, qui modò futurus sit Deo charus; &
non metuere pecuniarum jacturam ma-
gis, quàm vitæ & famæ dedecora: & ci-
vem meliorem existimare, qui opes amit-
tere mavult, quàm bonestatem & justi-
tiam. Ceterùm illos, quorum voluntas
non facilè ad hæc persuaderi potest, & a-
nimus ad injustitiam pronus est, viros &
feminas, cives aliosq; cohabitatores,
ad.

*admonitos velim μεμνηῖσθαι θεῶν ὡς ὄν-
 των, καὶ δίκας ὑπὲρ μπόντων τοῖς αἰ-
 νοῖς· καὶ τίθεσθαι πρὸ ὀμμάτων τὴν κα-
 ρὴν τῶτον, ἐν ᾧ γίνεται τὸ τέλος ἐκάστω
 τῆς ἀπαλλαγῆς ἔξῃν· i. meminisse
 Deorum, ut qui ἔς sint, ἔς pœnas ab in-
 justis sumant; atq; ob oculos ponere tem-
 pus istud, quod unicuiq; finis vitæ est futu-
 rum. Morituros n. omnes injuriarum,
 quas commiserunt, memores pœnitentiæ
 invadit, ἔς vebemens cupiditas, qua
 vellent exactam sibi vitam omnem fuisse
 justam. Quamobrem singulos oportet
 semper, in singulis actionibus, illud tem-
 pus adeò suis cogitationibus familiare fa-
 cere, ac si præsens esset. Ita enim maxi-
 mē honesti justiq; cura vigebit, Stobæus,
 serm. 42.*

Persius, diligenter duplicem præci-
 piendi viam observans; unam, qua
 ostenditur vitium & vetatur, alteram,

qua indicatur, quod rectum est, & jubetur, & utramque Satyra secunda complectens, circa ejus finem ita hortatur.

Quin damus id superis, de magna quod dare lance

*non possit magni Messallæ lippa propago:
compositum ius fasq; animi, sanctosq;
recessus*

*mentis, & incoctum generoso pectus
honesto?*

*hoc cedò, ut admoveam templis, & farre
litabo.*

Epidictas apud Arrianum: τί γὰρ ἐλπίζεις, ὅτι τὴν μεγίστην τέχνην ἀπὸ ὀλίγων ὅσιν ἀναλαβεῖν; καὶ τοὶ αὐτοὶ μὲν ὁ προηγούμενος λόγος τῶν φιλοσόφων, λίαν ὅσιν ὀλίγος· εἰ θέλεις γινώσκειν, ἀνάγνωθι τὰ ζήνωνος, καὶ ὅψαι· τί δὲ ἔχει μακρὸν εἰπεῖν, ὅτι τέλει ὅσιν ἔπειθαι θεοῖς; Quid ergò speras? artem maximam exiguo labore cōparari posse?

*posse? atqui principalis & præcipua Philo-
sophorum doctrina per brevis est. Quod
si cognoscere vis, legito scripta Zenonis,
& videbis. Nam quæ est in isto sermone
prolixitas: finem esse, sequi Deos?
Lib. I. c. 20.*

Viderunt ergò, & naturâ quidem
viderunt, inque cordibus scriptum
secum gestarunt; quod honestum est,
esse eligendum, & , quamvis non eli-
gatur, non tamen esse improbandum.
Et quia naturâ viderunt; viderunt
omnes. Quod si qui iniusti vel ne-
glexerunt, vel suppressere studuerunt;
Nemesis eos justissima insequetur.

CAPUT IX.

*Jobi encomium: cap. 31. v.
9. & 10. explicatio: quid*

G 7

mo.

*molere? quid incurvare?
dormi mecum: Zonam
solvere.*

JOB, qui exemplar patientie, a' prosa
incipit, versu labitur, pedestri sermo-
ne finitur, ejusmodi verbis libellum
suum concinnavit, q' a plena sunt sen-
sibus. Hieron. ad Paulin.

Hebraico illum sermone qui legit;
fateri habet, longè ab aliorum Scri-
ptorum sacrorum loquendi consue-
tudine abire.

Caput XXXI jam pervolvens, in-
venio, quod non possum non ex meis
Excerptis annotare. Vers. 9. & 10.
ita habent in Vulgata: *si deceptum est
cor meum super muliere, & si ad ostium
amici mei insidiatus sum: scortum alie-
rius sit uxor mea, & super illam incur-
ventur alii.* Lutherus: *hat sich
mein Herz lassen reizen zum
Weib*

Weibe / vnnnd habe an meines
 nechsten Thür gelauret / so müß-
 se mein Weib von einem andern
 geschendet werden / vnd andere
 müssen sie beschlafen. *Sensum
 utrobique videmus observatum.*

Hebræus autem sermo talis est: אִם
 נִפְתָּה לְבִי עַל אִשָּׁה וְעַרְיָה פִתַּח רַעִי
 אַרְבָּתִּי: תִּטְחֹן לְאַחֵר אִשְׁתּוֹ וְעַלִּירָהּ
 יִכְרַעוֹן אַחֲרָיו:

*i. si seductum est cor meum super muliere,
 & ad ostium proximi mei insidias posui,
 molat alteri uxor mea, & super ea in-
 curvent se alii.*

Duplici usus est Patiens, in re molli,
 operculo, 'primo in verbo: *molere*.
 deinde, in verbo: *incurvare*. Prius
 exposuit Chaldæus per שָׁמַשׁ con-
 cumbere, LXX. per ἀρέσκειν placere.

Legimus autem & aliis hoc signifi-
 catu usurpatum *molere*. Horat. lib. i.
 sat. 2.

— — non alienas
permolere uxores.

Videatur *Bartb.* l. 38. *Advers.* c. 6.

Vetus Vocabul. Molere, subagitare, coire. Unde *Judicum* 6. dicitur: *Samsonem clausum in carcere, molere fecerunt.* Ubi dicit *Magister in historiis*: *molere fecerunt, quasi opere servili eum affligentes.* *Hebræi tamen dicunt, quod Philistæi fecerunt eum dormire cum mulieribus robustis, ut ex eo prolem robustam susciperent.* Et est tracta hac significatio ex prædicta. Qui enim coit, quasi molere & terere videtur.

Theocritus ἰδὺλ. δ. eodem modo utitur verbo μύλλειν.

Posterius, incurvare, hoc sensu deprehendimus apud *Martialem*:

incurvabat Hylam posito Thyrintius arcu:

apud *Plautum* in *Perfa* ferè similiter: *non jam inclinabo me cum liberta tua.*

Parili

Parili verborum velo usi fuerunt & alii, quando junctos mistosque jure conjugii voluerunt indicare: ut rem lege naturæ operiendam, verecunda quadam translatione demonstrarent. *Virgil. Aeneid.*

— *ea verbalocutus,*
jucundos dedit amplexus, placidumq;
petivit,
conjugis infusus gremio, per membra
soporem.

Cicero ad Atticum de Q. Fratre:
ad me manè venit, mibiq; narravit,
nec secum illam dormire voluisse.
Perinde, ut Gen. 39, loquitur Poti-
pharis lupa: שכבתי עמי dormi me-
cum. Alii dicunt: Zonam solvere vir-
gineam; Zonam solvere; Zonam solvere
diu ligatam: ut Græci: λύσασθαι ζώνην
παρθενικὴν,

Homerus res amoris vocat, ἔργα
Φιλοτήσια; & concumbere, ἐντρεῖν
τοῖσι

τοισι κατευνάσασθαι ἐκ λεχέεσσιν ἢ
sculptis toris cordomiscere.

Venustam hanc castimoniam potentilli, qui, in talibus exprimendis, tota lupanaria in ore quasi ædificant.

CAPUT X.

Vers. 17. c. 6. ad Gal. explicatus: *quid Stigma? tyrones in militia olim punctis notati: Christiani nomen Christi, aut crucis figuram in manibus signarunt: verba à primæva origine, ad Latinam flexionem immutata, ut: primo-plastus &c.*

Legi.

L Egimus apud Apostolum: *ἐγὼ τὰ στίγματα τὰ κυρίας Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματί μου βασίζω* i. *Ego stigmata Domini Jesu in corpore meo porto. Gal. 6: v: 17.* Etsi illis non refragamur, qui adserunt: Paulum cicatrices suas intelligere, quas toties cæsus virgis, toties lapidatus, toties bestiis objectus, toties in vincula conjectus, reportârit: inficiari tamen nemo audebit, haud perperam nos sentire, si eundem, ad ritum respexisse Romanorum contendamus; apud quos militia tyrones vel in facie, vel in manibus, vel in alia quavis corporis parte, inscriptionibus quibusdam, quas propriè *stigmata* denotant, signabantur, ne, si, leporinâ fortitudine, militiam subterfugere auderent, possent latitare. *Vegetius*, scriptor rei militaris egregius: sed non statim *punctis signorum* scribendū est tyro dilectus: verūm
antè

antè exercitio prætentandus, ut, utrum verè tanto operi aptus sit, possit cognosci. l. i. c. 8. Idem: *Victuris in cute punctis* milites scripti, & matriculis inserti jurare solent l. 2. c. 5. *Gregorius* in epistolis docet, constitutum fuisse, ne quis *manu signatus*, ante expletam militiam, in monasteriis reciperetur.

Stigmatibus etiam eos inurebant, quos Deo alicui consecrabant. *Prudentius*:

Quid, cū sacrādas accipit *sphragitidas*?
 acus minutas ingerunt fornacibus.
 His *membra* pergūt urere: ut igniverint;
 quamcūq; partem corporis fervens nota
stigmatit, hanc sic consecratam prædicant: Peristeph. hymno 14:

[NB. *Stigmârit*: verbum à primæva origine ad Latinam inflexionem immutatur: qualia apud Auctores haud rarò inveniuntur, ut: *primoplastus*, *hymnire*, *charaxare* &c. Vide *Victor. Gifelin. in Pru.*

*Prudent. hymn 9. Ita hodie etiam
Judæi Hebræa corrumpunt, & flectunt
in formam Germanicam, ut: er hats
geganft / a פורט furatus est, sachren /
mercari, a נדב negotiatus est. Buxt.
l. 2. thesaur. Grammat. p. 670.]*

Ex Procopio, Julio Firmico & Mi-
nutii Felicis Octavio apparet, in pri-
mitiva Ecclesia Christianos sui ducis,
Christi, nomen, aut crucis signum,
in manibus ac aliis partibus corporis
notasse, quò Sacramentum sibi in me-
moriâ redigerent, quo Deo cruci-
fixo essent consecrati.

Hæc, ut opinamur, non stigmanda
nobis jam occurrunt: quæ non nihil
facient ad verba Pauli examussum ex-
plicanda.

CAPUT XI.

*Locus Act. 17. enuclea-
tus.*

*rus: in naufragio pili de-
tonsi: cur manumit-
tendis capilli ab-
rasi?*

Pergimus illustrare ea, quæ, in
ταμειώσω τηρίας, jugi lectione
nobis occurrant. Paulus animaturus
vectores, naufragii metu dejectos, ait:
ἐθενὸς γὰρ ὑμῶν θείξ ἐκ τῆς κεφαλῆς
πέσειται i. ne pilus quidem ulli ve-
strum de capite decidet. Act. ~~v~~. Quod
nō malè ita accipitur, ut, nullius rei ja-
cturam esse pertimescendam, intelli-
gamus. Ast, unde hæc locutio, in
periculoso maris ludibrio, est desūta?
A more Veterum desumtam hariola-
mur; qui coortis in Pelago præcellis,
ac mari naufragium minitante, vel o-
mninò etiam inferente, capillos ton-
debant.

Pe-

Petronius: Unus fortè ex vectori-
bus, qui, acclinatus lateri navis, exo-
nerabat stomachum nausea gravem,
notavit sibi ad lunam *tonforem*, intem-
pestivo inhaerentem ministerio, exe-
cratusque omen, quod *imitaretur nau-
fragorum ultimum votum*, in cubile
rejectus est. *Paulò pòst*: audio e-
nim, non licere cuiquam mortalium
in nave neque ungues, neque *capillos*
*deponere, nisi cum Pelago ventus irasci-
tur*. Excanduit Licas, hoc sermone
turbatus, &: Itane, inquit, *capillos*
aliquis in nave præcidit, & hoc nocte
intempesta? attrahite ociùs nocentes
in medium, ut sciam, quorum capiti-
bus debeat navigiũ lustrari. *Juvenalis*:
Tunc stagnante sinu gaudens ibi ver-
tice raso,

garrula securi narrare pericula nautæ.
Nonius Marcellus.

qui liberi fiebant, ea causa *calvi* erant,
quod tempestatem servitutis videban-

tur

tur effugere, sicut naufragio liberati solent.

Paulus igitur non eam fore tempestatem, prædicere videtur, ob quam capilli sint abradendi. Vide *Jacob Durantium Casellium* lib. 2. c. 9. & *Johann. à Wouwer* in *Petronium*.

CAPUT XII.

*Nebuchadnezaris morbus
Daniel 4. melancholia spe-
cies: πῆρωσις. ratio inte-
tegra, corrupta, o-
missa.*

Non est obvia omnibus explica-
tio verborum, Danielis c. 4. In
ea hora impletum est verbum in Nebu-
chadnezar, & ab hominibus ejectus est,
comeditq; herbam, sicuti boves, & rore
cæli

cæli tingebatur corpus ejus, donec pilus ejus crevit, & esset sicut aquilarum, & ungues ejus essent similes avium. Et paulò antè: in vinculis ferreis atq; æneis, in herba campi & in rore cæli tingatur, & sit cum bestiis pars ejus in herba terre. Cor ejus ab homine immutetur, & cor bestie detur illi.

Videtur Nebuchadnæzar hominem exuisse, & in beluam transisse. Sed videtur. Nulla fuit alia immissa metamorphosis, quam melancholia; cujus plures sunt species, quàm nomina. Quidā in beluarum sese formas esse transformatos somniant, & ferè omnia ea admittunt committuntque, quæ bestiarum ista species, in quam sese putant mutatos. Alii in lupos sese autumant conversos, & noctu, quem dilanient, venantur, ac frequenter circa cadavera versantur; alii in canes, & latrant; alii in gallos, & latera hinc inde concutientes cātillant;

H

alii

alii in boves, & excitant boatum; alii in asinos, ruduntque; alii in onagros, hominumque commercia fugiunt, vitam agunt in sylvis, & gramine vescuntur.

Hac melancholiæ specie laborasse Nebuchadnæzarem verisimile est, quando, seposito quasi corde appetituque humanis, vita victuque beluarum fuit delectatus.

Forma hominis in tantam abiit deformitatem, ut feram magis, quam hominem repræsentaret. Cutis enim, rore cœli irrigata, fuit indurata; à copiosa crassissimæ melancholiæ fuligine, pili itidem crassissimi succreverunt; ungues septennio non amputati, ex crasso terreoque alimento, facti ut avium rapacissimarum. *Munsterus*: factus maniacus ex læsa imaginativa potentia, seipsum pro bestia gessit: *in hunc locum.*

Tale quid morbi innuit *Aristoteles* lib. 7. Et b. c. 1. Ferus atque immanis est inter homines raro. Fiunt autem quidam tales, ob *morbos lesionesq; principii*. In Græco reperitur vocabulum *πῆρωσις*, quod ejusmodi debilitationem atque labem alicujus in corpore partis significat, ut nullus ejus sit amplius usus. *Aristophanes* in *Ranis* de servo, qui quæstioni & torturæ offerebatur:

— καὶν τι πῆρωσῶ γέ σοι τὸν ἀνδρα
τύχων

i. si ita servum tuum verbera vero, ut membrum aliquod rumpatur, nulliq; amplius sit usui.

Intelligit autem Philosophus per lesiones principii, ut ex c. 6. illius libri patet, lesiones mentis, quæ pars est hominis princeps & præcipua. *Camperarius* in h. l. Naturæ humanæ

perfectio & principium mens & ratio:
quemadmodum in cujusque animan-
tis genere, nature illius proprietas: ex-
tra cuius, vel etiam ipsorum animalium
expertum rationis, communem
modum si exceditur, non constat jam be-
stia sibi, cui hoc accidit.

Evidenter hinc patet, quomodo im-
manis ferusque Nebuchadnæzar, re-
ctè pro homine non reputetur. Nature
enim humanæ proprietatē, ratiocina-
tionem, ejusque communem modum
excessit. Habuit quidem rationem, sed
non vixit cum ratione. Nec habuit eam
integram, aut corruptam; (quomodo
iudex, qui scit, quid velint leges, tamen
corruptus non iudicat secundum scien-
tiam legum, quam habet) sed omissam
& exilem, ut loquitur Donatus Accia-
jolus in comment: Ethicorum Ni-
comachiorum.

CAPUT XIII.

*Quibus calumniis Christi-
ani onerati? ipsis objecta
impietas: Thyestea convi-
via; incestus: dicti asina-
rii, & caput asini adorare:
vera vers. 24. c. 36. Gen.
explicatio, & falsa reje-
ctio: Plinarchi, Taciti
& aliorum men-
dacia.*

OMni seculo, & omni propè mun-
di plaga, veri Dei cultores variis
gravibusque fuere contumeliis & ca-
lumniis onerati. Mox incusati impie-
tatis; quod adorare statuas & imagines
nollent Imperatorum: mox objecta

Thyestéa convivias; quod rudis gentilitas malè Christi verba intelligeret, Johannis 6. cap. ἀμὲν ἀμὲν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σὰρκα τῆς υἱοῦ τῆς ἀνθρώπου, καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς: *i. e. certo certius dico vobis, nisi ederitis carnem filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis:* sibi quæ persuaderent, Christianos filiorum suorum carnes esse, & sanguinem bibere. Quam opinionem auxerunt Simon Magus, Pothides, Menander, Carpocrates, hos quæ insecuti Cataphryges, qui, quamvis doctrinam multis parasangis à nostra distantem profiterentur, Christianos tamen sese appellabant.

De hisce *Augustinus*: sacramenta perhibentur habere funesta: nam de infantis anniculi sanguine, quem de toto ejus corpore minutis punctio-

num

eum vulneribus extorquent, quasi
 Eucharistiam suam conficere perhi-
 bentur, miscentes eum farinae, pa-
 nemq; inde facientes: qui puer si mor-
 tuus fuerit, habetur ab illis pro mar-
 tyre, si vixerit, pro magno sacerdote.
 Mox suspicio exorta de promiscuo
 concubitu; quod à Duce nobis nostro
 tale datum esse mandatum cognosce-
 rent: ἐντολὴ καὶ δίδωμι ὑμῖν, ἵνα
 ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καὶ ὥς ἠγάπησα ὑ-
 μᾶς, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους
 ἐν τῷ γνωσθῇ πάντες, ὅτι ἐμὸν μα-
 ρτυρῆσαί ἐστε, εἰ ἔχητε ἀγάπην ἐν ἀλλή-
 τοις. i. e. praeceptum novum do vobis
 ut diligatis vos mutuo, sicut dilexi vos,
 ut & vos diligatis vos mutuo. In hoc
 cognoscent omnes, quod discipuli mei si-
 tis, si charitatem habueritis inter vos.
 Hoc praeceptum, quod quasi tessera
 Christianismi esse debebat, discipuli
 & religiosè observabant ipsi, & aliis

studiosè inculcabant. Manavit hinc consuetudo, ut artificissimis humanæ conjunctionis vocabulis se appellarerent, æquales, fratres aut sorores; majores, patres aut matres; minores, filios aut filias: ut cujusque ætas sinebat. *Tertull. Apol. c. 39. Minut Felix in Octav.* Hos cum Gentiles invicem nubere postmodò viderent; Christianos Veneris impatiētiam promiscuè spargere, & in filias proprias inerrare claustrabant. Cui calumniæ tibicines substernebat Simon, qui promiscua suis cubilia concedebat. *Irenæus l. 1. c. 20. Euseb. l. 2. c. 13. l. 4. c. 7. Clemens Alexandr. Stromat. 3. Epiphani. l. 2. contra hæreses; Elmenhorstius in Octav.*

Omniū autem erat gravissima, qua Christianos turpissima pecudis caput adorare, vociferabantur. *Minut. Felix in Oct.* Audacter adserit Plutarchus, eos *τιμᾶν τὸν ὄνον ἀναφώνοντα πηγῶν*

πηγὴν αὐτοῖς ὕδατος, i. honore asinum prosequi, ut qui olim iis aquae fontem monstraverit.

Democritus quidam apud Suidam: *Judaei χρυσῶν ὄντων κεφαλῶν προσεκύνοντες*, i. aureum asini caput adorabant.

Cornelius Tacitus de Judæorum origine & moribus scribens: *adversere*, inquit, *Judaei Mosi duci, atq; omnium ignari, fortuitum iter incipiunt: sed nihil aequè, quàm inopia aquae fatigabat. Jamq; haud procul exitio totis campis procubuerunt: cùm grex asinorum agrestium, è pastu in rupem nemore opacam conscendit; secutus Moses conjecturâ herbidi soli largas aquarum venas aperuit. Subjungit, deinde Judæos effigiem animalis, quo monstrante errorem sitimq; depulerant, penetrali sacravisse.*

Tertullianus hac de re ita: *Nam & quidam somniasitis caput asininum esse Deum nostrum. Hanc Cornelius Tacitus suspicionem ejusmodi inseruit.* Is

H 5

enim

enim in quinta historiæ suarum bellum Judaicum exorsus ab origine gentis, etiam de ipsa tam origine, quam de nomine, & religione gentis, quæ voluit, argutus, Judæos refert Ægypto expeditos, sive, ut putavit, extorres, vastis Arabiæ in locis, aquarum egentissimos, cum siti macerarentur, onagris, qui fortè de pastu potum petituri aestimabantur, indicibus, fontibus usos: ob eam gratiam consimilis bestie superficiem consecrasse. Atq; ita inde presuntum, opinor, nos quoq; ut Judaicæ religionis propinquos, eidem simulacro iniciari.

Terras & maria! quanti est esse mendacem! quanti, calumniatorem! nos natura de decus honorare? nos ignavum sanguinem adorare?

Unde autem hoc commentum est deductum? Ex vitiosa interpretatione versiculi vigesimi quarti, capitis trigesimi sexti Genesios. Ibi Moses Horæorum principum familiam describens:

bens: *Is est, inquit, Ana, qui invenit
 אֶת-הַיְמִי in deserto, cum pasceres
 asinos Sibeonis, patris sui.*

Hæc verba אֶת-הַיְמִי cum hi-
 sce debeant legi punctis notata :
 אֶת-הַיְמִי i. e. mulos; multi hoc
 modo legerunt. אֶת-הַיְמִי i. e.
 maria, aquas. Hieronymus: *Alii
 putant, Jamim, maria appellata. Iisdem
 enim litteris scribuntur maria, quibus
 nunc hic sermo descriptus est. Et voluit,
 illum, dum pascit asinos patris sui in de-
 serto, aquarum congregationes reperis-
 se: quæ juxta idioma lingue Hebraicæ,
 maria nuncupentur: quod scilicet Sta-
 gnium repererit. Cujus rei inventio in
 eremo difficilis est.*

Diodorus Tarsensis: *ὁ σύρος καὶ ὁ
 ἰβραῖος τὸν ἱαμεῖν ὕδωρ βέλονται λέ-
 γειν ἀντὶ τῆς εὐρὸς πηγῆς ἐν ἐρήμῳ. i. e.
 Syrus & Hebræus aquam Jamim vocare so-
 lent: hoc est, invenit fontem in deserto.*

Hæc itaque cum Ethnicis innotescerent; more suo quædam mutabant, quædam addebant. Quod Anæ erat adscribendum, Mosi adscribebant, ac asinis, in auxilii præmii-um, divinos adtributos honores, mentiebantur.

Hinc ergo dicti fuere Christiani *asinarii*, & ipsorum Deus *Ononychites*, quasi dicas *asinungularium*; ab ὄν *asinus*, & ὄνυξ *ungula*: vel ut Fr. Junius vult, *Onocorsites*, ἀπὸ τῆς τοῦ ὄνυξ κεφαλῆς, ab asinino capite. *Tertullianus*: sed nova jam Dei nostri in ista civitate proximè editio publicata est; in quo quidem in frustrandis bestiis mercenarius noxius picturam proposuit, cum ejusmodi inscriptione: Deus Christianorum *Ononychites*. (*al. Onocorsites*) Is erat auribus asininis, altero pede ungulatus, librum gestans, & togatus. Risimus & no-

men

men & formam. *Cap. 16. Apolog. contra gentes.* Ex causa nimirum falsissima: **וְיִמְיָם** *Jemim* enim, nō **וְיִמְיָם** *Jammim* legi debet. *Ana* enim mulos invenit, cū equarum greges ab asinis in deserto fecit adscendi: ut mulorum inde nova, contra naturam, animalia nascerentur. Hieronymus in explicatione hujus loci.

CAPUT XIV.

Verfic. 18. c. 15. *Sapientia explicatus: quanam ab Ethnicis culta fuerint animalia? nempe, ibes, boves, canes, feles, lepidoti, oxyrrhynchi, accipitres,*
H 7 oves,

*oves, lani, lupi, capra, bir-
ci, mures, aranei, canthe-
rii &c. v. 34. c. 46.*

*Gen. dilucida-
tus.*

PHilo, vel quicumque est Sapiientia,
libri certè utilissimi, auctor, in
sermone, de idololatriis, gravissimo:
animalia, inquit, colunt miserrima.
c. 15, v. 18.

Adfentieris, si, quæ coluerint ani-
malia, tibi intimavero.

Cicero de natura Deorum: Ipsi, qui
irridentur, Ægyptii nullam belluam,
nisi ob aliquam utilitatem, quam ex
ea caperent, consecraverunt; veluti
Ibes, quæ maximam vim serpentum
conficiunt, quasi aves excelsæ, cruri-
bus rigidis, corneo proceroque ro-
stro, avertunt pestem ab Ægypto, cum
volu.

volucres angues, ex Libyæ vastitate, vento Africano, inuestas interficiunt & consumunt.

Iidem in universum ex terrestribus colebant tria; bovem, canem, felleum; ex aquatilibus duo, lepidotum & oxyrrhinchum pisces; ex volatibus, præter ibin, accipitrem. *Symbol. lib. 17.*

Erant & alia, quæ quisque seorsim colebat.

Saitæ & Tbenani venerantur ovem; *Latopolitani* larum; *Lycopolitani* lupum, capram, hircum; *Mendesii* murem; *Artotyritæ* araneum. *Tertullianus*: Vos tamen non negabitis, & jumenta omnia, & totos cantherios (i. e. equos castratos, & *Hipponæ*, equorum *deæ*, consecratos) cum sua *Hippona* coli à vobis. *Apologet. c. 16. Minut. Felix*: vos & totos asinos in stabulis, cum vestra *Epona* (alii legunt *Hippona*) consecratis: & eosdem asinos cum

Isi de religiosè denotatis: item boum,
capita, & capita vervecum & immola-
tis, & colitis; de capro etiam & homine
mixtos, & leonũ & canum vultu deos
dedicatis. Nonne & Apim bovem,
cum Ægyptiis adoratis & pascitis? nec
eorum sacra damnatis instituta ser-
pentibus, crocodilis & beluis cæteris,
& avibus, & piscibus, quorum ali-
quem deũ si quis occiderit, etiam
capite punitur; *in Octavio. Juvena-*
lis.

Quis nescit, Volusi Bithynice, qualia
demens

Ægyptus portenta colat? *Crocodilon*
adorat

pars hæc: illa pavet saturam serpentibus
Ibim.

Effigies sacri nitet aurea Cercopithecæ,
dimidio magicæ resonant ubi Mem-
none chordæ,
atque vetus Thebe centum jacet ob-
ruta portis.

Illis

*Illic caruleos, hic piscem fluminis; illic
oppida tota canem venerantur, nemo
Dianam.*

Porrum & cepe nefas violare, ac fran-
gere morfu.

O sanctas gentes, quibus hæc nascun-
tur in hortis

numina! *lanatis animalibus abstineet
omnis*

*mensa; nefas illic fætum jugulare ca-
pelle:*

carnibus humanis vesci licet, — —

Satyra 15.

Hinc etiam colligere licet, cur pa-
stores *Gen. c. 46. v. ult.* dicantur Ægy-
ptiis abominandi: nempe cum non
saginent modò pecora, sed & ma-
ctent; miseram hanc numinum suo-
rum fortunam meritò ferunt æger-
rimè.

CA-

CAPUT XV.

*Unde enata opinio, quod
Dominus in præsepi, ad bo-
vem & asinum cubuerit?
erronea LXX. interpre-
tum versio.*

INgeminant Christiani quotannis,
circa diem festum natalem Domini,
verba cantionculæ in Ecclesia jam o-
lim receptæ: Puer natus in Bethlehem
&c. *Cognovit bos & asinus, quod puer
erat Dominus:* & recepta ac indubita-
ta ferè est quorundam sententia, Do-
minum nostrum, recens natum, in
præsepi ad bovem cubuisse & asinum,
vel, ut Ambrosius habet, asinam.

Verum enimverò, etsi cornicum
configere oculos nolumus; reticere
tamen non possumus, quod opinio
isthæc absque Scripturæ S. invaluerit
fune.

fundamento. Nihil certè de eo *Lucas*, qui Christi nativitatem accuratè, & propè curiosè descripsit. Unde autem bos iste & asinus prodierunt? ex erronea LXX. Seniorum versione. Hæc namque verba Habacuc. 3, 2. בְּקֶרֶב שְׁנֵי חַיִּיהוּ i. e. in medio duorum vivifica illud, reddiderunt: ἐν μέσῳ δύο ζώων γινώσκῃς i. in medio duorum animalium agnosceris.

Ex hac postmodo paraphrasi, conjuncta cum v. 3, c. 1. Esaiæ: cognovit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui, hoc, quod canimus, enatum est.

Vide *Casaub.* ad *annal. Baronii*, anno primo.

CAPUT XVI.

Concertationes Philologorum pro V. versione: pro

*ea Concilium Tridenti-
num: eadem versio Act.
12, 8. reprehensa: quid
sandalia? quid caliga?
quid Germanorum.
Strümpffe.*

Non credo tanto animo tantaque
severitate Græcos pro Helena
depugnasse, quàm, qui Romano Præ-
suli deificando manus, pedes, &, nili
vehementer fallor, animam quoque
consecrarunt, pro vulgata militante
versione. Nec possunt aliter, post-
quam in concilio Tridenti convocato
hæc promulgata est sententia.

*Sacrosancta synodus considerans, non
parum utilitatis accedere posse Ecclesiæ
Dei, si ex multis Latinis editionibus, quæ
circumferuntur, sacrorum Librorum,
quanam authentica habenda sit, innot-
scat:*

scat: Statuit & declarat, ut hæc ipsa vetus & vulgata editio, quæ longo tot seculorum usu in Eccl. ~~hæc ipsa~~ probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus aut expositionibus pro authentica habeatur; & quod eam nemo rejicere quovis prætextu audeat vel præsumat. Decret. 2. Sess. 4.

Verbis hisce, ex tripode scilicet pontificali prolatis, impulsu Romanensium Philologi, toto pectore in id incubuerunt, ut Versionem V. non defenderent modò, sed omnibus etiam alii, multis parasangis præferendam, obtinerent: etsi & ex ipsis nonnulli in alia omnia abierint.

Novissimè omnium amicus quidam noster & olim informator inter alia, quibus victoriam ex hoc agone reportaturum se esse confidit, ita scribit: *Ineptè versum putat G. Act. 12, 8. calceate caligas tuas, corrigit: subliga sandalia tua, O. subliga soleas tuas. His ego*

ego profectò Criticulis propitiā Miner-
vā precor, quibus nondum suboluit,
quid caligæ sint antiquis. Discant hoc
hodiè primum ex Hieronymo: Apostoli,
inquit ad Geruntiam, toto orbe terra-
rum, non æs in Zona, non virgam in
manibus, non caligas habuerunt in
pedibus. Hæc ille.

Bona verba quæso! In Græco est:
ὑποδήσαι τὰ σανδάλια σε, Ad
verbum: *subliga sandalia tua*.

An verò sandalia idem significant,
quod caligæ, tūc credemus, cū
tanti vitreum, quanti verum margari-
sum, ut Tertullianus jocatur.

Primò ex Polluce discimus, & obvi-
um apud Comicos, sandalia esse calcea-
menta muliebria elegantissima.

Deinde sandalia, ut Papias docet,
signant calceamenta quævis, quæ non
habent desuper corium. Vetus Ca-
tholicon: Sandalia dicuntur subtala-
res, quibus Papa aut Episcopi solent
missas

missas celebrare; quales B. Bartholomaeus
deferbat. Super illum textum Marci 6.
sed calceatis sandaliis: dicit Beda, ut
pes nec reclusus sit, nec nudus ad terram.

Et in historiis dicitur: iussit eos uti so-
leis, id est sandaliis & peronibus. Item
quedam post illa dicit, super praedictum
locum: sandalia sunt quoddam genus cal-
ceamenti, quod est superius apertum,
inferius tectum, sicut Episcoporum. Haec
Catholicon.

Ejusmodi calceamenta, quæ soleis
tantum internè constabant, ut ipsi do-
cent Scriptores Pontificii, Maldonatus
& Jansenius, in regionibus orientali-
bus, erant usitatissima.

Porrò caligas non significare calce-
os, radio solari evidentius patet (quic-
quid contrà dicat J. Castalio) ex Phi-
lippica secunda Ciceronis: rediſſem
cum calceis & toga, nullis nec caligis nec
lacerna. Ecce! calceos à caligis cla-
rissimè discriminat.

Quid

Quid ergò fuerunt caligæ? Indicet pro nobis Wolffgangus Lazius, scriptor Pontificius: *caligæ paulò supra, genua extente braccis adalligabantur, gregariorum quondam militum præcipuum genus vestimenti, quod hodiè etiam aliqua ex parte manet, vulgò ein Strumpff. Suetonius in Vitellio: quam veterem de se persuasionem, Vitellius recentibus etiam de se experimentis auxerat, tota via caligatorum quosq; militum exosculans. Cornelius Tacitus lib. 1. Tanquam parùm ambiciosè filium ducis gregali habitu circumferat, Casaremq; Caligulam appellavere. Hæc Lazius lib. 8. de Republ. Rom. c. 13.*

Cicero ad Atticum l. 2. epistol. 3. *Epicratem suspicor lascivum fuisse: etenim mihi caligæ ejus, ut fasciæ cretate, non placebant. Quem locum ipse ille, adversus quem hæc scribimus, cùm adhuc noster esset, & ante sexennium epistolas ad Atticum, non*
abs.

absque sedulitate interpretaretur, de fasciis explicavit, quibus (sunt ipsius verba) veteres crura involvebant, ut nos tibialibus & femoralibus.

Hieronymi locus minus nihilo probat. Dicit: *nec caligas habuerunt in pedibus*: Ergone sequitur? caligae sunt calceamenta. Nonne pes totum dicitur, quod est à femore ad calcem? dividiturque in coxendicem, femur, genu, poplitem, crus, suram & imum pedem, qui calx dicitur.

Rectè itaque Nostri sandalia Petro induunt, & exuunt caligas.

CAPUT XVII.

Vita aeterna est coronis beneficiorum Christi: in illa non erimus κατὰ πρόσωπα: *quoniam* *I* *nam*

nam ibi sumus lingua

usuri? ἰσαγγελοῦ

της,

OMnium Christi beneficiorum coronis & complementum est vita æterna; quæ nisi nos maneret, infelicissimi essemus omnium. Ac certò nobis expectanda, ejusque recordatione, quicquid ingruit malorum, est mitigandum. In ea non amittet suas homo perfectiones, sive facultates, quibus supra animalia hîc fuit alia evectus, ut sunt: ratio, & qui inde fluit, sermo, multæque plures.

Si autem homo *κωφὸν πρόσωπον* non erit, sed, quod S. Scriptura prædicit, lingua Deum ac voce æternùm celebrabit, suosque hymnos cum pæane angelico sociabit; quæstio & olim & nunc fuit agitata, qua lingua tunc sumus usuri?

Nihil

Nihil equidem Scriptura hac in re definit; unde difficile est, eâ tacente, loqui. Verosimile tamen est, eam nos lingua vicissim iri unitum & conjunctum, à qua propter legis divinæ transgressionem, fuimus disjuncti. Quicquid enim profuit ex peccato, exterminabitur. Multitudo autem linguarum poena est peccati, & per illam ab ea fuimus lingua sejuncti, quæ primoplastis (*Tertulliani verbum est*) fuit vernacula, nempe Ebræa. Concludere jam in proclivi est, quamnam simus usuri.

Ridiculum se hîc quidam præbet, qui nasum alias non habet nullum, nulla nos lingua, in regno patris nostri usuros probaturus hoc fundamentum, quod futuri simus ἰσάγγελοι Luc. 20, 36. & Matth. 22, v. 30. i. *similes angelis*, quibus nulla propriè lingua competat. Achilleum fundamen-

tum! quasi verò ista ἰσαγγελότης ad omnia sit extendenda! Ergone etiam corpus erit seponendum, & substantia planè spiritualis adsumenda? Agit d. l. Christus potissimum *de carne*, ut Tertullianus loquitur, *reformata*, & *angelificata*, quæ non sit operi generationis ampliùs vacatura.

CAPUT XIX.

Explicatio vers. 24. posterior. Corinth c. 11. flagellatio Judæorum, ex erroneo intellectu v. 2. c. 25. Deut.

*Lyra haud commoda
interpretatio.*

Quan

Quando, vas Dei electum, Paulus, calamitates & supplicia, quæ, pro Christi nomine & Evangelii prædicatione fuit perpeffus, enumerat, plagas etiam quadragenas, de mta unâ, sese quinquies accepisse, indicat; 2. Cor. II, v. 24.

Plagis nempe castigabantur, qui pœnam capitalem non meruisse videbantur, ut docent nostri Sapientes ad v. 2, c. 25. Deut. *cum quis fuerit filius impius, dignusq; , qui vapulet, deprecietur eum iudex, & cedat ipsum in conspectu suo, juxta impietatem ejus, secundum numerum. Quadraginta (plagis) verberet eum, & non addat, ne forte, si addiderit verberare eum ultra cadem illam magnam, contemnibilis fiat frater tuus in oculis tuis.*

Fit mentio, ut vides, plagarum quadraginta, non, quot Paulus sustinuit, triginta novem: unde hæc imminutio:

Respondet *Lyra*: Sapientes Judæorum, ad prætendendum pietatem, ordinaverunt, quod de illo numero aliquid dimitteretur, plus vel minus, prout rationabiliter videretur ratione delicti, vel conditionis verberandi.

Verum enim verò non, quod subtiles Judæorum doctores permovet, mihi tangit *Lyra*: in corpore enim juris Talmudico ratio nobis alia subministratur. *Quot plagis cedunt eum?* *quadraginta, minus unâ, juxta id, quod dicitur: בְּמִסְפַּר אַרְבָּעִים* i. cum numero quadraginta, hoc est, numero, qui proximus est quadragesimo, *Maccoth. c. 3. in Mischna: & alibi: Quæ ratio est? (sc. hujus expositionis: quadraginta minus unâ:.) si scriptum esset: אַרְבָּעִים בְּמִסְפַּר* i. quadraginta in numero, dicerem: intelligenda esse, quadraginta numero pleno: nunc verò, quia scriptum legitur, בְּמִסְפַּר אַרְבָּעִים i. cum numero quadraginta, intelligitur numerus,

vid. Theophylact. in 2 Cor. 11.

merus, qui statim post se numerat quadraginta.

Nonnulli quidem interpretum, clementiæ erga fontem declarandæ causa, plagam esse subtractā unam autumāt; sed potius ita censendum est, Judæos vitioso Scripturæ intellectu esse abductos. Nam sensus verborum est alius, ut ex nostra, eaque genuina patuit interpretatione: ipsi autem *Soph pasuk*, sive distinctionem magnam, quæ ponitur post: *במספר* i. in numero, insuper habent, & in regimine vel junctura substantivi cum substantivo, conjunctim legunt *במספר ארבעים* i. cum numero quadagesimo, vel, qui proximus sit quadagesimo, vel, qui in causa, ut statim post eum quadraginta numerentur. R. Majemon: si dixisset: *ארבעים במספר* i. quadraginta numero, æquum esset, ut intelligerentur quadraginta plenè; quia

verò præmittit: **רַב־מִסְכָּה** vult dicere: ne verberetur plagis infinitis, sed numero certo & definito, prout possit ferre, sicut dicitur: *juxta improbitatem suam, numero certo*: & quando postea statim subjiciitur: *quadraginta cadet eum*: sensus est: *usq; ad quadraginta*:

Hoc supplicii genus, seculo Apostolorum, fuisse usitatum, testis est Josephus lib. 4. c. 8. antiquitatum.

Ipsam supplicii modum nobis talem, ex *Mischna*, eruit Buxtorfius: quomodo cadunt ipsum? ligat lictor ambas manus ejus ad lignum terræ infixum altitudinis sesquicubiti, ut reus ipsi inclinatus possit incumbere. Minister coetus judicialis, ad femora usque, corripit sive detrahit ejus vestes; quæ, parum interest, sive extra futuras rumpantur, sive per futuras dissuantur. Post fontem lapis positus, cui insistit minister, habens in manu

manu sua lorum bubulum oblongum, cui utrinque addita lora duo minora alia asinina bifida, quæ, ut necessitas postulat, sursum vel deorsum, veluti cingula ephippii, aut stapedes, possunt promoveri, contrahi & laxari. Manubrium sive lignum, unde lorum bubulum dependet, palmi habet longitudinem. Singuli autem ictus erant triplices: longius lorum pectus & ventrem anteriorem, breviora dorsum cadebant. Hujusmodi ictus loro longiore ac duobus factus brevioribus, trium erat loco ictuum, & proinde infligebat plagas duntaxat tredecim; cum ter tredecim triginta novem constituent. Triplicationem hanc putant in textu legis fundatam, ubi ter dicitur: *cadat ipsum; verberet eum; si addiderit verberare.*

Lictor lorum manibus attollit ambabus, & una ex omnibus viribus,

infligit ictum: Judex primarius inter-
ea misero acclamat, partim ad pœni-
tentiam, partim ad consolationem,
verba legis: *si non observaveris, ut om-
nia facias verba legis hujus, quæ scripta
sunt in libro isto, & timueris nomen hoc
gloriosum & terribile, Dominum scilicet
Deum tuum: segregabit in te Dominus
plagas, & in semen tuum, plagas magnas
& infallibiles, infirmitates pessimas &
certas: Deut. 28, v. 58, 59. custodietis
itaq; verba fœderis hujus & facietis ea,
ut prudenter agatis omnia, quæ facturum
estis; Deut. 29, 9. Tandem finiens
ait: ipse autem erit misericors, & pro-
pitius peccatis eorum, & non disperdi-
dit: & multoties avertit iram suam, &
non excitavit totum furorem suum;
Psalm. 78, 38. Judex secundus (in
consistorio minori & inferiori judices e-
rant tres, qui tractabant res pecuniarias,
lites & similes causas civiles, haud capi-
tales) numerat ictus; tertius monet
ad*

ad cædendum, proclamans: **הִכָּהוּ**
i. cæde eum. Cùm multi adhuc restant
 ictus, iudex primus producit sermo-
 nem; cùm pauci, deproperat, ut
 cum fine plagarum sermo finiatur.

CAPUT XIX.

Anathema, Maranatha,
i. Cor. 16, 22. species anathe-
matum tres, Niddui, Che-
rem, Maranatha sive
Schammatha: ἀποσυνάγωγαι,
Joh. 9, 22. 12, 42. 16, 2. tacti
obiter versiculi 15, 16,
epistola Ju-
da.

Multa in textu Græco instrumenti
 novi remansere vocabula pere-
 grina, Hebraica & Syriaca; ut ἀμήν,
 ἀκελδαμά, ταλιθα κέμι, μαργὰν ἀθά:
 de quorum enucleatione sunt solliciti,
 quibus curæ est cordique, quod tabu-
 læ complectuntur nobisque revelant
 divinæ. Nos, qui in extrema nos li-
 nea Φιλολογύντων hætere lubentiâ lu-
 bentiores fatemur, extremum illud
 1. Cor, 16, 22. pensitabimus. Ad quod
 igitur venimus, hoc agamus, ut Ter-
 tullianus loquitur. Μαργὰν ἀθά duæ
 sunt voculæ Syriacæ, ܡܪܓܢܐ ܐܬܐ
 i. Dominus venit, vel etiam Dominus
 noster venit. Nam ܡܪܓܢܐ intelligi po-
 test bifariam, vel, ut tantum sit no-
 men, quod notat, Dominus, vel ut sit
 nomen ܡܪܓܢܐ Dominus, cum ܐ suffixo,
 quod significat, noster. Ultrâ sumas
 acceptione, nihil ipsi rei derogaveris;
 quâ de Hieronymus: Maran athâ ma-
 gis

gis Syriacum est, quàm Hebraicum, tametsi ex confinio utrarumque linguarum aliquid & Hebræum sonet, & interpretetur: *Dominus noster venit*, ut sit sensus: si quis non amat Dominum Jesum Christum, anathema sit, & illo completo, deinceps inferatur: *Dominus noster venit*; quod superfluum sit adversum eum odiis pertinacibus velle contendere, quem venisse jam constet.

Theodorus Beza: sic designatur species extremi anathematis. *Tremellius*: nihil mihi occurrit hactenus magis consentaneum aut aptum, quàm ut his verbis extremi anathematis formula attingatur: qua extremi Christi, mundi judicis, condemnationi, absque spe veniæ, addicebatur peccator.

Isthæc ut melius intelligas, notabis: tres fuisse à priscis Hebræis constitutas excommunicationis species; נִדָּב

Niddui, מִדְּדוּי Cberem, מִכֶּרֶם אֶתָּה
Maran atba.

Niddui est hominis ab aliorum confes-
 sū & conventu tam sacro, quàm
 politico ac domestico, ad quatuor-
 usque cubitos sive passus, per dies tri-
 ginta, remotio; congressus etiam,
 per hoc temporis spatium, maritalis,
 rationis, lotionis, & aliarum vitæ
 commoditatum, privatio. מִכֶּרֶם
 sive *separatus* conventibus quidem sa-
 cris, precibusque publicis interesse
 poterat, sed non nisi tanto à cæteris
 spatio segregatus: idem etiam spatium
 illud, si pœnitentiam ageret, & cul-
 pam vehementius deprecaretur, po-
 terat imminuere; sin verò in eadem
 perseveraret, pœna à iudice vel du-
 plicabatur vel triplicabatur, inque
 impia ista pertinacia è vita decedentis
 feretro lapis injiciebatur, ut lapida-
 tione dignum fuisse indicaretur, nec
 luctu

luctu solenni condebatur, aut cœmeterio honesto inferebatur.

Cherem est excommunicatio, in totius Ecclesiæ conspectu publicata; ubi congregatis ejus antistitibus, accenduntur candelæ, quæ recitatis, quibus uti consueverunt, maledictionibus legalibus, subito extinguuntur: quod excommunicatus luce jam cœlesti sit privatus, tenebrisque infernalibus adjudicatus. Hoc est fieri *ἀποσυνάγωγον* & ex Ecclesia deturbari, sive populo Dei moveri, Johann: 9, v. 22, 12, 42, 16, 2. ubi *ἀποσυνάγωγῃ* ex synagoga, conventibus tam politicis, quam sacris planè excluditur, donec ad mentem redeat meliorem.

Maranatha est proscriptio extrema, & absque spe veniæ irrogata; qua reus omnibus humanæ societatis juribus, legibus & officiis exclusus, judicio divino committitur, & ad extremam

mam desolationem condemnatur :
Buxtorfius. Vocatur etiam à Judæo-
 rum doctoribus שַׁמְמָתָא *Schammata*:
 quod itidem explicant diversimodè.
T'el enim dicunt, derivari ex שָׁמָּה
 ibi, & מוֹתָא mors; quòd nihil ejus-
 modi sit homini aliud expectandum,
 quàm mors æterna, & supplicium in-
 terminabile: vel deducunt ex שָׁמָּה
 i. *nomen*, quod Hebræis aliquando i-
 dem est, quod יְהוָה *Jehova*: no-
 men scilicet illud venerandum & in-
 enarrabile; & וָנָא venit. Atque
 hoc modo, significatione cum מָרָן
 וָנָא conveniret.

Quando itaque Paulus scribit :
 ἢ τω ἀνάθεμα μαρὰν ἀθά, i. *esto ana-*
thema, *Maran atba*; ponit genus
 cum sua specie. Anathema enim
 tres modò explicatas species sub se
 comprehendit; ad quarum ultimam
 refe-

referenda censent verba Judæ, v. 15, 16.
 ecce venit Dominus in sanctis millibus
 suis, ut faciat iudicium adversus omnes,
 & redarguat omnes ex iis, qui sunt im-
 pii, de factis omnibus, quæ impiè patra-
 runt, deq; omnibus duris, quæ locuti sunt
 adversus eum peccatores impii.

CAPUT XX.

*Contra ignota signa, ma-
 gnum est remedium lin-
 guarum cognitio, ex Au-
 gustino: Amen: Halle-
 luja: Racha: O-
 sanna.*

Contra ignota signa propria, ma-
 gnum remedium est linguarum
 cognitio, ait Augustinus. Hebræa,

lib. 2. de Doctr. Tripl. certè

certè verba non interpretata, sæpè invenimus in libris, sicut *Amen*, *balleluja*, & *racha*, & *Osanna*, & si quæ sunt alia. Quorum partim propter sanctiorem auctoritatem, quamvis interpretari potuissent, servata est antiquitas, sicut est *amen* & *balleluja*; partim verò in aliam linguam transferri non potuisse dicuntur, sicut alia duo, quæ posuimus. Sunt enim quædam verba certarum linguarum, quæ in usum alterius linguæ per interpretationem transire non possunt. Et hoc maxime interjectionibus accidit, quæ verba potius motum animi significant, quàm sententiæ conceptæ ullam particulam: nam & hæc duo talia esse perhibentur. Dicunt enim *racha* indignantis esse vocem, *Osanna* lætantis. *Lib. 2. de doctrina Christiana c. 11.* Verissima scribit Pater doctissimus, cujus libri, ex quibus isthæc transcripsimus, dignissimi, quos omnes, qui S. Theo-

Theologiae studio operantur, jugi devorent & concoquant lectione.

Retinuit Ecclesia Germanorum, quaedam & Latina, & Graeca, & Hebraica; Latinorum, quaedam & Graeca & Hebraica; Graeca, quaedam Hebraica.

In sacris Germanorum conventibus, multi etiamnum decantantur, hymni Latini, quos non omnino & solide noster voluit Lutherus antiquare: ne, opinione novitatis, imbecilles & rudes à Religione averteret. *Fit enim natura quodam instinctu & iudicio (recto sanè, si illo rectè utamur) ut in Religionis negotio, nova omnia sint suspecta & ferè exosa; traditas à majoribus opiniones mordicus retineamus: ita ut hac potissimum in parte verum sit, τὸ μεταδιδασκῆν χαλεπώτατον i. res est difficillima contrarium aliquid docere ejus, quod prius fuit creditum; Casaub. exercit: 16. §. 43. Retinetur in iisdem, ut*

ut & in Latina olim Ecclesia, vetustissimum illud *κύριε ἐλέησον*, Latinis *Kyrie eleison*, aut *Kyrie eleison*; vel Germanis *Kyrieleyß* aut *Kyrieleyß*: quo Græci ἐν συναγωγαῖς sive λιτανείαις, & precationibus solennibus majoribus, utebantur: ita ut *Diaconus* petitiones pronunciaret, e. g. ὑπὲρ τῶν ἐυσεβεστάτων καὶ θεοφυλάκτων βασιλέων ἡμῶν, παντὸς τῆς παλατίης, καὶ τῆς στρατοπέδου αὐτῶν, τῆς κυρείας δεηθῶμεν.

ὑπὲρ τῆς συμπολεμήσαι καὶ ὑποτάξαι ὑπὸ τῆς πόδας αὐτῶν πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, τῆς κυρείας δεηθῶμεν &c. *Ad finem singulorum versuum Chorus responderet, κύριε ἐλέησον.*

Cui porro non auditum fuit Hebraicum *Halleluja*? Super quædam igitur peregrina ejusmodi vocabula, & quidem ea, quæ suggerit nobis

Au-

*Augustinus, nonnulla impræsentiarum
commentabimur.*

Amen, Græcè ἀμήν, ex Hebræo est
אָמֵן unde primò desumserunt Græci,
& deinde etiam Latini, Apud He-
bræos post preces, benedictiones,
vota, imprecationes &c. ponitur,
ut Deut. 27; 15. *maledictus, qui non
confirmaverit verba legis hujus, ut faciat
ea, & dicat universus populus אָמֵן*
L X X. γένοιτο: quam significatio-
nem innuit Jeremias c. 28. v. 6. dixit
Jeremias Propheta: *Amen, sic faciat
Dominus, אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה יְהוָה*
Aquila vertit πεπισμένως i. fideliter.
Eodem ferè modo, cum Matth. 16, 28.
legitur: ἀμήν λέγω ὑμῖν, Lucas 9, 27.
reddit. λέγω ὑμῖν ἀληθῶς. Aliquando
ἐμφάσεως χάριν geminatur, ut Num.
5, 22. & in N. T. Amen, amen dico
vobis, Johan. 16, 23. Ubi notanda

Hic

Hieronymi interpretatio: *Amen, amen, id est, verè, verè.*

Rabbi Mardochai in Concordantiis: nihil aliud, ait, est amen, quàm corroboratio sermonis, & confirmatio ipsius. Arabs nunquam retinuit, sed semper loco ejus posuit particulam, quæ significat τὸ ἀκριβές vel τὸ ἀληθές.

Apocal. 3, 14. usurpatur adjectivè: λέγει Ἀμὲν dicit Amen, h. e. Deus fidelis & verax.

Halleluja Gr. ἀλληλῳδία iterum ex Hebræo est הלל הלל vocibus duabus, quæ tamen, ut una, coalescunt, & propriè significant, *laudate Dominum.* Nam הלל est *laudate*, ex הלל *lauda-* vit & יהוה quod contractum est nomen Dei, & coincidit significatu cum יהוה. *Theodoretus*: Halleluja, laudate Dominum tonat. Significat enim Hallelu laudate; Ja Dominum, vel

vel eum, qui est; *In Psalm. 110.* Aliquando occurrit in principio, aliquando in fine. In principio est nota exhortationis, in fine acclamationis.

Judæis peculiaris erat hymnus usitatus, qui Halleluja sive **הלל** ab ipsis vocabatur. *Drusus ex Camio:* centum & tres psalmos cecinerat David: sed non cecinerat Schira, donec vidisset ruinam improborum. Halleluja inter omnes cantiones maximè excellit, quia comprehendit **שיר** canticum, & **שבח** laudem sive hymnum.

Halleluja magnum vocabatur hymnus magnus, qui sex continebat psalmos, 113, 114, 115, 116, 117, 118. quem nocte paschatis cantillabant: & hic Matth. 26, 30. est intelligendus.

Racha (rectius Raca vel Raka) Matth. 5, 22. Græc. *ῥακὰ* ex Syriaco **רַקַּא** vanus, cerebro vacuus: à radicè

Hebraicè sonaret : הוֹשִׁיעַ נָא
לְבֶן דָּוִד καὶ ῥητὴν, salva quæso filio
 David. Nam verbum הוֹשִׁיעַ apud
 Hebræos nonnunquam etiam cum
 Dativo construitur, ut Jud. 7, 2. 2,
 Sam. 10, 11. Ps. 86, 18.

Quidam ajunt, sententiam esse se-
 miplenam, quæ ita debeat explicari:
 ὡσαννά, (Hebr. הוֹשִׁיעַ נָא *salva*
quæso) scilicet *apprecamur*, τῷ υἱῷ Δαβὶδ
filio David: quemadmodum in ejus-
 modi acclamationibus sententiæ so-
 lent pronunciari ab aliis supplendæ,
 ut: *fidei militum feliciter!* sc. *eveniat*: &
una voce: feliciter! scilicet *evadat*.
Augustinus: Vox obsecrantis est O-
 fanna, sicut nonnulli dicunt, qui E-
 bræam linguam noverunt, magis af-
 fectum indicans, quàm rem aliquam
 significans, sicut sunt in lingua Lati-
 na, quas interjectiones vocant. velut
 cum dolentes dicimus, *heu!* vel cum
 de.

delectamur, *vab!* dicimus: vel cum miramur, dicimus: *ô* rem magnam! tunc enim *ô* nihil significat, nisi mirantis affectum. Quod ideo credendum est ita esse, quia neque Græcus, neque Latinus hoc interpretari potuit; *tractatu 21. in Iobannem.*

Rabbini salicum & palmarum arborumque aliarum ramos, quos gestant septem festi tabernaculorum diebus, ac hymnos, quos solent cantare, vocant vocabulo technico **הושענא** q. d. Hosannas: & hymnum, quem septimo festi istius die ingeminant, **הושענא רבנא** q. d. *Hosannam magnam*, appellitant. Est autem iste:

למענה אלהינו הושענא:
למענה בוראנו הושענא:
למענה גואלנו הושענא:
למענה דורשנו הושענא:

i. e. Propter te, ô Deus noster, serva nos!
 propter te, ô creator noster serva nos!
 propter te, ô redemptor noster, serva nos!
 propter te, ô quaesitor noster, serva nos!

Hæc & alia, non certe inutilia o-
 mininò, in libris מִנְהַגֵּי five cere-
 moniarum Judaicarum, inveneris.

CAPUT XXI.

*Tibia ad funera adhibita,
 Matth. 9, 23. Sicicines:
 Sicinista: Nania: Præ-
 fica: Funere.*

PRæsto fuisse funeri deducendo di-
 cuntur, αὐληταί Matth. 9, 23. Ita
 enim Evangelista: καὶ ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς
 εἰς τὴν οἰκίαν τῶν ἀρχόντων, καὶ ἰδὼν τὰς
 αὐλητάς, καὶ τὸν ὄχλον θορυβώμενον,
 i. c. i. c. i. c.

¶ cum venisset Iesus in aedes primatis, vidissetq; tibicines, & turbam tumultuantem.

Cui usui αὐληταί? Duplicem eorum usum apud Antiquarios invenimus, alterum lætitiæ, tristitiæ alterum excitandæ.

De lætitia *Macrobius*: mortuos quoque ad sepulturam prosequi oportere cum cantu, plurimarum gentium vel regionum instituta sanxerūt persuasione hac, quia post corpus, animæ ad originem dulcedinis musicæ, id est, ad cœlum redire credantur. nam ideò in hac vita omnis anima musicis sonis capitur; ut non soli, qui sunt habitu cultiores, verùm universæ quoque barbaræ nationes cantus, quibus vel ad ardorem virtutis animentur, vel ad mollitiem voluptatis resolvantur, exerceant: quia anima in corpus defert memoriam musicæ, cuius in cœlo fuit conscia; & ita delini-

mentis canticis occupatur; ut nullum sit tam immitte, tam asperum pectus, quod non oblectamentorum talium teneatur affectu. *Lib 2. in somnium Scipionis, c. 3.*

Christiani etiam hunc quondam lætandi ritum servarunt. *Hieronymus*: sonabant psalmi, & aurata templorum reboans in sublime quatiebāt aleluja; *in funere Fabiole*. Ubi adnotat *Exhercitus*. canebatur aleluja, quasi gratulantium, quod exolāset ad cœlum.

Sed ejusmodi *αὐληταὶ* non puto apud Evangelistam significari, cum è vestigio addatur *ὄχλος θορυβώμενος* turba tumultuans, luctu omnia disturbans.

Alterum Musicæ genus, quod in luctu, & luctus quidem contestandi & augendi causa, adhibebatur, nobis proditur ab *Agellio*: Cæsellius Vindex, ait ille, scire quidem se ait, Liticines lituo

lituo cantare, & tibicines tuba; quid isthuc autem sit, quo *Siticines* cantant, homo ingenuæ veritatis, scire se negat.

Nos autem in Capitonis Attei conjectaneis invenimus, *Siticines* appellatos, qui apud sitos canere soliti essent, hoc est, vita functos & sepultos. Eosque habuisse proprium genus tubæ, qua canerent, à cæterorum tubicinum proprietate differens, quos *Sicinistas* vulgo dicit. Hæc ille. *Non us Marcellus*; *Siticines*, ut *liticines*, à *lituo*, ut *tubicines* à *tuba*, ita *sitricines*, qui apud funeratos, vel vita functos, & sepultos, hoc est, jam sitos, canere soliti erant, honoris causa, cantus lamentabiles. hoc in libris Conjectaneis Attei Capitonis invenitur, & Cato id vocabulum indubitanter apposuit, *Cap. 1 de proprietate sermon.*

Quàm lugubrem ediderint sonum, *sitricines*, ex Galeno patescit: porro,

inquit, sunt alii bombosi, (*agit de flatibus, qui in ventre inferiore excitantur*) bombis latissimarum tibiæ non abfimiles: quales habere solent ii, qui thymbaulæ, id est, fiticines nominantur: quæ ob materiam, ex qua constant, purum sonum reddere non possunt, & viæ, qua spiritus transit, latitudo sonum efficit graviolem, *lib. 3. de symptom: caus.*

Aristoteles: spiritus calidus, crassitudine sua gravitatē efficit vocis. Frigidus præ sua tenuitate contrarium facit, quod vel in tibiis patet. Qui enim calido utuntur spiritu, & talem emittunt, qualem fiticines & lamentantes, graviolem sonum inspirant tibiis, *lib. 5. de Generat: animal.*

Existimant quidam, in funeribus seniorū & locupletiorū adhibitas fuisse tubas, in juniorum & pauperiorū tibiæ: quòd discrimen haud usquequaq; fuisse observatum, docet nos *Cicero*:

Ho.

Honoratorum virorum laudes in concione memoranto, easque etiam ad cantū, ad *tibicinem* prosequuntor: cui nomen *Næniæ*, quo vocabulo etiam Græci cantus lugubres nominant, lib. 2. de Legibus: Vides in honoratorum quoque virorum funeribus fuisse tibias usurpatas?

De *nænia*, cuius meminît Cicero, ita *Festus*: *Nænia* est carmen, quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam: *Nonius*: *Nænia* ineptum & inconditum carmen, quod, adducta pretio, mulier, quæ *præfica* diceretur, iis, quibus propinqui non essent, mortuis exhiberet. *Scaliger Pater*: Idem carmen (*Tbrenus*) etiam *πένθου* vocarunt, id est, extremum, & *πένθος* eadem ratione. Quare non rectè per diphthongum scribunt penè omnes: quemadmodum in originibus animadversum est. Sic tibiam, quæ in

funeribus adhibebatur, vocavit Præ-
tinas Phlasius *ὑνιδόρα*, lib. 1. *Poetica*,
cap. 50.

Præfica, quam Nonius dicit pretio
conductam mulierem, dabat cæteris
modum plangendi: quasi in hoc i-
psam præfecta. Aderat autem & alia
fœmina, dicta *Funera*, quæ veri erat
doloris particeps, ut quæ, defuncto
proximo sanguine, lèssum faceret, ve-
lut mater, avia, uxor, socrus, soror; sed
non extra ædes, verùm intra parietes.
Hanc intelligit *Ennius*:

Nemo me lacrymis coret, neq; funera
fletum
faxit. cur? voluto vivu' per ora
virum.

Alii legunt incommode:

— *neq; funera fletu*
faxit.

CAPUT XXII.

*Tertullianus illustratus c,
3. Apologetici. Lucius :
expeditus locus Ciceronis,
Orat. pro domo sua, ultra
Andream Schottum, se-
cundum Peti-
tum.*

A Estum parit & difficultatem in-
terpretibus, φιλολογικώτατ
Tertullianus : Alii, quos retrò ante
hoc nomen vagos, viles, improbos
noverant, ex ipso denotant, quod
laudent: cæcitate odii in suffragium
impingunt. Quæ mulier, quàm la-
sciva, quàm festiva. Qui juvenis
quàm Lucius; quàm amasius, c. 3.
Apologet.

Quid? quàm Lucius? Modò substituant; *quod lascivus: modò; quàm lascivus: modò; quàm lusus.* Non opus erat. Nam Lucius aliquando hominem vilem & improbum significat, qualem Tertullianus notare voluit. Cicero: *is (homo quidam nobilis, non alienus à Clodio)* postquam intellexit, posse se interversa ædilitate à L. Pisone prætorem renunciari, si modò eadem prima littera competitorem habuisset aliquē &c. *Oratione pro domo sua. Competitorem eadem prima littera, id est, competitorum ejusdem prænominis cum L. Pisone consule, qui & ipse Lucius vocaretur: prænomen enim hoc prima tantum littera L. vulgò scribebatur.* Ludit Cicero in varia hujus prænominis, *Lucius*, acceptione, dataque occasione Pisonem consulem, hostem suum carpit notatque, quando dicit, hominem istum nobilem, *non alienum à Clodio intellexisse,*
se

se posse prætorem à L. Pisone consule
renunciari, si modò eadem prima litteræ
competitorem habuisset aliquem, id est,
si competitorem habuisset Lucium ali-
quem, hominem sc. vilem & improbum.

Non habuit in verbis hisce expli-
candis, ubi pedem figeret *Andreas*
Schottus l. 1. *nodorum Ciceronianorum*,
c. 18: quæ hoc nostro modo explicat,
& confirmat *Samuel Petrus* l. 3. *Miscel-
laneorum*.

CAPUT XXIII.

*Oraturi ardentius, in ge-
nua procumbunt: Genua
Misericordia sacra: Eth-
nici singulas corporis par-
tes singulis Diis aut Deabus
consecraverunt.*

Ardentius oraturi in genua solent procumbere, ut ipse Christus, Matth. 26, 19. Marc. 14, 35. Luc. 22, 21. Magi, Matth. 2, 11. Jairus, Matth. 9, 18. Hæmorrhousa, Marc. 5, 33. Stephanus, Act. 7, 60. Non Christianis solùm, sed & Ethnicis hoc usitatum. Utrisq; signum est humilitatis: verùm Ethnicis ultra quid indigetant, cum in genua prosternuntur. Misericordiam enim impetraturis, in genua putant esse procumbendum; quod genua sine Misericordiæ sacrata. Singulæ enim corporis partes singulis erant Diis vel Deabus addictæ & mancipatæ.

Caput Jovi deferebant: Neptuno pectus: cinctum Marti: Frontem Genio sacram facit Servius: unde, inquit: Deum venerantes, frontem tangimus. Supercilia in Junonis tutela fuisse, ait Sextus Pompejus, quod iis protegantur oculi, per quos luce frui.

fruimur, quam à Junone tribui putabant, Lucina inde dicta. Oculos cupidini, Veneris filio, in quibus excubet, eeu specula quadam, tribuit Philostratus, Minervæ eos sacro tradit Fulgentius. Aurem memoriæ consecratam refert Servio. Locus retrò aurem dextram Nemesei attributus fuit, quò referimus, ut Plinii verbis dicam, tacto ore proximum à minimo digitum. veniam sermonis à Diis ibi recordantes. Dextra Fidei sacra est: nam in fide porrigitur. Dorsum & posticæ partes Plutoni propriè adscribuntur ab Artemidoro. Renes & inguina Veneri adjudicantur. Pedes Mercurio: Genua Misericordiæ consignavit Antiquitas, quod ea supplices attingant, ad hæc manus tendant, hæc ut aras adorent, ut inquit Plinius. Tali plantæve pedum in Thetidis potestate fuerunt: digiti Mercurio consecrati, Servio

Servio teste. V. Liliū Gregor. Gyraldū de Diis Gentil. Hadrian. Jun. l. 4. animadvers. Rosin. l. 2.

CAPUT XXIV.

Judai cadauera Regum.
non cremabant; sed tantū
aromata, & suppellectilem : inde dilucidatus
vers. 4, 5. cap. 34. Jerem.
v. 12, 13. cap. 16. 2. Paralip.
quomodo gentiles corpora
cremarint? historia sepulchri
Salvatoris illustrata : monumenta
Judaeorum qualia? quomodo Judaeis differant ;

*rant; abi in pace, &, abi
ad pacem?*

V Etabantur Judæi mortuorum
cremare cadavera, quod & Ta-
citus l. 21. confirmat: at nihilominus
apud Jeremiam legimus: Verunta-
men audi verbum Jehovæ, Tzidkija,
rex Jehudæ: sic ait Jehova de te, non
es moriturus gladio: cum pace mo-
riturus es, & *ustionibus* majorum tuo-
rum, regum præcedentium, qui fue-
runt ante te, similiter *ustiones* odo-
rum tuorum comburent populares tibi,
& dicentes *יהוה אלהינו eheu Domine*,
plangent te: nam verbum hoc ego
locutus sum, dictum Jehovæ, Jerem.
34, vers. 4, 5. Lutherus reddidit:

So höre doch Zedekia du König
Juda/ deß HErrn Wort/ so
spricht der HErr von dir/ du solt
nicht

nicht durchs Schwert sterben /
sondern du solt im Friede sterbē /
vñ wie man vber deine Väter /
die vorigen Könige / so vor die
gewest sind / gebrennet hat /
so wird man auch vber dich
brennen / vnd dich flagen / ach
H. Err / denn ich habe es geredt /
spricht der H. Err. Notanter !
vber dich.

*Ipsa enim cadavera haudquaquam
cremabantur, sed supellex tantum re-
gia (exceptis tamen corona & sceptro)
cum selectissima myrrha & plurimo
thure, in regis honorem, combure-
batur. Rambam: non utuntur ulla
supellectile regali (quæ ad personæ
majestatem propriè pertinet) sed, cum
ille moritur, comburunt universam
coram ipso.*

Hanc,

Hanc, non corporis, sed aromatum
ustionem ipsa innuit Scriptura: De-
nique occumbens Asa cum patribus
suis, mortuus est anno quadagesimo
primo, ex quo regnare coepit. Quem
sepeliverunt in sepulcris ejus, quæ fo-
derat sibi in civitate Davidis, depo-
nentes eum in cubiculo, quod imple-
verat aromaticis speciebus, paratis
unguentario opere: & *combusserunt*
ei ustionem odorum maximam, 2. Para-
lip. 16, v. 12, 13.

Quid autem fiet de loco 2. Sam. 31,
v. 12? surgentes omnes viri strenui,
abierunt tota nocte; & assumerunt
corpus Saulis, & corpora filiorum
ejus à muro Beth-schanis: redeun-
tesque Jabeschum, *combusserunt ea* ibi.
Deinde accipientes ossa eorum, sepe-
liverunt sub nemore ad Jabeschum; &
jejunaverunt septem diebus.

An, contra morem, ufferunt? *Taro-
gum* dicit aromata cremata, non
cor-

corpora. *Kimchi* tradit, cadavera illa fuisse usta, quod jam computruissent, & à vermibus essent arrosa ac occupata. Cùm itaque indecorum esset, ea ita visu & odore fœda condere, idè ossa carnibus exuta, fuisse sepulcro reposita.

Busta hæc etsi ab Ethnicis transumpta videntur, multum tamen ab iisdem discrepant. Nam Hebræi solum cremant supellectilem, & quidem non nisi regum; at Ethnici promiscuè & utensilia & corpora etiam plebeorū. Iidem præterea dona comportabant, & in rogum conjiciebant, testandi adfectus: quæsi ab amicis funus prosequentibus igni inderentur, peculiari nomine *Munera* appellabantur. *Statius* l. 3. *Argonaut.* v. 311.

Flaccus

*Vos, age, funereas ad liternævolvite silvas:
Et socios lustrate rogos; data debita
casis.*

Munera, quæ nosiro misisset Cyzicus igni.

Sta.

Statius l. 3. Sylvarum.

— nos non arsura feremus
Munera: venturosque tuus durabit in ano
nos,
Me monfrante, dolor.

Virgil. l. 10. Æneid.

Hinc alii spolia, occisis direpta Latinis,
Conjiciunt igni, galeas ensesque decoros
Frenaque ferventesque rotas: pars munera
nota

Ipsorum clypeos, et non felicia tela.

Tibullus l. 2. Eleg. 4.

Seu veniet tibi mors, neque erit, qui lugeat
nullus,

Nec qui det mæstas munus in exequias.
Videatur Lampert. Alardus in Valerium.

Incidimus in sepeliendos: quædam
igitur, de sepulcorum monumentis
addemus.

Judæis in more positum fuit, ut tota
familia in spelunca una cõderetur, quæ
diversa habebat, pro corporibus diver-
sis, forãina. Hac finis cavernas in petra

ex;

exscindi curabāt, quibus pro sepulcris uterentur. Ante speluncam erat area, ut Johannis 19, v. 41. circum Christi sepulcrum erat hortus: foramina aut cōditoria speluncę, si quę essent cada- vera imposita, advoluto lapide clau- debantur; sicuti dubio procul ipsa etiam spelunca fuit ostio munita.

Ex hisce facilius historiam conditi Salvatoris intelligere valebis. Clau- dam caput hoc *verbis Rabbinorum*: effodiunt in terra speluncam, & in ejus latere cavernam, ibi sepeliunt eum, facie sursum locata, & restituunt glebas atque lapides in locum. Utun- tur etiam feretris ligneis: & qui fu- nus comitantur, dicunt solenniter: **לֵךְ בְּשָׁלוֹם** vade in pace.

[Miramur, Judæos aliàs curiosissi- mos, dicere **לֵךְ בְּשָׁלוֹם** *abi in pace*: cū in fine codicis Berachoth à Tal- mudicis notatum sit, ita dici non de- bere;

bere : cū David dixerit Absaloni
 לֵךְ בְּשָׁלוֹם *abi in pace*; qui abierit
 & suspensus sit, 2. Sam. 15, 9. Magis
 itaque dicendum לֵךְ לְשָׁלוֹם *abi ad*
pacem, ut Jethro Mosi, Exodi 4, 18.
 qui abierit, & iter feliciter confecerit,
Buxtorf. lib. 1. institut. epistolice, explic
catione epist. 2.]

CAPUT XXV.

Christiani, Cruciani: quid
ἐχῆστοι & ἀποθανάτιοι, ἰεατερον, πεί
νάδαρμα & πείψημα apud Pau-
lum, 1. Cor. 4, v. 9. & 13.
Christiani pro magistratu
etiam Ethnico ora-
runt.

Qui

Qui *Christianum* se profitetur, *Cra-*
cianum etiam ut se agnoscat, opus
 habet. Qui in Patris regno candenti-
 bus volunt indui vestimentis, prius
 sanguine se purpurari in via patian-
 tur. Sors hæc antiqua Christi disci-
 pulorum; qua nec meliorem Paulus,
 vas Dei electissimum, est expertus.
 Audi ejus verba: Δοκῶ γάρ, ὅτι ὁ
 θεὸς ἡμᾶς τὰς ἀποστόλους ἐχάτας ἀπέ-
 δεῖξεν ὡς ὀπιθανατίδας· ὅτι θέατρον ἐγεν-
 νήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ
 ἀνθρώποις· i. arbitror enim, quod
 Deus nos, qui sumus Apostoli postre-
 mi, ostenderit tanquam morti addi-
 ctos: quoniam spectaculum facti su-
 mus mundo & angelis & hominibus,
 1. Cor. 4, 9. Et vers, 13. ὡς πρὶν καθάρ-
 ματα τῷ κόσμῳ ἐγεννηθήμεν, πάντων
 πρὶν ψήμα ἕως ἄρτι· i. veluti excremen-
 ta mundi facti sumus, omnium rejecta-
 mentum, ad hunc usq; diem: ut vertit
Erasmus.

Ver.

Verba, si accuratè inspicias, sunt
ponderis maximi. Quinam quæso,
sunt ἑταῖοι καὶ ἱπποδρόμοι: nonne
quos Græci alias ἐφέδους? Latini *sub-*
ditios, supposititios, aut succidancos
subseffores appellarunt? & erant, qui
in ludis gentilium gladiatoris, fessis
aut victis gladiatoribus sufficieban-
tur, ut & ipsi, ad mortem, cum victore
contenderent; hunc quippe in finem
educati & saginati, ut sanguine, &
extremo suo atque anhelante spiritu,
spectatorum oculos oblectarent.
Plinius Lib. 8. Epistolarum: scilicet
ut in spectaculis quibusdam, fors ali-
quem seponit ac servat, qui cum vi-
ctore contendat: sic in senatu sunt
aliqua prima, sunt secunda certami-
na: & ex duabus sententiis eam, quæ
superior exierit, tertia expectat.
Lactantius: irascuntur etiam pugnan-
tibus, nisi celeriter alter è duobus oc-
cisus est: & tanquam humanum

fanguinem sitiant, oderunt moras, alios illis compares dari poscunt recentiores, ut quàm primum oculos suos satient.

Quid est θεατρον γενηθῆναι i. *theatrum factum esse*? nonne spectaculi vice exhiberi, ut olim plectendi nocentes producebantur in theatrum, vel cum leone, vel cum urso depugnaturi: vel captivi in triumpho circumducebantur, & in carcerem, mox strangulandi, abripiebantur. Christiani certè in symposiis olim, ac acescentibus multo ructu epulis, commixti cum bestiis, coràm Imperatoribus Ethnicis: pro quorum tamen salute haud superficialiter orabant, ut *ex Tertuliano* patet: oramus pro inimicis, pro persecutoribus, precantes sumus omnes semper pro imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum,

or.

orbem quietum, & quæcunq̃ue homi-
nis & Cæsaris vota sunt. Et: oram⁹ pro
imperatoribus, pro ministris eorum,
& potestatibus, pro statu seculi, pro
rerum quiete, pro mora finis.

Quid autem *ῥέματα*? recre-
menta, excrementa, feces, scorix,
sordes undiq̃ue everrendo colle-
ctæ. Hoc nomine etiam veniebant,
qui tale quid commisisse credebantur:
quamobrem Dii totam urbem aut
gentem essent punituri aut demolitu-
ri, nisi ejusmodi *ῥέματα* aver-
runcaretur. Nonnunquam, in ca-
lamitatibus publicis, innocuum et-
iam, certo pacto & conventionē,
Diis mactabant; ut victima hac piacu-
lari ira ipsorum mitigaretur, & ma-
lum averteretur.

Περὶ ψύνα tandem, à *ῥεψάν*
detergere, juxta quosdam est deterfo-
rium: in Slederschen oder Keerbesen /

juxta nonnullos reticulum, quo sudantes se abstergunt: juxta alios soleæ suppositum corium; pulvis quem calcamus. Juxta Suidam, homo jugibus obnoxius malis.

Paulus igitur cum vilissimis & abjectissimis ac ignominiosissimis quibusque rebus se comparat: ne nos oviculæ contremiscamus, si quam infortunii pluviam nobis Deus noster immittat; cum tam immani grandine arietes videamus impetitos, nec tamen consternatos aut exanimatos.

*FINIS LIBRI SE-
CUNDI ELE-
CTORUM.*

HIE.

HIERONYMI

*Epistola ad Paulinum, de
lectione Scripturarum, ob
utilitatem insignem huc
conjecta, & notulis il-
lustrata.*

FRater Ambrosius (*quidam fratrem
nomine Ambrosius, qui fuit litterarum
rumulator*) tua mihi munuscula perfec-
rens, detulit simul & suavissimas lit-
teras, quæ à principio amicitiarum
fidem probatæ jam fidei, & veteris a-
micitiæ nova præferebant. (*quæ de-
monstrabant certitudinem fidelitatis, à
principio nostræ amicitie multis experi-
mentis comprobata; & ostendebant
quandam novitatem & ecceffionem fa-
ctam in amicitia veteri*) Vera enim illa
necessitudo est, & Christi glutine co-
pula-

pulata, quam non utilitas rei familiaris, non præsentia tantum corporum, non subdola & palpans adulatio; sed Dei timor, & divinarum scripturarum studia conciliant. Legimus in veteribus historiis, quosdam lustrasse provincias, novos adiisse populos, maria transisse, ut eos, quos ex libris noverant, coram quoque viderent.

Sic Pythagoras Memphiticos vates, *(sapientes Aegypti: dicuntur Memphitici, à Memphi, civitate Aegypti, in qua studia fuere egregiè exculta, cum primis Astrologica)* sic Plato Ægyptum et Architam Tarentinum, *(adivit)* eamque oram Italiae, quæ quondam magna Græcia dicebatur, laboriosissimè peragravit; ut qui Athenis Magister erat & potens, cujusque doctrinam Academia *(Academia fuit villa circa Athenas, quam Plato ad studiorum professionem elegit desertam & pestilentem, ut libidinosi motus, metu mortis, in* disci-

discipulis frangerentur) Gymnasia personabant, fieret peregrinus atque discipulus, malens aliena verecundè discere, quàm sua impudenter ingerere.

Denique cum litteras q. toto orbe fugientes persequitur, captus à Pyrrhis & venundatus etiam tyranno (*Dionysio, Siracusanorum Domino, qui, ob tyrannidem, patria tandem ejectus, inopia coactus, pueros Corinthi litteras docuit*) crudelissimo paruit, captivus, vinctus & servus; tamen quia Philo-
sophus, major e mente se fuit. Ad Titum Livium, (*Duo fuerunt Titi Livii: alter Tragediarum scriptor, Romæ florens, regnante Ptolomæo Epiphane, ante Christi annis ferè ducentis; alter gesta ab urbe Roma condita, usq; ad sua tempora descripsit stylo gravissimo, vixitq; paulò ante Christi adventum in carnem. Isle b. l. intelligitur*) lacteo Eloquentiæ fonte manantem de ultimis Hispaniæ Galliarumque finibus

L 4

quos.

quosdam venisse legimus, & quos ad contemplationem sui Roma non traxerat, unius hominis fama perduxit. Habuit illa ætas inauditum omnibus sæculis celebrandumque miraculum, ut urbem tantam ingressi aliud extra (*præter urbem, quia T. Livius in urbe erat, dicitur tamen extra urbem: quia non urbem videre volebant, sed Historicum*) urbem quærerent.

Apollonius, sive ille Magus, (*Vulgus sapientes vocabat Magos: de quo vocabulo Philo in tractatu, quod omnis probus liber, ait: apud Persas Magi natura scrutatores, per orium divinas virtutes contemplantur clariùs, & alios iisdem initiant mysteriis*) ut vulgus loquitur, sive Philosophus, (*à Pythagora sapientes primùm dicti fuere Philosophi*) ut Pythagorici tradunt, intravit Persas, pertransivit Caucasum, Hibanos, Scythas, Massagetas, opulentissima Indiæ regna penetravit, & ad extremum

num latissimo Phison (alias Ganges dicitur) amne transmissio pervenit ad Brachmanas, & Hiarcham (Philosophum, cujus cathedra, in sapientie honorem, fuit deaurata. Fuit tamen & alias magni ibi auri copia: & quidem terram Ophir fuisse statuunt) in throno sedentem aureo, & de Tantalii fonte potantem, (i. dantem potum de Tantalii fonte, i. sapientia, quae similis est fonti Tantalii, cum curiosè accipiat, & quò magis acquiritur, eò magis desideretur. Quemadmodum enim Tantalus semper fonti inhiavit, nunquam tamen fuit satiatus: ita Sapientes semper addiscunt, nunquam ad perfectionem perveniunt, aut sciendi desiderium explent) inter paucos discipulos de natura, de moribus ac de cursu dierum & syderum audiret docentem. Inde per Elamitas, Babylonios, Chaldaeos, Medos, Assyrios, Parthos, Syros, Phoenices, Arabes, Palaestinos, reversus,

Alexandriam perrexit (& porro) ad Æthiopiam, ut Gymnosophistas (i. nudos sapientes, à γυμνὸς nudus & σοφιστὴς sapiens. Per opacas India atq; Æthiopie solitudines vagabantur, tantum genitalibus tegumenta adhibentes) & famosissimam solis mensam (i. mensam soli consecratam, de qua Valerius Maximus l. 4.) videret in fabulo. (fabuloso maris littore) Invenit ille vir ubique quod disceret, & semper proficiens semper se melior fieret. Scripsit super hoc plenissimè octo voluminibus Philostratus.

Quid loquar de sæculi hominibus, (hominibus secularibus) cum Apostolus Paulus, vas electionis, & Magister gentium, qui de conscientia tanti in se hospitis loquebatur, (conscius erat, se habere intra se tantum hospitem, scilicet Deum moventem & dictantem verba ipsius) dicens : An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur.

Chri.

Christus ? (2 Cor. 13.) post Damascum Arabiamque lustratam, ascenderit Hierosolimam, ut videret Petrum, & mansit apud eum diebus quindecim. (Galat. 1.) hoc enim mysterio hebdoadis & ogdoadis futurus gentium prædicator instruendus erat. (*hebdoas septem, ogdoas octo, quæ faciunt quindecim*, Hebdoas significat V. T. in quo dies septima colebatur; ogdoas N. T. in quo octava) Rursumque post annos quatuordecim assumpto Barnaba & Tito exposuit cum Apostolis Evangelium, (*cum Apostolis de Evangelio, ejusque explicatione contulit*) ne fortè in vacuum curreret, (*incongruum quid prædicando*) aut cucurrisset. habet enim, nescio quid latentis energiae viva vox, & in aures discipuli de auctoris ore transfusa, fortius sonat.

Unde & Eschines cum Rhodi exularet, & legeretur illa Demosthenis

oratio, quam adversus eam habuerat, mirantibus cunctis atque laudantibus, suspirans ait: Quid si ipsam audissetis bestiam sua verba resonantem?

Nec hoc dico, quod sit in me aliquid tale, quod vel possis à me audire, vel velis discere, sed quod ardor tuus & discendi studium etiam absque nobis per se probari debeat. Ingenium docile & sine doctore laudabile est, non quid invenias, sed quid quæras, consideramus. Mollis cæra & ad formandum facilis etiam si artificis & plastæ cessent manus, tamen virtute totum est, (*in virtute habet dispositionem ad omnes figuras, quas artifex potest inducere*) quicquid esse potest. Paulus Apostolus ad pedes Gamalielis legem Moyse & Prophetas se didicisse gloriatur, ut armatus spiritualibus telis, postea doceret confidenter. Arma enim nostræ militiæ non carnalia sunt, sed potentia Deo, (*efficacia*
per

per Deum) ad destructionem munitio-
num, (*& nos sumus*) consilia destru-
entes & omnem altitudinem extollen-
tem se adversus scientiam Dei & ca-
ptivantes omnem intellectum, & pa-
rati subjugare omnem inobedienti-
am. Ad Timotheum scribit; ab in-
fanzia sacris litteris eruditum, & hor-
tatur ad studium lectionis, ne negli-
gat gratiam, quæ data sit ei per impo-
sitionem manus presbyterii. (*presby-
terorum: alii legunt: presbyteri*) Tito
præcipit, ut inter cæteras virtutes Epi-
scopi, quem brevi sermone depinxit,
scientiam quoque in ea eligat scriptu-
rarum, obtinentem, inquit, eum,
qui secundum doctrinam est, fidelem
sermonem, ut potens sit exhortari in
doctrina sana, & contradicentes re-
vincere.

Sancta quippe rusticitas solum sibi
prodest, (*sanctitas in episcopo rudi, ipsi
quidem est salutaris*) & quantum

ædificat ex vitæ merito Ecclesiam Christi; tantum nocet si destruentibus non resistat. Malachias Propheeta, immo per Ageum Dominus; Interroga, ait, sacerdotes legem: in tantum sacerdotis officium est, interrogatum respondere de lege. Et in Deuteronomio legimus: interroga patrem tuum & annuntiabit tibi: seniores tuos, & dicent tibi. In Psalmo quoque centesimo decimo octavo: cantabiles mihi erant justificationes tuæ in loco peregrinationis meæ. Et in descriptione justi viri, cum eam arbori vitæ David, quæ est in Paradiso, compararet, inter cæteras virtutes hoc etiam intulit: In lege Domini voluntas ejus, & in lege ejus meditabitur die ac nocte. Daniel in fine sacratissimæ visionis, ait, justos fulgere q. stellas, & intelligentes, id est, doctos, q. firmamentum. (*hec versio est LXX. interpretum; subsequens Vul.*

Vulgate) Vides quantum inter se distent iusta rusticitas & docta iusticia? Alii stellis, alii cœlo comparantur. (*multum autem differt lumen firmamenti, id est, totius cœli stellati, à lumine unius stellæ*) Quanquam juxta Ebraicam veritatem utrūque de eruditis possit intelligi. Ita enim apud eos legimus: qui autem docti fuerint fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad Iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Cur dicitur Paulus Apostolus vas electionis? nempe quia legis & scripturarum sanctarum erat armarium. Pharisei stupent in doctrina Domini, & mirantur in Petro & Joanne, quomodo legem sciant, cum litteras non didicerint. Quicquid enim aliis exercitatio & quotidiana in lege meditatio tribuere solet, illis hoc spiritus sanctus suggerebat, & erant, juxta quod scriptum est, docibiles Deo.

(*docti*

(*docti à Deo , ἐσθιδάκτοι*). Duodecim annos salvator impleverat, & in templo sedens de quæstionibus legis interrogans, magis docet, dum prudenter interrogat. Nisi forte rusticum Petrum, rusticum Joannem dicamus, quorum uterque dicere poterat: (*i. si ipsis objiceretur sermo nullis lenociniis exornatus, respondere uterq; poterat*) & si imperitus sermone, non tamen scientiâ. Joannes rusticus, piscator, indoctus? & unde illa vox obsecro? In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. (*i. ista certè vox non est rustici, sed sapientum sapientissimi; quia, ut Augustinus ait, si altius intromisset, totus mundus non capere potuisset*) Logos enim Græcè multa significat. nam & verbum est, & ratio, & supputatio & causa uniuscujusque rei, per quam sunt singula, quæ subsistunt, quæ universa rectè intelligimus in Christo.

Hoc

Hoc doctus Plato nescivit, hoc Demosthenes eloquens ignoravit. Perdam, inquit, sapientiam sapientium & prudentiam prudentium reprobabo. Vera sapientia perdet falsam sapientiam, & quanquam stultitia prædicationis in cruce sit, tamen Paulus sapientiam loquitur inter perfectos: (*Licet prædicatione de cruce videatur stulta, tamen Paulus loquens de crucifixo sapientiam loquitur inter perfectos. Paulus enim aliquando non se prædicare sapientiam putabat, cum scilicet annunciar et Christi passionem, resurrectionem, & alia gesta ipsius; quia historica hæc sunt, & plana: cum autem explicaret occulta quædam mysteria præfigurationum, quæ latebant in medulla legis sub cortice; sapientiam se prædicare putabat, quia ista sunt altissima, nec capiunt ea simplices.*) Sapientiam autem non sæculi hujus, nec principum sæculi istius, quæ destruitur, sed loquitur Dei sapientiam in mysterio

rio absconditam, quam prædestinavit Deus ante secula. Dei sapiētia Christus est, Christus enim Dei virtus & Dei sapientia. Hæc sapientia in mysterio abscondita est, de qua & noni Psalmi titulus prænotatur, *pro occultis filii*, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi. Et qui in mysterio absconditus erat, prædestinatus est ante sæcula. Prædestinatus autem & præfiguratus in lege & Prophetis. Unde & Prophetæ appellabantur videntes, quia videbant eum, quem ceteri non videbant. Abraham vidit diem ejus & lætatus est. Aperiebantur cœli Ezechieli, qui populo peccatori clausi erant. Revela, inquit, David, oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. lex enim spiritualis est, & revelatione opus est, ut intelligatur, ac revelata facie Dei gloriam contemplemur. Liber in Apocalypsi septem sigillis signatus ostendit.

ostenditur, quem si dederis homini scienti litteras, ut legat, respondebit tibi: non possum, signatus est enim.

Quanti hodie se putant nosse litteras, signatum librum, nec aperire possunt, nisi ille reseraverit, qui habet clavem David, qui aperit, & nemo claudit; claudit, & nemo aperit? In Actibus Apostolorum sanctus Eunuchus, immò vir (sic enim eum scriptura cognominat) cum legeret Isaiam Prophetam, interrogatus à Philippo: Putasne, intelligis, quæ legis? responditque: quomodo possum, nisi aliquis me docuerit? Ego, ut de me loquar interim, nec sanctior sum hoc Eunuchus. nec studiosior quidam Æthiopia, id est, de extremis mundi finibus venit ad templum, reliquit aulam regiam, & tantus amator legis divinæque scientiæ fuit, ut etiam in vehiculo litteras legeret sacras.

facras. Et tamen cum librum tene-
ret, & verba Domini cogitatione
conciperet, lingua volveret, labiis
personaret, ignorabat eum, quem in
libro nesciens venerabatur. Venit
Philippus, ostendit ei Jesum, qui clau-
sus latebat in littera. Omnia doctoris
virtus! eadem hora credidit Eunu-
chus, baptizatur, fidelis & sanctus ac
magister de discipulo, plus in deserto
fonte Ecclesiæ, quam in aurato Syna-
gogæ templo reperit. Hæc à me per-
stricta sunt breviter. neque enim epi-
stolaris angustia evagari longius pa-
tiebatur, ut intelligeres, te in scriptu-
ris sacris sine prævio & monstrante
femitam, non posse ingredi. Taceo
de Grammaticis, Rhetoribus, Philo-
sophis, Geometris, Dialecticis, Mu-
sicis, Astronomis, Astrologis, Medi-
cis, quorum scientia mortalibus satis
vel utilissima est, & in tres partes scin-
ditur, in doctrinam, rationem & usum.

(Per

(Per doctrinam intelliguntur Mathematica disciplina, naturales & transnaturales, quæ demonstrationibus constant; per rationem, Grammatica, Rhetorica & Logica, disciplina λογική; per usum, philosophia moralis, quæ usus, i. e. mores dirigit humanos) Ad minores artes veniam, & quæ non tam lingua, (alii legunt: quæ non tam λόγῳ, quàm manu constant) quam manu administrantur. Agricola, cæmentarii, fabri metallorum, lignorumque cæsores, lanarii quoque & fullones, & ceteri, qui variam suppellectilem & vilia opuscula fabricantur, absque doctore esse non possunt, quod cupiunt. Quod Medicorum est, promittunt. Medici, tractant fabrilis fabri; sola scripturarum ars est, quam sibi passim omnes vindicant. (omnes alie artes preceptore egent & magistro; at scripturarum interpretationem passim sibi omnes adsignant, ausu iniquissimo) Scribimus

bimus indocti doctique Poemata passim. Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc universi præsumunt, lacerant, docent, antequam discant.

Alii abducto supercilio grandia verba trutinantes, inter mulierculas de sacris litteris philosophantur. Alii discant, prò pudor à fœminis! quod viros doceant, & ne parum hoc sit, quadam facilitate verborum, immò audacia edisserunt aliis, quod ipsi non intelligunt. Taceo de mei similibus, (*miscet se Hieronymus hinc malis, ne alios videatur mordaciùs arguere*) qui si fortè ad scripturas sanctas post seculares litteras venerint, & sermone composito aures populi mulserint, quicquid dixerint, hoc legem Dei putant; nec scire dignantur, quid Prophetæ, quid Apostoli senserint, sed ad sensum suum incongrua aptant testimonia: (*pungit eos, qui, cum aliis*
anrè

antiè artibus incubuere, tandem malo auspicio, & corrupto iudicio ad S. Scripturæ explicationem se conferunt, & non, quod in illis inveniunt, tradunt; sed quod ante secum confinxerunt: qui sensum non eliciunt, sed inferunt, & simplicioribus verboso duleiloquio persuadent) q. grandè sit & non vitiosissimum dicendi genus depravare sententias, & ad voluntatem suam sacram scripturam trahere repugnantem, quasi non legerimus Homerocentonas & Virgiliocentonas, ac non sic etiam, & Maronem sine Christo possimus dicere Christianum, quia scripserit:

Jam redit & virgo, redeunt Saturnia
regna,

Jam nova progenies cœlo demittitur
alto.

(Hæc verba in centonibus ad semper-virginem Mariam & Christum à quibusdam referuntur.)

Et

Et patrem loquentem ad filium:

Nate, meæ vires, mea magna potentia solus.

Et post verba salvatoris in cruce:

Talia perstabat memorans, fixus
que manebat.

Puerilia sunt hæc & circulatorum
ludo similia, docere, quod ignores;
immò, ut cum stomacho loquar, ne
hoc quidem scire, quod nescias.
(comparat ejusmodi detorsionem Scri-
pturæ cum Homero centonibus & Virgi-
liocentonibus; ubi contra mentem Poe-
tarum Hemistichia versuve conjungun-
tur, & ad alienam sententiam pertra-
buntur) Videlicet (Respondet Hiero-
nymus ironice illis, qui, cum litteras se-
culares didicissent, & ad Scripturam se
contulissent; eam haud putabant diffici-
lem; atq; eò non curabant magnopere la-
borare, ut intelligerent Prophetas vel
Apostolos. Ponit igitur Hieronymus,
ironicè cum istis consensuens, propositione

uni.

universalem: tota utiq; Scriptura est manifesta: & inducit in particulari: scilicet manifesta est Genesis, Exodus, Leviticus &c.) manifestissima est GENESIS, in qua de creatura mundi, de exordio generis humani, de divisione terræ, de confusione linguarum, de descensione usque ad Ægyptum scribitur Ebræorum. Patet EXODUS cum decem plagis, (de quibus agitur à cap. 7. usq; ad 12.) cum Decalogo, cum mysticis divinisque præceptis. In promptu est LEVITICUS, in quo singula sacrificia, immò singulæ penè syllabæ & vestes Aaron, & totus ordo Leviticus spirant cœlestia sacramenta. NUMERI verò nonne totius Arithmeticæ & Prophetiæ Balaam, & quadraginta duarum mansionum per eremum, mysteria continent. DEUTERONOMIUM vero secunda lex, & Evangelicæ legis præfiguratio, nonne sic ea habet,

M

quæ

quæ priora sunt ut tamen nova sint
 omnia de veteribus? Huc usque Moy-
 ses, hucusque Pentateuchus; quibus
 quinque verbis loqui se velle Aposto-
 lus in Ecclesia gloriatur. (*per quinque
 verba intelligit quinque libros Mo-
 sismi aliquando totam vocamus oratio-
 nem, sive totum contextum, verbum.*
Quando autem Apostolus 1. Cor. 14, v. 19.
dicit: in Ecclesia volo quinque verba men-
te mea loqui, ut alios instruam: Hiero-
nymus πέντε λόγους sive quinque verba, de
quinque libris Mo- sismi hoc loco explicat)
 JOB exemplar patientiæ, quæ non
 mysteria suo sermone complectitur?
 prosa incipit, versu labitur, pedestri
 sermone finitur, (*Prosaicam dicunt*
Hebræi orationem Jobi à c. 1. usque ad 3:
metricam usque ad c. 41. 15 usque ad libri fi-
nem iterum prosaicam. Quæ autem hu-
juscemodi metri sit ratio, nec ipsis jam
constat Judæis) omnesque leges Diale-
 cticæ, propositione, assumptione,
 con-

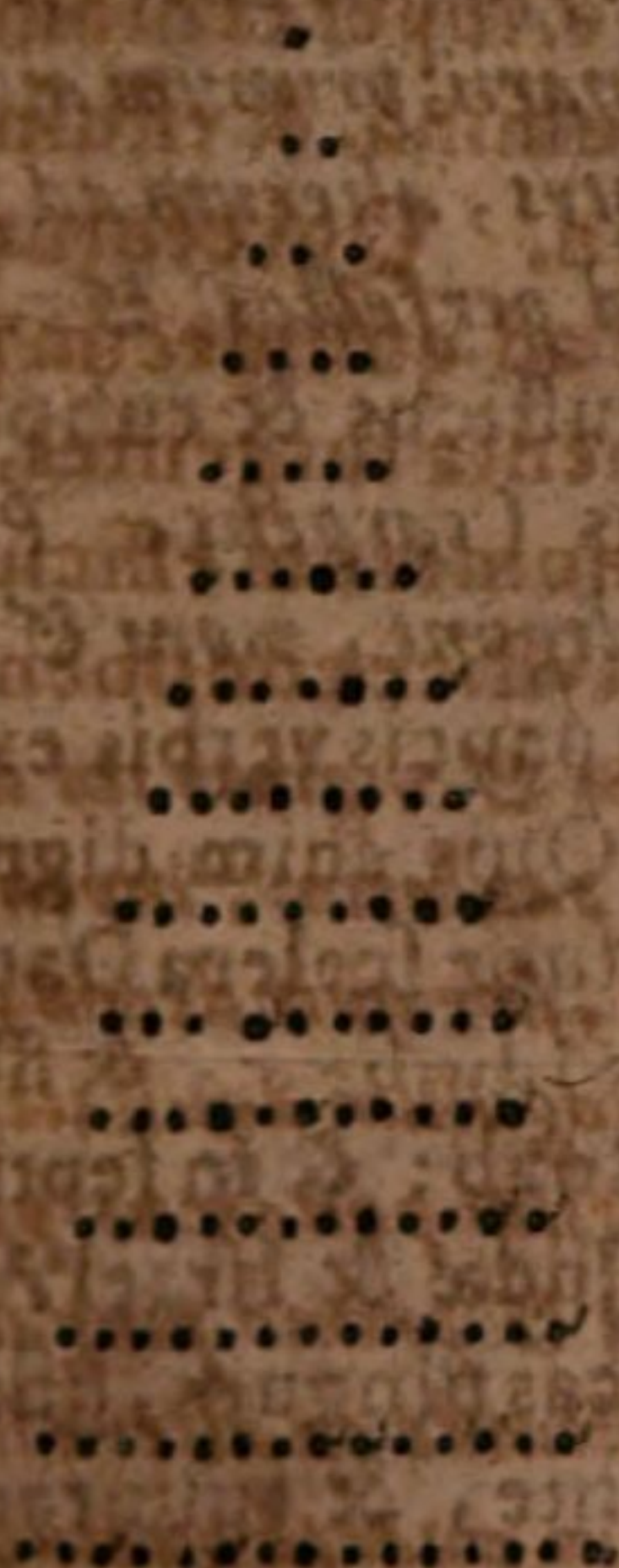
confirmatione, conclusione determinat. singula in eo verba plena sunt sensibus; &, ut de ceteris sileam, resurrectionem corporum sic prophetat, ut nullus de ea vel manifestius vel cautiùs scripserit. Scio, inquit, quod Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra resurrecturus sum, & rursum circumdabor pelle mea & in carne mea videbo Deum, quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius. reposita est hæc spes mea in sinu meo. Veniam ad JESUM NAVE, (*ita vocatur Josua Ecclesiastici 46, v. 1. Josua autem & Jesus Hebraeis ab eadem radice formantur, & unum idemq; significant: dicitur Jesus Nave, à parente; ad differentiam Jesus Sirach*) qui typum Domini non solum gestis, verum etiam in nomine refert. transit Jordanem, hostium regna subvertit, dividit terram victori populo, & per singulas urbes, viculos,

montes, flumina, torrentes atque
 confinia, Ecclesiæ, cœlestisque Jeru-
 salem spiritualia regna descripsit. In
 JUDICUM libro quot principes po-
 puli, tot figuræ sunt. (i. sensu litterali
 ita factum est quoddam, ut narratur; sensu
 autem allegorico, tropologico vel anago-
 gico tot figuratæ constituuntur expositio-
 nes, quot sunt principes; quorum singuli
 singulos habuerunt hostes & bella.)
 RUTH MOABITIS, Isaia explet
 vaticinium (i. in ipsa expletur vaticini-
 um Esaia c. 16. v. 1.) dicentis: Emitte
 agnum Domine dominatorem terræ,
 de petra deserti ad montem filia Sion.

SAMUEL in Heli (qui erat mini-
 ster legis) mortuo, & in occisione Saul
 (qui erat rex, & custos ac defensor legis
 esse debebat) veterem legem abolitam
 monstrat. Porro in Sadoch atque
 David novi sacerdotii, novi que impe-
 rii sacramenta testatur. MELACHIM
 Hebraicū est מלכִים significans, reges)
 id

id est, Tertius & Quartus Regum liber, à Salomone usque ad Jeconiam, & à Jeroboam filio Nabath usque ad Oseæ, qui ductus est in Assyrios, regnum Juda & regnum describit Israel. Si historiam respicias, verba simplicia sunt, si in litteris sensum latentem inspexeris, Ecclesiæ paucitas, & Hæreticorum contra Ecclesiam bella narrantur. Duodecim Prophetæ in unus voluminis angustias coarctati, multò aliud, quàm sonant in littera, præfigurant. O S E Æ crebrò nominat Ephraim, Samariam, Joseph, Jezrael, & uxorem fornicariam & fornicationis filios, & adulteram cubiculo clausam mariti, multo tempore sedere viduam, & sub veste lugubri mariti ad se reditum præstolari. J O E L filius Fatuel describit terram duodecim tribuum, eruca, brucho, locusta, rubigine, vastante consumtam, & post eversionem prioris populi effusum iri

Spiritum sanctum super servos Dei & ancillas, i. e. super centumviginti credentium nomina, & effusum iri in cænaculo Sion. Quî centum viginti ab uno usque ad quindecim paulatim & per incrementa surgentes, quindecim graduum numerum efficiunt, qui in Psalterio mysticè continentur. (*Quòd si ista centum & viginti ita disponantur, ut crescant paulatim, invenientur quindecim lineæ, sive quindecim gradus. Sumamus triangulum æquilaterum, & ab uno angulorum ponamus puncta secundum lineas, & primò pingamus unicum punctum, deinde in altera lineæ duo, in tertiâ tria, in quartâ quatuor, atq; ita consequenter; & ultimæ lineæ, quæ constituit unum trianguli latus, habebit quindecim puncta. Et sic in quolibet latere quindecim erunt. Quod si puncta omnia colligas, invenies centum & viginti. Schema esto:*

Sciendum autem, quod templum Salomonis fuerit altius, & ad illius portam quindecim deduxerint gradus. Cum a. festa erant solenniora, Cantores per illos gradus ascendebant, & in quolibet gradu cantabant unum ex istis Psalmis.

qui vocantur graduum. Nonnulli mysteria in istis psalmis latere scribunt. Sunt ibi tres quinarium; primum ajunt pertinere ad incipientes, alterum ad proficientes, tertium ad perfectos &c.) AMOS Pastor & rusticus & ruborum mora distringens (*carpens. Pastores enim dum ruri degunt, mora & fruges alias comedunt*) paucis verbis explicari non potest. Quis enim dignè exprimat tria & quatuor scelera Damasci & Gaza, Tyri & Idumææ, & filiorum Ammon & Moab: & in septimo & octavo gradu Judæ & Israel? Hic loquitur ad vaccas pingues, quæ sunt in Samariæ monte, & ruituram domum majorem minoremque testatur. Ipse cernit fictorem locustæ & stantem Dominum super murum litum (*planatum*) vel adamantinum & uncinum pomorum (*Vide cap. 8. Amos. Significabat iste uncinus captivitatem imminentem. Sicut enim poma violenter un-*
cino

cino inclinantur: ita populus Dei inobediens violenter abduci per Assyrios debebat) attrahentem supplicia peccatoribus & famem in terra, non famem panis, nec sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei. ABDIAS, qui interpretatur servus Domini, per tonat contra Edom (*filios Esau, qui sunt Idumæi*) sanguineum, terrenumque hominem fratrem fratris quoque Jacob semper æmulam hasta percutit spiritali. JONAS pulcerrima columba, (*Jonas Hebr. יוֹנָתַן est columba*) nauis fragio suo passionem Domini præfigurans, mundum ad poenitentiam revocat, & sub nomine Ninive gentibus salutem nunciat. MICHÆAS de Morasti, (*vico juxta Eleuthæopolim*) cohæres Christi, vastationem annunciat filiae latronis (*Vocatur Ierosolyma filia latronis, id est, diaboli. Vide cap. 5. Mich.*) & obsidionem ponit contra eam, quia maxillam percussit

M 5 cussit

sufferit iudicis Israel. NAHUM
consolator orbis increpat civitatem
sanguinum, (*Niniven*) & post ever-
sionem illius loquitur: Ecce super
montes pedes evangelizantis & an-
nunciantis pacem. ABACUCH
luctator fortis & rigidus (*ita vocatur,*
quia nullus Prophetarum tam animosè
cum Deo quasi congreditur, interrogan-
do: cur mali hîc sint felices, & boni infe-
lices?) stat super custodiam suam,
(*alludit ad caput 2. Abac.*) & figit
gradum super munitionem, (*1. firmi-*
ter stat super murum) ut Christum in
cruce contempletur, & dicat: ope-
ruit cœlos gloria ejus & laudis ejus
plena est terra: spendor ejus ut
lux erit: cornua in manibus ejus, ibi
abcondita est fortitudo ejus. SO-
PHONIAS speculator & arcano-
rum Dei cognitor audit clamorem
à porta piscium, (*quia omnes, qui sta-*
bant circa illam portam, clamare cœpe-
runt intrantibus Chaldeis.) & ejulatum

à secunda & contritionem à collibus. Indicit quoque ulalatum habitatoribus Pilæ, (*Hierusalem, que vocatur pila, propter rotunditatem*) quos conticuit omnis populus Chanaam, dispersi sunt universi, qui involuti erant argento. (*i. divites.*) AGGÆUS festinus & latus, qui seminavit in lacrymis, ut in gaudio meteret, (*i. opus laboriosum, templi instaurationem suscipiebat; ex quo tandem omnis populus letabatur.*) destructum templum ædificat, Deumque patrem inducit loquentem: Adhuc unum modicumque, & ego commovebo cælum, & terram, & mare, & aridum, & movebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus. ZACHARIAS memor Domini (*ita nomen Hebraum exponitur, ex זכר memoria, & יהוה Dominus.*) sui, multiplex in prophetia Jesum vestibus sordidis indutum, & lapidem oculorum septem, (*Vide cap. 3. & 4.*

Zachar.) candelabrumque aureum
cum totidem lucernis, quot oculis:
duas quoque olivas à sinistris lampa-
dis cernit, & à dextris, ut post equos
rufos, nigros, varios, & albos, & dis-
sipatas quadrigas, & Ephraim, & e-
quum de Jerusalem, pauperem Re-
gem vaticinetur & prædicet sedentem
super pullum filium asinae subjugalis.
MALACHIAS apertè & in fine
omnium Prophetarum, de abiectione
Israel & vocatione gentium: non est
mihi, ait, voluntas in vobis, dicit **Do-**
minus exercituum, & munus non su-
cipiam de manu vestra. Ab ortu e-
nim Solis usque ad Occasum, ma-
gnum est nomen meum in gentibus,
& in omni loco sacrificatur & offertur
nomini meo oblatio munda. **ISAIA-**
AM, JEREMIAM, EZECHIEL
ET DANIEL quis potest vel intel-
ligere vel exponere? quorum **PRI-**
MUS non prophetiam videtur mihi
sexere

texere sed Evangelium. SECUNDUS virgam nuceam (*Vide cap. 1.*) & ollam succensam à facie Aquilonis & pardum spoliatum suis coloribus, (*Vide cap. 13.*) & quadruplex diversis metris nectit alphabetum. (*Hoc fit in libro Threnorum, ubi quater hoc observavit, ut singulos versus à singulis Alphabeti litteris ordine inchoaret.* Dicunt hoc fieri ideò, quia ob quatuor mala hanc lamentationem instituerit: 1. ob mortem Josia. 2. ob transmigrationem regis Joachim & omnium nobilium in Babylonicam captivitatem. 3. ob destructionem templi & civitatis. 4. ob mortem Gedolia. TERTIUS principia & finem (*in principio agit de Visione Dei in solio, & quatuor animalibus; in fine de templi dimensione.* Hieronymus in prolog. super Ezechielem: Ezechielis difficultatem Hebraeorum monstrat traditio. Nisi enim quis apud Hebraeos sacerdotalis ministerii aetatem, id est, triginta annos impleverit;

*nec principia Geneseos, nec Cantica can-
ticorum, nec Exordium Ezechielis, nec
finem legere permittitur: ut ad plenam
scientiam & mysticos intellectus, plenum
humanae naturae tempus accedat.)* tantis
habet obscuritatibus involuta, ut a-
pud Ebraeos ipsae partes cum Exordio
Geneseos ante annos triginta non legā-
tur. QUARTUS vero qui & extremus
inter quatuor Prophetas, temporum
confcius & totius mundi Φιλίσκος
(*amans & descriptor historiarum.*) la-
pidem praecisum de monte, sine mani-
bus, & regna omnia subvertentem,
claro sermone pronunciat. DAVID,
Simonides noster, Pindarus & Alceus,
Flaccus quoque, Catullus, atque Sere-
nus, (*quos, claros singulos Poetas, su-
perat*) Christum lyra personat, & in
decachordo Psalterio ab inferis exci-
tat resurgentem. SALOMON, pa-
cificus & amabilis Domini, mores
corrigit, (*in parabolis*) naturam docet,
(*in*

(*in Ecclesiaste*) Ecclesiam jungit, (*in Cantico*) & Christum, sanctarumque nuptiarum dulce canit epithalamium. HESTER, in Ecclesiæ typo, populum liberat de periculo, & interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, partes convivii & diem celebrem mittit in posteros. PARALIPOME. NON liber, id est, Instrumenti veteris Epitome, tantus ac talis est, ut absque illo, si quis scientiam scripturarum sibi voluerit arrogare, seipsum irrideat. per singula quippe nomina juncturasque verborum & præterminis in Regum libris tanguntur historiae, & innumerabiles explicantur Evangelii quæstiones. (*cum primis quoque ad genealogias*) ESDRAS ET NEHEMIAS, adjutor videlicet & consolator, (*ita interpretatur Isidorus lib. 7.*) à Domino, in uno volumine coarctantur; (*i. computantur pro uno libro.*) instaurant templum, muros extruunt
civi-

civitatis, omnisque illa turba populi redeuntis in patriam, & descriptio sacerdotum, Levitarum, Israel, Proselytorum, ac per singulas familias murorum ac turrium opera divisa, aliud in cortice præferunt, aliud in medulla retinent. Cernis me scripturarum amore raptum excessisse modum Epistolæ, & tamen non impleſſe, quod volui. Audivimus tantum, quid nosse, quid cupere debeamus, ut & nos quoque possimus dicere: Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore. Cæterum illud Socraticum impletur in nobis: Hoc tantum scio, quod nescio. Tangam & novum breviter instrumentum. MATTHÆUS, MARCUS, LUCAS & JOANNES quadriga Domini & verum Cherub, quod interpretatur scientiæ plenitudo, per totum corpus oculati sunt, scintillæ emicant, discurrunt fulgura, pedes habent rectos,

rectos, & in sublime tendentes, terga
pennata & ubique volitantia, tenent
se mutuò sibi que perplexi sunt, et
quali rota in rota volvuntur, & per-
gunt, quocunque eos flarus spiritus
sancti perduxerit. (*Huc accommodat
visionem Ezechielis c. 1. & 10.*) **PALLIUS**
Apostolus ad septem scribit
Ecclesias. Octava enim ad Hebræos à
plerisque extra numerum ponitur.
Timotheum instruit ac Titum, & Phi-
lemonem pro fugitivo famulo depre-
catur. Super quo (*sc. Paulo*) melius
tacere puto, quam pauca scribere.
ACTUS APOSTOLORUM
nudam quidem videntur sonare histo-
riam, & nascentis Ecclesie infantiam
texere; sed si noverimus, scriptorem
eorum Lucam esse Medicum, cujus
laus est in Evangelio, animadverte-
mus pariter, omnia verba illius animæ
languentis esse Medicinam. **JACOBUS, PETRUS, JOANNES, JUDAS,** septem epistolas ediderant
tam

tam mysticas, quàm succinctas, & breves pariter ac longas, breves in verbis, longas in sententiis, ut rarus sit, qui non in earum cœcutiat lectione. **APOCALYPSIS JOANNIS** tot habet sacramenta, quot verba. Parum dixi & pro merito voluminis laus omnis inferior est. In verbis singulis multiplices latent intelligentiæ.

Oro te, frater charissime, inter hæc vivere, hæc meditari, nihil aliud nosse, nihil aliud quærere; nonne videtur hic tibi jam in terris regni cœlestis habitaculum? Nolo, ut offendaris in scripturis sanctis simplicitate & quasi vilitate verborum, quæ vel vitio Interpretum, vel de industria sic prolatae sunt, ut rusticam concionem facilius instruerent, & in una eademque sententia aliter doctus, aliter audiret (*al. legunt: sentiret.*) indoctus. (*doctus subtilius speculatur; indoctus, pro ingenti sui modulo, facile verborum capit simplicitatem.*) Non sum tam petulans & he-

hebes, ut hæc me nosse pollicear, et
eorum fructus capere in terra, quo-
rum radices in cœlo fixæ sunt, (*fructus
scripturae. est intelligentia eius &c. ra-
dices ejo sunt in cœlo, quia est θεόπνευστος*)
sed velle me fateor, sedenti (*otioso.*)
me præfero, Magistrum renuens, co-
mitem me spondeo, petenti datur,
pullanti aperitur, quærens invenit.
Discamus in terris, quorum scientia
nobis perseveret in cœlo, obviis te
manibus excipiam, & ut ineptè ali-
quid, ac de Hermagoræ (*de hoc Vale-
rius: Hermagoras primum se obtulit de
omnibus questionibus responsurum, quem
cives sui in tanta veneratione habuerunt,
quantam Phœbi oracula mererentur.*)
tumiditate effundam; quicquid quæ-
sieris, tecum scire conabor.

Habes hic amantiſſimum tui, fra-
trem Eusebium, qui litterarum tua-
rum mihi gratiam duplicavit, referens
honestatem morum tuorum, contem-
tum sæculi, fidem amicitia, amorem
Christi,

Christi, nam prudentiam & eloquiū
venustatem etiam absque illo ipsa E-
pistola præferebat. Festina, quæso
te, & hærenti in salo naviculæ funem
magis præscinde, quàm solve. (*Alle-
goria, quæ summam significat festina-
tionem. Nam hærente sive periclitante
in salo vel mari naviculâ, funis, quo li-
gatur, non solvitur, quod cum mora
quadam fit; sed præscinditur, quod citò
fieri potest.*) Nemo renunciaturus se-
culo benè potest vendere, quæ con-
temnit, ut venderet. (*i. Nemo, qui se-
culo vult renunciare, & totum se Deo &
negotiis spiritualibus dicare, benè sive
magno cum lucro vendere facultates suas
potest aut debet, quas ipse vilipendit,
earumq; possessionem abdicat, ac eam ob
causam aliis offert eas emturientibus.*)
Quicquid in sumtus de tuo tuleris,
pro lucro computa. Antiquum di-
ctum est: Avaro tam deest, quod ha-
bet, quam quod non habet. Credenti
totus mundus divitiarum est, infidelis
au

autem etiam obolo indiget. Sic vivamus quasi nihil habentes, & omnia possidentes. Victus atque vestitus divitiæ Christianorum sunt. Si habes in potestate (*i. si potes esse Dominus rerum tuarum, si ipsis dominaris, & non ipse tibi, sed captivum quasi tenent, & ad operas sacras non admittunt,*) rem tuam, vende; si non habes, projice. Tollenti tunicam & pallium reliquendum est, scilicet, nisi tu semper recrastinans & diem de die trahens cautè & pedetentim tuas possessiunculas venderis, non habet Christus, unde alat pauperes suos. Totum Deo dedit, qui se obtulit. Apostoli tantum navem & retia reliquerunt. Vidua duo æramisit in gazophylacium, & præfertur Cræsi divitiis. Facile contemnit omnia, qui se semper cogitat esse moriturum.

EPISTOLÆ B. HIERONYMI
AD PAULINUM
FINIS.

Loca

Loca elegantiora, de usu
litteraturæ secularis, in
SS. Theologia, ex Patri-
bus & aliis.

IN utroque libello nostro ea tradidi-
mus, quæ litteraturæ humanæ utili-
tatem in studio sacro esse incredibi-
lem, liquidò poterunt demonstrare.
Si quis tamen etiamnum hæsitet, cum
ex antiquis summisque sacrarum lit-
teratum tractatoribus & doctoribus
convincemus, & ex scriptis variis loca
quædam nitidissima producemus, qui-
bus, ceu gemmulis, nostras hæc pa-
gellas exornabimus.

*Floriferis ut apes in saltibus omnia
libant;*

*omnia nos itidem depascimur aurea
dicta,*

aurea perpetuâ sæper dignissima vitâ.

Qui

Qui in bonum commune contulit,
 quod potuit, licet vile; sua causa tan-
 tum egit, quantum qui maximè utilia
 & proficua proposuit. Evolvat, qui
 uberiora desiderat, ipsos Auctores,
 Justinum Philosophum & Martyrem,
 Athenagoram in apologia pro Chri-
 stianis, Tatianum, postea factum hæ-
 resiarcham, contra gentiles, Irenæum
 Episcopum & Martyrem adversus Va-
 lentinum, Tertullianum non contra
 gentiles tantum, sed in toto ferè ope-
 re; ubi non rerum tantum, sed & styli
 gravitatem maximam deprehendet:
 Clementem Alexandrinum in oratio-
 ne exhortatoria ad gentes, Minucium
 Felicem in dialogo, qui inscribitur
 Octavius, Cyprianum eloquentissi-
 mum, Amobium, Lactantium.

Horum profectò scripta tam osci-
 tanter quisquam pervolvere non po-
 test, quin fateatur, illos magno do-
 ctrinæ apparatu instructos in adversa-
 rios

rios signa movisse, & classicum cecinisse. Hujusmodi Ecclesiæ Christi præsules pari modo innocentia vitæ, adversus veritatis degeneres, maximo Religionis Christianæ bono certasse, multa millia hominum, *constantia animi, quæ ex rei cognita certitudine manat*, ad verum Dei cultum commovisse, palàm est. *Alard, Vaeck.*

Lactantius.

Ob eam causam, volui sapientiam cum Religione conjungere, ne quid studiosis inanis illa doctrina possit officere: ut jam scientia litterarum non modò nihil noceat Religioni atque justitiæ, sed etiam prosit quàm plurimum, si is, qui eas didicerit, sit in virtutibus instructior, & in veritate sapientior. Præterea etiam si nulli alii, nobis certè proderit, delectabit se conscientia, gaudebitque mens, in veritatis se luce versari: quod est animi pabu-

pabulum, incredibili quadam jucunditate perfusum.

Idem :

Factum esse à Deo mundum, dixit Plato. Idem Prophetæ loquuntur : idemque ex Sibyllæ carminibus apparet. Errant igitur, qui vel omnia sua sponte nata esse dixerunt, vel minutis seminibus conglobatis : quoniam tanta res, tam ornata, tam magna, neque fieri, neque disponi, & ordinari sine aliquo prudentissimo auctore potuit & ea ipsa ratio, qua constare ac regi omnia sentiuntur, solertissimæ mentis artificem confiterur. Hominum causa mundum, & omnia, quæ in eo sunt, esse facta, Stoici loquuntur : idem nos divinæ litteræ docent. Erravit ergo Democritus, qui vermiculorum modo putavit effusos esse de terra, nullo auctore, nullaque ratione. Cur enim formatus sit homo, divini sacramenti est : quod quia ille

N

scire

Scire non poterat, humanam vitam
 deduxit ad nihilum. Ad virtutem ca-
 pessendam nasci homines, Aristote-
 les differuit, Idem nos monemur, ac
 discimus à Prophetis. Falsus igitur
 Aristippus, qui hominem voluptati,
 hoc est, malo, tanquam pecudes, sub-
 jugavit. Immortales esse animas Phe-
 recydes & Plato disputaverunt. Hæc
 verò propria est in nostra Religione
 doctrina. Ergo Dicæarchus cum De-
 mocrito erravit, qui perire cum cor-
 pore ac dissolvi argumentatus est. Esse
 inferos, Zenon Stoicus docuit, & se-
 des piorum ab impiis esse discretas; &
 illos quidem quietas ac delectabiles
 incolere regiones, hos verò luere
 pœnas in tenebrosis locis, atque in
 cœni voraginibus horrendis. Idem
 nobis Prophetæ palàm faciunt. Ergo
 Epicurus erravit, qui Poetarum id esse
 figmentum putavit: & illas inferorum
 pœnas, quæ ferantur, in hac esse vita

in

interpretatus est. Totam igitur veritatem, & omne divinæ Religionis arcanum Philosophi attigerunt. *Lib. 7. de divino premio, cap. 7.*

Basilii Magni.

Quanto anima in omnibus corpore est præstantior, tanta quoque utriusque vitæ est differentia. Et ad hanc quidem ducunt sacri sermones, in arcanis nos erudientes. Quàm diu tamen profunditatem sensus eorum per ætatem adsequi non possumus; in aliis non penitus diversis, velut in umbris & speculis quibusdam animæ oculos exercebimus, eos, qui in remilitari instruuntur, imitati. Ille enim manus vibrando, & pedes saltibus exercendo peritiam adepti, in legitimo demùm certamine è priorè disciplina utilitatem & lucrum reportant. Et nobis utique certamen omnium maximum propositum esse existimare oportet.

cujus gratia omnia nobis facienda, & quantum potest, ad laborandum, & ut eo præparemur, cum Poetis & Historicis & Rhetoribus & omnibus hominibus consuetudo habenda, unde cunq̃ue aliqua ad culturam animi redundare possit utilitas. Quemadmodum itaq̃ue tinctorum medicatis quibusdam rebus, quod tingendum est, præparant, & deinde colorem, sive purpureum, sive aliquem alium inducunt: ad eundem modum nos etiam, modò recti & honesti gloriam, quæ elui & oblitterari non debeat, expetimus, externis illis priùs initiati, sic demùm sacras & arcanas disciplinas aggrediemur, & velut in aqua solem videre adsueti, sic ipsi luci oculos admovebimus. Siquidem igitur aliqua doctrinarum mutua est adfinitas, admodum utilis nobis erit earum cognitio: sin minus, attamen inter se contendere, non parum confert ad confirmationem.

tionem potioris. Sed etsi utramque doctrinam alicui rei adsimilaveris, commodam fortè imaginem habebis. Sanè quemadmodum plantæ virtus propria est maturo fructu turgere, addunt autem aliquid decoris folia ramis circumjecta: ita animæ præcipuus quidem fructus est veritas: (*revelata*) non tamen ingratum est, externam sapientiam cingere & circumponi instar foliorum, cum tegumentum, tum speciem non inamœnam fructui præbentium. *Oratione, quomodo è scriptis gentiliis utilitatem capere debeamus.*

Gregorius Nazianzenus.

Illud inter omnes sanæ mentis homines constare arbitror, eruditionem inter humana bona primarium locum tenere: non quidem hanc solam nobiliorem & nostratam, sed istam quoque externam, quam multi Christiani

ut infidiosam, & periculosam, & à Deo avertentem repudiant, perperam sentientes. Non igitur in vili habenda eruditio, quia quibusdam ita videtur, sed censendum infulsos & imperitos illos sic adfici, qui vellent omnes sui similes esse, ut in communi illo grege laterent, & inscitiae reprehensionem effugerent. *Oratione, qua parentat Basilio Magno.*

Augustinus.

~~Si ratio contra divinarum scripturarum auctoritatem redditur, quamlibet acuta sit, fallit verisimilitudine,~~ nam vera esse non potest. Rursus si manifestæ certæque rationi velut sanctarum scripturarum objicitur auctoritas, non intelligit, qui hoc facit, & non scripturarum illarum sensum, ad quem penetrare non potuit, sed suum potius objicit veritati, nec quod in eis, sed quod in seipso, velut pro eis in.

invenit, opponit. *Epist. 7. ad Marcellin.*
 Ratio, quæ persuasit in Trinitate, quæ
 Deus est, Patri Filium non esse coæ-
 ternum, non ideò, quia ratio est, sed
 quia falsa ratio est, cavenda & dete-
 standa dicenda est. Nam si ratio vera
 esset, non utique errasset. Quapro-
 pter sicut non ideò debes omnem vi-
 tare sermonem, quia est & sermo fal-
 sus: ita non debes omnem vitare ra-
 tionem, quia est & falsa ratio. *Epist.*
222. ad Eusebium.

Quicquid sapientes de natura re-
 rum veracibus documentis demon-
 strare potuerint, ostendamus nostris
 litteris non esse contrarium: quicquid
 autem de quibuslibet suis volumini-
 bus his nostris litteris, id est, Catholi-
 cæ fidei, contrariam protulerint, aut
 aliqua etiam facultate ostendamus,
 aut nulla dubitatione credamus esse
 falsissimum. *Lib. 1. de Genes. ad litte-
 ram cap. ult.*

Sicut Aegyptii non solum idola habebant & onera gravia, quæ populus Israel detestaretur & fugeret, sed etiam vasa atque ornamenta de auro & argento, & vestem, quæ ille populus exiens de Aegypto sibi potius, tanquam in usum meliorem clanculo vindicavit, non auctoritate propria, sed præcepto Dei, ipsis Aegyptiis nescienter commodantibus ea, quibus non benè utebantur: sic doctrinæ omnes gentilium, non solum simulata & superstitiosa figmenta, gravesque sarcinas supervacanei laboris habent, quæ unusquisque nostrum duce Christo, de societate gentilium exiens, debet abominari atque devitare; sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, quas debet ab eis auferre Christianus, ad usum justum prædicandi Evangelii. Nam quid aliud fecerunt multi boni fideles nostri? nonne adspicimus quanto auro & argento &

& veste suffarcinatus exierit de Aegy-
 pto Cyprianus, doctor suavissimus &
 martyr beatissimus? quanto Lactan-
 tius? quanto Victorinus? Optatus?
 Hilarius? ut de vivis taceam, quanto
 innumerabiles Græci? *cap. 40. de*
Doctr. Christiana.

Cum sint veræ connexiones non
 solum verarum, sed & falsarum sen-
 tentiarum; facile est veritatem con-
 nexionum & in illis scholis discere,
 quæ præter Ecclesiam sunt. Senten-
 tiarum autem veritas in sanctis libris
 Ecclesiasticis investiganda est. Ipsa
 tamen veritas connexionum non in-
 stituta, sed animadversa est ab homi-
 nibus & notata, ut eam possint vel di-
 scere vel docere, nam est in rerum ra-
 tione perpetua & divinitus instituta.
 Sicut enim qui narrat ordinem tem-
 porum, non eum ipse componit; &
 locorum situs, aut naturas animalium
 vel stirpium vel lapidum qui ostendit,

N S

non

non res ostendit ab hominibus instituta; & ille qui demonstrat sidera eorumque motus, non à se vel ab homine aliquo rem institutam demonstrat: sic etiam qui dicit, cum falsum est, quod consequitur, necesse est, ut falsum sit, quod præcedit, verissimè dicit; neque ipse facit, ut ita sit, sed tantum ita esse demonstrat. *Lib. 2 de doct. Christ. c. 34. Ibidem:* Quidam plerumque retinentes veram sententiam, malè se contemnunt, quia leges conclusionis ignorant. *Eodem libro:* Disputationis disciplina ad omnia genera quæstionum, quæ in litteris sanctis sunt penetranda & dissolvenda, plurimum valet. Tantum ibi cavenda est libido rixandi, & puerilis quædam ostentatio decipiendi adversarium.

Absit, ut hoc in nobis Deus oderit, in quo reliquis animantibus excellentiores creavit. Absit, inquam, ne ideo credamus, ut rationem accipiamus

mus live quæramus, cùm etiam credere non possimus, nisi rationales animas haberemus. *Epist. 222.*

Sed tu videlicet Dialectica non uteris, cùm contra nos scribis. Ut quid te ergò in tantum disputandi periculum coniecisti, cùm disputare non novis: aut si nôsti, cur Dialecticus Dialecticam criminaris, ita vel temerarius vel ingratus, ut aut imperitiam, qua vinceris, non refrenes, aut doctrinam, qua juvaris, accuses? *Lib. 1. adv. Cresconium, qui Augustinum reprehenderat, quod Dialecticè disputaret; c. 13.*

Sed liber ille ipsius exhortationem continet ad Philosophiam, & vocatur Hortensius. Ille verò liber mutavit adfectum meum, & ad te ipsum, Domine, mutavit preces meas, & vota ac desideria mea fecit alia. Vilui mihi repentè omnis vana spes, & immortalitatem sapientiæ concupiscebam.

æstu cordis incredibili, & surgere jam
 cœperam, ut ad te redirem. Non e-
 nim ad acuendam linguam, quod vi-
 debar emere maternis mercedibus,
 cùm agerem annum ætatis undevige-
 simum, jam defuncto patre ante bien-
 nium; non ergò ad acuendam linguã
 referebam illum librum, neq; mihi lo-
 cutionẽ, sed quod loquebatur, persua-
 ferat. Quomodo ardebã Deus meus,
 quomodo ardebã evolare à terrenis ad
 te & nesciebam, quid ageres mecum!
 Apud te est n. sapientia: amor autem
 sapientiæ nomen Græcum habet
 Φιλοσοφίαν, quo me accendebant
 illæ litteræ: Sunt, qui seducant per
 Philosophiam, magno & blando &
 honesto nomine colorantes & fucan-
 tes errores suos: & propè omnes, qui
 ex illis & suprâ temporibus tales erant,
 notantur in eo libro & demonstran-
 tur, & manifestatur ibi salutifera illa
 admonitio spiritus tui per servum
 tuum

tuum bonum & pium: videre, ne quis
 vos decipiat per Philosophiam & ina-
 nem seductionem, secundum tradi-
 tionem hominum, secundum ele-
 menta hujus mundi, & non secundum
 Christum, quia in ipso inhabitat o-
 mnis plenitudo divinitatis corporali-
 ter. Et ego illo tempore; scis tu lumen
 cordis mei, quanquam nondum mihi
 hæc Apostolica nota erant, hoc tamen
 solo delectabar in illa exhortatione,
 quod non illam aut illam sectam, sed
 ipsam, quæcunq̃ue esset, sapientiam
 ut diligerem, & quærerem, & adse-
 querer, & tenerem atq̃ue amplexarer
 fortiter, excitabar sermone illo, & ac-
 cendebar & ardebam, & hoc solo in-
 me tanta flagrantia refrigebat, quod
 nomen Christi non erat ibi: quoniam
 hoc nomen secundum misericordiam
 tuam, Domine, hoc nomen Salvato-
 ris mei, filii tui, in ipso adhuc lacte
 matris, tenerum cor meum piè bibe-

N 7

rat,

rat, & altè retinebat, & quicquid sine hoc nomine fuisset, quamvis litteratum & expolitum & veridicum, non me totum rapiebat. *Lib 3. Confess c. 4.*

Velut laudans genus dicendi meum, & rursus velut timens, ne hoc genere te, vel quemque, falsè persuadendo, deciperem, in accusationem totius Eloquentiæ perrexisti, adhibens etiam testimonium adversus eam de scriptis sanctis, ubi dictum putas: ex multa eloquentia non effugies peccatum: cùm dictum non sit: ex multa eloquentia; sed ex multiloquio. Multiloquium autem est superflua locutio, vitium scilicet, loquendi amore contractum. Plerumque autem loqui amant, etiam qui nesciunt, quid loquantur, aut quomodo loquantur, sive ad sanitatem sententiæ, sive ad ipsum, qui arte Grammatica discitur, integrum sonum ordinemque verborum. Eloquentia verò facultas dicendi est

est, congruenter explicans, quæ senti-
mus: qua tunc utendum est, cum recta
sentimus. Hoc modo ea non usi sunt
Hæretici. Nam utique si recta sensis-
sent; non solum nil mali, verum &
boni aliquid esset, quod eloquenter
explicare potuissent. Frustra igitur
istorum exemplorum commemora-
tione accusasti Eloquentiam.

Neque enim propterea pro patria
non est miles armandus, quia contra
patriam nonnulli arma senserunt: aut
ideò uti non debent boni doctique
medici ferramentis medicinalibus ad
salutem, quia his ad perniciem etiam
indocti pessimi que abutuntur. Quis
enim nescit, sicuti utilia vel inutilia fu-
erunt ea, quæ quærunt: ita Eloquen-
tiam, hoc est, peritiam facultatem que
dicendi sic esse utilem vel inutilem, ut
fuerint utilia vel non utilia, quæ di-
cuntur. Quod nec te arbitror igno-
rare. *Lib. 1. contra Crescon. c. 1.*

Re-

Rerum ignorantia facit obscuras figuratas locutiones, cum ignoramus vel animantum, vel lapidum, vel herbarum naturas, aliarumve rerum, quæ plerumque in Scripturis similitudinis alicujus gratia ponuntur. *lib. 2. de doctr. Christiana c. 16.*

Clemens Alexandri- nus.

Etsi ipsa sibi sufficit, nec opis alienæ eget doctrina Servatoris, quippe quæ sit potentia & sapientia ipsius Dei: si tamen Græcanica Philosophia accesserit, non quidem validiorem efficit veritatem, sed sophisticos insultus reddit inefficaces, & insidias omnes avertens genuina sepes & lorica est dominicæ viduæ. *Lib. 1. Stromat.*

So-

Socrates Historicus.

Divinitus inspiratæ Scripturæ dogmata quidem admiranda & verè divina docent, multamque pietatem, & rectè vivendi rationem auditorum animis inferunt, fidemque Deo gratam, sui studiosis præbēt: artem tamen Logicam, quâ, qui veritatem adoriuntur, repelli possint, non proponunt. Validè verò oppugnantur adversarii, quando suis ipsorum armis contra ipsos utimur. *Lib. 13. c. 14.*

Amphilochius Iconi- ensis.

Mosis exemplo, disciplinam ethnicarum doctrinarum, verorum dogmatum libertati, quemadmodum omnino fieri par est, & sapientissimæ sacrarum litterarum contemplationi subservire jubero. Nam æquissimum est, ut sapientia spiritus, quæ cœlestis est, divini-

divinitusque nobis concessa, domina sit hujus inferæ terrenæque disciplinæ, tanquam ancillæ, quæ vano quodam conatu nequaquam inflata esse debet, sed ad ministrandum decenter ac decorè condocenda. Omnino enim terrena sapientia divinæ serviat.

Hieronymus.

Legerat (Apostolus Paulus) in Deuteronomio, Domini voce præceptum: mulieris captivæ radendum caput, supercilia, omnes pilos & ungues corporis amputandos, & sic eam habendam in conjugio. Quid ergò mirum, si & ego sapientiam secularem, propter eloquii venustatem, & membrorum pulcritudinem, de ancilla atque captiva Israelitidem facere cupio? & si, quicquid in ea mortuum est idololatriæ, voluptatis, erroris, libidinum, vel præcido, vel rado? *Postea*: Ac ne parum hoc esset, pro Christo causam
agens

agens etiam inscriptionem fortuitam
arte torquet in argumentum fidei. Di-
dicerat enim à vero David, extorquere
de manibus hostium gladium, & Go-
liæ superbissimi caput proprio mucro-
ne truncare. *Epist. 84.*

Philippus Melanch- thon.

Quærat aliquis, quid hæc tota ratio
discendi ad pietatem conducat? est
in promptu quid respondeam: ad im-
mutandam mentem, imbuendamque
Religionem nihil conducit. Nam
id efficit cœlestis Spiritus per sacrum
sermonem: sed ad recognoscendum
sacrum sermonem sacrarum littera-
rum, Græcis litteris opus est. Deinde,
ut de sermone rectiùs judicemus, & ut
dogmata Religionis enarrare & ex-
plicare, quoties hoc poscit publicus
usus, possimus, variè subigendum est
ingenium, & omnibus disciplinis ex-
colen

colendum. Nam ut neglectis filix in-
nascitur agris; ita in ingeniis, nisi re-
purgentur elegantiore litteratura, vel-
ut inutiles herbæ natæ, vim mentis o-
mnem strangulant & enecant, ne aut
pervidere res obscuras, aut publicare,
& in apertam lucem proferre queant.
Tom. 2. Declam. Prefat.

Caspar Barthius.

Cum verba Apostoli 1. Corinth. 15.
βαπτίζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν ex
antiquitate & *Tocci* declarasset, ita
claudit. Multa alia huc cumulari pos-
sint; sed nos contenti sumus, ex solis
Poetis illustrare locum Apostoli, quos
alioquin spernunt non pauci Theolo-
gosophistæ, primùm quia non intelli-
gunt, deinde quia talia scire non quæ-
runt, sed *πρὸς τὰ ἄλφειτα*, obli-
ti suorum studiorum, properant. *Lib.*
44. Adversar. c. 2. Rectè scribit Viro-

rum doctissimus : *Theologosophista*.
 Theologi enim, qui quæ ad salutem
 necessaria sunt, aliis explicant, com-
 modè ex suis principiis deducunt,
 probant, confirmant, & deni-
 que contra adversarios de-
 fendunt; in omnia
 abeunt a
 lia.

Δέξα θεῶ ἐν ὑψίστοις.

In-

INDEX I.

Index I. Caputum.

Lib. I. Electorum.

CAPUT I.

*Encomium precationis: preces genti-
lium ex Epicteto & Platone: Oratio
Turcarum: ad preces adhortatiun-
cula.*

CAPUT II.

*Turcarum in Religione sedulitas, cum
nostra in eadem desidia comparatur.*

CAPUT III.

*Apostoli multa ab Ethnicis tam quoad
res, quam verba desumserunt: Spi-
ritus S. utitur modo loquendi usitato.*

CAPUT IV.

*Gentilibus Judeorum Religionem non
fuisse incognitam, atq; adeò eos esse
inexcusabiles.*

CAPUT V.

Uri & Thummi.

CA.

CAPITUM.

CAPUT VI.

*Jesulus noster (sunt & Imperatores)
crucem, sphaera impositam terrestri
tenet.*

CAPUT VII.

Libellus repudii: ejus cerimonia.

CAPUT IIX.

*Temporis luctuosissimi deploratio, in eo-
dem consolatio: multa ex versione
Aethiopica Matthaei: Abuna.*

CAPUT IX.

*Matthaeus in qua lingua suum scripserit
Evangelium: Evangelium ejusdem
Hebraeum: Munsteri Evangelium
Matthaei Hebraeum est vitiosum: E-
jusdem erronea interpretatio: Styli
Hellenistici in N. T. necessitas.*

CAPUT X.

*Malum deprecandi, cum primis apud O-
rientales, formula: amuleta genti-
lium erant res virorum.*

CAPUT XI.

*Vota hominum varia: notantur cum-
primis*

INDEX I.

primis duo : alterum Turcicum, Talmudicum alterum.

CAPUT XII.

*Quid calix salutis Davidi? exedra sacerdotum, in quibus cibos consume-
bant : benedictiones Judaeorum ;
αἰνέσεις Christianorum.*

CAPUT XIII.

*Unde ista manarit opinio, quod Judaei
Christianorum expetant sanguinem?*

CAPUT XIV.

*Quinam fuerint Herodiani? natales
varii: versiones à scopo abluunt.*

CAPUT XV.

*Miserabilis Judaeorum cæcitas, multis
stolidissimis scripturae interpretationi-
bus probata: Φυλακτῆρες Hypocri-
tarum.*

CAPUT XVI.

*Ethnici multa à Christianis videntur
mutuari; mortis vocem difficulter
proferunt, & molliorem substituunt.*

CA.

CAPITUM.

CAPUT XVII.

De versione Lutheri Phil. 3. v. 8. quæ defenditur.

CAPUT XVIII.

Absensum in re non magna viro magno: quid locus proprius? Act. 1, 25. comiteria: Lares.

CAPUT XIX.

Dies completa ponitur pro inchoata: versio vulgata reprehensa: laudatus Beza: observatio de stylo Hellenist. co.

CAPUT XX.

Laus Altorfi; Andree Dinneri; Jani Rutgersii: numerus plenus ponitur sæpè pro imperfecto & mutilato.

CAPUT XXI.

Cain agricola: Habel pastor. Agricultura & vita pastorica olim commendatio.

CAPUT XXII.

Ruina horum temporum: vita ex sacra scriptura lectione manat consolatio: Salvator multis populariū suorum usq

INDEX I.

*apophthegmatibus: Nonnus reiectus:
Phariseorum diligentia in conquiren-
dis discipulis: Sadduceorum origo &
doctrina.*

CAPUT XXIII.

*Veritatis vis: Taciti de Christo narratio:
Christianorum supplicia, ex eodem &
Tertulliano, Eusebio, Dionysio Ale-
xandrino, Gallonio, ostensa: Alcu-
rani de Salvatore narratio, partim ve-
ra, partim falsa: de eodem menda-
cia Judeorum.*

CAPUT XXIV.

*Religio progressu temporis contaminata,
per Lutherum restituta. Figura crucis
Christi magna virtus attributa, etiam
apud gentiles usitata.*

CAPUT XXV.

*Quinam novi scriptores legendi? Persii
laus: ex illo & Petronio v. 27. c. 1. Ep. ad
Romanos explicatus: de pullipemoni-
bus: litterarum secularium in S. litteris
usus: unde formula, Deo gratias?*

LIBRI

CAPITUM.

LIBRI II. ELECTORUM.

CAPUT I.

Disciplina Ecclesiastica collapsa: pœnitentia veterum acerbissima: Exomologesis: pœnitentium in primitiva Ecclesia gradus quatuor.

CAPUT II.

Gradus eorum, qui volebant ad Christianismum accedere: Catechumeni: Competentes: Epoptæ: Patres locuti cum Ethnicis, ut eos lucrifacerent: explicatio v. 23. c. 17. Act. 17.

CAPUT III.

Multi dicunt, quæ non sentiunt: Bellarminus ex Bellarmino refutatus: Puritas textus Ebraici adserta: Bellarminus errat in Grammaticalibus: ὡς τὸ τῶς unde? quid ὡς τῶς τῶς? τεῦ?

CAPUT IV.

Divisio Osculorum à Scholasticis & Grammaticis indita: Oscula Christianorum;

INDEX I.

*rum; ausam calumniandi dederunt;
oscula Romanorum.*

CAPUT V.

*Apollonii Magi labor indefessus in addi-
scenda Philosophia: illum nos debe-
mus in sacris intelligendis amulari:
quid βαττολογεῖν & πολυλογεῖν:
Gentilium Deastorum πολυωνυμία.*

CAPUT VI.

*Ethnici quomodo dicti Ebraeis, Graecis,
Latinis, Germanis? cur dicti Pagani
& Heiden?*

CAPUT VII.

*Harmonia Lingg. à multis promissa, à
paucis praestita: malum videri boni
& docti quae esse; quod probatur Ex-
emplis: καλεῖν vocare i. e. ad convi-
vium vocare: ἀντικαλεῖν revocare,
i. e. ad convivium reinvitare.*

CAPUT IIX.

*Apostoli dicta Rom. 1, 18. 2, 15. ex Ethni-
cis, Zalsuco, Persio, Epicteto roborati*

CAPITUM.

*ra; unde apparet, Ethnicos natura,
legis opera cognovisse.*

CAPUT IX.

*Jobi encomium: c. 31. v. 9. & 10. expli-
catio: quid molere? quid incurvare?
Dormi mecum: Zonam solvere.*

CAPUT X.

*Vers. 17. c. 6. ad Gal. explicatus: quid
Stigma? sirones in militia olim pun-
ctis notati: Christiani, nam Christiani
aut crucis figuram, in manibus signa-
runt: verba à primæva origine; ad
Latinam flexionem immutata, ut: pri-
moplastus. &c.*

CAPUT XI.

*Locus Act. 17. enucleatus: in naufragio
pili deconsi: cur manumittendis capilli
abradi?*

CAPUT XII.

*Nebuchadnezaris morbus, Dan. 4. Me-
lancholia species: μέγας. Ratio
integra, corrupta, amissa.*

INDEX I.

CAPUT XIII.

*Quibus calumniis Christiani onerati? Ipsis
objecta Impietas; Thyestéa convivia;
incestus; dicti Asinarum, & caput Asini
adorare: Vera v. 24. c. 36. Gen. ex-
plicatio, & falsa rejectio. Plutarchi,
Taciti & aliorum mendacia.*

CAPUT XIV.

*Versic. 18. c. 15. Sapientia explicatus. Qua-
nam ab Ethnicis culta fuerint anima-
lia? nempe Ives, canes, boves, feles,
lepidoti, oxyrrhynchi, accipitres, oves,
lari, lupi, caprae, hirci, mures, aranei,
cantherii. &c. v. 34. c. 46. Gen.
dilucidatus.*

CAPUT XV.

*Unde enata opinio, quod Dominus in
praesepe ad bovem & asinum cubuerit:
Erronea LXX. Interpretum versio.*

CAPUT XVI.

*Concertationes Philologorum pro vulgata
versione: pro ea Concilium Tridenti-
num: Eadem versio Act. 12, 8. re-
prebensa*

CAPITUM.

prebensa: quid sandalia? quid caligae? quid Germanorum Sirümpffe.

CAPUT XVII.

Vita eterna est coronis beneficiorum Christi: in illo non erim9 κωφὰ πρὸς ὠπτα: quam illi sumus lingua usuri? ἰσαγγελότης.

CAPUT XVIII.

Explicatio v. 24. 2. Cor. ii. flagellatio Judaeorum, ex erroneo intellectu v. 2. c. 25. Deut. Lyrae hanc commoda interpretatio.

CAPUT XIX.

Anathema. Maran-atba. 1. Cor. 16. 22. Species anathematũ tres: Niddui, Cberem, Maran-atba sive Schammatha: ἄποσυνάγωγοι, Job. 9, 22. 12, 42. 16, 2. et alii obiter versiculi 15, 16. Epist. Jude.

CAPUT XX.

Contra ignota signa magnum est remedium linguarũ cognitio, ex Augustino. Amen: Halleluja: Rachab: Osanna.

INDEX I.

CAPUT XXI.

Tibia ad funera adhibita, Matth. 9, 23.

Siticines, Sicinista: Nenia: praefica: Funera.

CAPUT XXII.

Tertulianus illustratus c. 3. Apologetici:

Lucius: expeditus locus Ciceronis

Orat. pro domo sua, ultra Andream

Schottum, secundum Peticum.

CAPUT XXIII.

Oraturi ardentius in genua procumbunt:

Genua Misericordiae sacra: Ethnici

singulas corporis partes singulis diis

aut deabus consecrârunt.

CAPUT XXIV.

Judei cadavera Regum non cremabant,

sed tantum aromata & supellectilem:

dilucidatus v. 4, 5. c. 54. Jerem. v.

12. 13. c. 16. 2. Paral. quomodo Gentiles

corpora cremârint? historia sepulchri

Salvatoris illustrata. monumenta Ju-

daeorum qualia? quomodo Judaeis dif-

ferant,

CAPITUM.

ferant; abi in pace: Et; abi ad pacem.

CAPUT XXV.

Christiani Cruciani: quid ἑξατοι & Ἰηαννάτιος: Ἰεατ ερν: τῆμα Ἰαρμα & τῆψημα apud Paulum 1. Cor. 4. v. 9. & 13. Christiani pro Magistratu etiam Etbnico orant.

INDEX II.

LOCORUM VET.

ET NOV. INSTRUMENTI,

explicatorum, notatorum, illustratorum.

GENES.

CAP. VERS.

5. 1. Liber generationum. c. x. l. i.

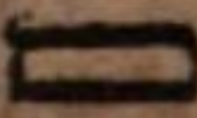
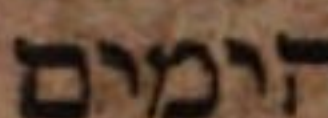
8. 4. quievit arca super montes Ararat. c. 8. l. i.

○ 5

17. 4.

Index II. Locorum

CAP. VERS.

17. 4. c. 6. l. 2.
18. 25. *Absit tibi.* l. 1. c. x.
36. 24. *Ana, qui invenit in deserto, cum pasceret asinos si-*
beonis, patris sui
 l. 2. c. 13.
39. 1. *Dormi mecum.* l. 2. c. 9.
44. 17. *Absit servis tuis.* l. 1. c. x.
49. 29. *congregor ad populum me-*
um. l. 1. c. 16.

EXOD.

4. 18. *Abi ad pacem* l. 2. c. 24.
18. 12. *Venerunt Aaron & omnes*
seniores filiorum Israel,
ut comederent panem- l. 1.
c. 12.

LEVIT.

26. 10. *Vetus propter novum es-*
ducetis. l. 1. c. 15.

NUM.

5. 22. *Amen, Amen.* l. 2. c. 20.

CAP. VERS.

DEUTER.

6. 4. Audi Israel. l. 1. c. 15.
7, 8, 9. Erunt verba hæc in
corde tuo. l. 1. c. 15.
11. 15. Dabo herbam in agro tuo
pro jumentis tuis. Ib.
25. 2. secundum numerum. Qua-
draginta verberet eum.
l. 2. c. 18.
27. 15. dicat universus populus
Amen. l. 2. c. 20.
28. 58, 59. segregabit Dominus in te
plagas, & in sementuum
plagas magnas & infalli-
biles infirmitates pessimas
& certas. l. 2. c. 18.
29. 9. custodietis verba fœderis
hujus & facietis ea, ut
prudenter agatis omnia,
quæ facturi estis. l. 2.
c. 18.

Index II. Locorum

CAP. VERS.

JOSUA.

3. 10. donec vindicaretur ^{ⁱ⁹} ab
hostibus suis: l. 2. c. 6.

JUDIC.

2. 7. sepultus est Jephthe in civi-
tatibus Gilead. l. 1. c. 8.

II. SAM.

15. 9. *Abi in pace.* l. 2. c. 24.
20. 20. *Absit, absit mihi.* l. 1. c. x.
24. 24. *emam à te pro pretio.* l. 1.
c. 14.

II. PARALIP.

16. 12, 13. *combusserunt ei usque omnia
odorum maximam.* l. 2.
c. 24.

JOB.

31. 9, 10. *molat alteri uxor mea,
& super ea incurvantur
alii:* l. 2. c. 9.

PSALM.

4. 8. *Loquimini in corde vestro,
super cubili vestro, & tace-
te,* l. 1. c. 156

55. 15.

CAP. VERS.

55. 15. in domo Dei ambulabi-
mus conjuncti. l. 1. c. 15.
78. 38. Ipse autem erit misericors
& propitius peccatis eo-
rum. l. 2. c. 18.
118. 25. *obsecro Domine, salva*
quæso. l. 2. c. 20.
26. benedictus qui venit in
nomine Domini. ib.

ECCLESIAST.

10. 8. Qui dissipat sepem, cum
mordebit serpens. l. 1. c. 15.
4. 17. custodi pedem tuum,
quando ibis ad domum
Dei. ibid.

SAPIENT.

3. 3. illi autem sunt in pace. l. 1.
c. 16.
46. 34. *Animalia colunt miserrima*
c. 14. l. 2.

Index II. Locorum

CAP. VERS.

SYRAC.

26. 33. ἄνδρες συνετοὶ ἐὰν σκυβα-
λιθῶσι. l. i. c. 17.

27. 4. σκύβαλα ἀνθρώπων ἐν λο-
γισμῶ αὐτῶν. ib.

ESAIÆ.

9. 9. *Vocabitur Admirabilis.* l.
2. c. 3.

1. 3. *cognovit bos possessorem
suum & asinus præsepe
Domini sui.* l. 2. c. 15.

JEREMIÆ.

28. 6. *Amen. sic faciat Dominus.*
l. 2. c. 20.

31. 8. *Prægnans & puerpera pa-
riter erunt.* l. i. c. 15.

22. *foemina circumdabit vi-
rum.* l. i. c. 15.

34. 4, 5. *Et secundum combustiones
patrum tuorum. Regum
prio-*

CAP. VERS.

priorum, qui fuerunt ante te, *sic comburent te.* l. 2. c. 24.

35. 5. & posui scyphos plenos vino & calices, & dixi ad eos: *Bibire vinum.* l. 1. c. 12.

DAN.

4. 13. *Cor ejus ab homine immutetur & cor bestiae detur illi.* l. 2. c. 12.

ABAC.

3. 2. *in medio annorum vivifica illud.* l. 2. c. 15.

MATTH.

5. 22. *ῥαχά.* Racha. l. 2. c. 20.

--- 25. Esto consentiens adversario tuo cito, dum es in via. l. 1. c. 22.

--- 46. *τίνα μισθὸν ἔχετε.* ib.

16. 22. *ἰλεώς σοι κύριε· ὃ μὴ ἔσω σοι τὸ τοῦτο.* l. 1. c. 10.

--- 28. *ἀμήν λέγω ὑμῖν.* l. 2. c. 20.

21. 9.

CAP. VERS.

21. 9. ὅσαννα τῷ υἱῷ Δαβὶδ. ib.

22. 16. μετὰ τῶν Ἡρώδιανῶν. l. 1. c. 14.

23. 23. Σαδοὺκαῖοι. l. 1. c. 22.

30. sicut angeli. l. 2. c. 17.

23. 5. φυλακτῆρᾶ αὐτῶν. l. 1. c. 15.

15. circummitis mare & aridum,
ut faciatis unum profely-
tum. lib. 1. c. 22.

26. 30. καὶ ὑμνήσαντες. l. 2. c. 20.
LUC.

2. 21. ὅτε ἐπλήσθησαν ἡμέραι
ὅκτὼ τῶν πενημέων. l. 1. c. 19.

6. 31. quæ vobis erit gratia?
l. 1. c. 22.

9. 27. λέγω ὑμῖν ἀληθῶς. l. 2. c. 20.

14. 12. μὴ φώγῃς τὰς φίλας σου,
μή.

C A P. V E R S.

μήποτε ἢ αὐτοῖς ἀντικα-
λέσωσι. l. 2. c. 7.

17. 10. cum feceritis omnia quæ
præcepta sunt vobis dici-
te : *servi inutiles sumus* : l.
l. c. 22.

20. 36. ἰσάγγελοι l. 2. c. 17.

J O H A N N.

2. 4. nondum venit hora mea.
l. 1. c. 22.

6. 53. nisi ederitis carnem filii
hominis & biberitis ejus
sanguinem, non habetis
vitam in vobis. l. 2. c. 13.

9. 22. Ἐάν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ
Χριστὸν. ἀποσυναγώγῃ
γίνηται l. 2. c. 19.

16. 23. Amen, Amen dico vobis.
l. 2. c. 20.

19. 41. *Erat autem in eo loco ubi
crucifixus est, hortus, &*

in.

Index II. Locorum

CAP. VERS.

in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat.
l. 2. c. 24.

A C T.

I. 25. excidit Judas ut abiret *in locum suum.* l. 1. c. 18.

2. 1. ἐκ τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς, l. 1. c. 19.

5. 29. πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μάλλον ἢ ἀνθρώποις. l. 1. c. 3.

12. 8. ὑπόδησαι τὰ σανδάλια σ8. l. 2. c. 16.

23. 17. ἐν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τὸν καταγγέλλομεν ὑμῖν. l. 2. c. 2.

27. 34. ne pilus quidem ulli vestrū de capite decider. l. 2. c. 11.

AD ROMAN.

I. 18.

CAP. VERS.

I. 18. quo veritatem in injusti-
tia detinent. l. 2. c. 8.

--- 22. cum dicitarent se sapien-
tes, facti sunt stulti. l. 1. c. 5.

--- 28. masculi relicto naturali u-
su feminæ exarserunt sua
libidine, alius in alium, ma-
sculi in masculis fœda
perpetrantes. l. 1. c. 25.

2. 15. opus legis scriptum in
cordibus suis. l. 2. c. 8.

I. COR.

4. 9. θεατρον ἐγεννήθημεν. l. 2.
c. 25.

--- 13. ὡς περικαθάρματα τοῦ κο-
σμοῦ ἐγεννήθημεν, πάντων
πείψημα ἕως ἄρτι. ib.

10. 16. ποτήριον τῆς εὐλογίας.
l. 1. c. 12.

13. 1. χαλκὸς ἡχῶν ἢ κύμβα-
λον ἀλαλάζον l. 1. c. 3.

15. 10.

Index II. Locorum

CAP. VERS.

15. 10. Christus fuit visus Ce-
phæ, deinde *duodecim*.

I. H. C. 20.

16. 22. ἦτο ἀνάθεμα γὰρ ἀπὸ
I. 2. C. 19.

II. COR.

17. 24. πεντάκις πωσάκοντα
ὄφθ' μίαν ἔλαβον. I. 2.
C. 18.

GAL.

1. 18. & mansi apud eum *dies*
quindecim. Hier. ep. ad
Paul. p. 251.

6. 18. Ego *stigmata Domini Jesu*
in corpore meo porto. I.
2. C. 18.

2. COLOSS.

3. 17. Quicquid egeritis s. facto,
s. verbo in nomine Do-
mini nostri Jesu; I. 1. C. 3.

PHI.

CAP. VERS.

PHILIP.

3. 8. ἡγῶμαι σκύβαλα. 1. 1.
C. 17.

EBRÆ.

9. 23. cœlestia melioribus sa-
crificiis purgantur. 1. 1.
C. 8.

JUD.

V. 15. 16.

INDEX III.

AUCTORUM

laudatorum.

Don. Acciajulus. 172.

Ælianus. 23.

Agellius. 222.

Lamp. Alardus. 237.

Alexander Aphrodis. 73.

Ambrosius. 74. 125.

Sixin. Amama. 34.

Anti.

INDEX III.

Antiphanes. 56.

Arianus in Epict. 157.

Ben. Arias Montanus. 23.

Aristophanes. 61. 171.

Aristoteles. 132. 171. 224.

Augustinus. 119. 174. 210. 218.

laudatur. 211.

Cass. Barthius. 160.

Beda. 191.

Bellarminus. 22.

refutatur. ib. 132. 134.

Matth. Bergius. 144.

Bernhardus. 1.

Beza passim.

laudatur. 79.

Gabr. Biel. 136.

Gislen. Busbequius. 6.

Buxtorfius. P. 45. 67. 165. 200. 208. 239.

Callimachus. 141.

J. Camerarius. 171.

Aug. Caninius. 34.

Theod. Canterus. 31.

Jf. Casaubonus. III. 130. 143. 187. 211.

Joh.

Auctor. laudator.

Job. Dar. Casellius. 168.

Jos. Castalio. 191.

Censorinus. 146.

Chrysostomus. 1.

Cicero. 20. 69. 145. 150. 161. 182. 192. 225.

explicatur 228.

Clemens Alexandr. 176.

Codinus. 26.

Concilium Trident. 188.

Cyprianus. 124.

Cyrillus 106.

Ang. Decembrius. 110.

Lud: de Dieu. 35. 36.

D odorus Tarsensis. 179.

Dionysius Alexandr. 49. 100.

Dioscorides. 72.

Donatus. 136.

Drusius. 215.

Elias Levita. 56.

Elmenhorst. 176.

Constant. Empereur. 24.

Ennius. 69. 75.

Epictetus. 2.

Erasmus

INDEX III.

- Erasmus passim.
Eusebius. 40. 100. 125. 176.
Eustathius. 70. 71. 89.
Paul. Fagius. 67.
Eestus. 225.
Nic. Fullerus. 67.
Ant. Gallonius. 102.
Galenus. 223.
Vitt. Giselinus. 164.
Sal. Glassius. 14.
Glossarium Papiæ. 190.
Gregorius 164.
Gregorius NeoCæsariensis. 126.
Lil. Greg: Gyraldus. 232.
Hesiodus. 150.
Hieronimus. 109. 139. 158. 179.
Homerus. 43. 70. 161.
Horatius. 46. 89. 159.
Jf. Hortus bonus, vide Casaubonus. 13.
Jansenius. 191.
Irenæus. 176.
Isidorus Hispal. 77.
Had. Junius. 232.

Fr. Ju.

Auctor. laudator.

Fr. Junius. 191.

Jus Canonicum. 10.

Justinus. 15.

Juvenalis. 167. 184.

Diog. Laertius. 12. 70.

Lactantius. 106. 151. 241.

Wolffg. Lazius. 108. 192.

B. Lutherus. 106. 234.

Lyra. notatur. 198.

Macrobius. 221.

Maldonatus. 191.

Martialis. 160.

Martyrologium. 120.

Minutius Felix. 109. 176. 183.

Thom. Morus. 3.

Seb. Munsterus. 29. 40. notatur. 41.

Nonius Marcellus. 167. 223.

P. Orosius.

Guido Pancirolus. 146.

Sam. Petitus. 229.

Persius. 47. 58. 111. 156. laudatus. 111.

Fr. Petrarcha. 86.

Petronius. 112. 167.

P

Phæ.

INDEX III.

Phædrus. 69. 151.

Piccartus. 59.

Plato. 3.

Plautus 69. 76. 150. 160.

Plinius. Sec. 241.

Plutarchus. 70. 176.

Pollux. 190.

Propertius. 69.

Prudentius. 146. 164.

R. Abrabaniel. 24.

R. Aben Esra. 25. 61.

R. Antignus. 96.

R. Akiba. 95.

R. Ben - Azai. 92.

R. Elias. 48.

R. Jochanan.

R. Jonathan.

R. Jose.

R. D. Kimchi. 50. 236.

R. Mardochai. 214.

R. Moses 23. 28. 142. 199. 243.

laudatus. 25.

Conr. Rittershusius. 151.

ROGINS

Auctor. laudator.

Rosinus, 232.
J. Rutgerius. laudatus. 84.
Salvianus. 125.
Scaliger P. 225.
Scaliger E. 59.
Andr. Schottus. 229.
W. Schickardus. laudatus. 103.
Abrah. Scultetus. 143.
Joh. Seldenius, 119. 143.
Servius. 77.
Socrates. II.
Sophocles 7.
Statius. 237.
Henr. Stephani. 4.
Stobæus. 155.
Strabo 18.
Suetonius. 192.
Suidas. 73. 177.
Tacitus. 177. 98. 233.
Tertullianus. 54. 69. 73. 100. 108. 21.
136. 146. 176. 180. 181. 242.
illustratus. 228.
Theocritus. 160.

INDEX III.

Theophilactus. 40.

Tremellius. 205.

Turnebus. 46.

Alard. Vaeck. 288.

Val. Maximus. 69.

Val. Faccus. 236.

Varro. 46. 88. 89. 146.

Vegetius. 136.

Weitzius. 146. 151.

Versiones Bibliorum.

Vulgata. passim.

notata. 79. 189.

Æthiopica, 32. & seqq. 60.

Syra passim.

Arabica passim.

Chaldaica passim.

LXX. Interpp.

notata. 22. 187. 190.

Lutheri passim.

Virgilius. 46. 161. 237.

Gerar. Vossius. 141.

Joan. à Wower. 168.

Hier. Wolffius. 2.

IV. IN.

IV. INDEX
RERUM ET VER-
BORUM.

A.

- A** Bi in pace. 238.
Abi ad pacem. 239.
Abire in locum suum. 77. 78.
Abiit. formula Vet. de defunctis. 69.
Abuna. pater noster. 38.
Activa apud Ebraeos passivè usurpata. 133. 134.
Adagiones Ebraeorum. 92. 97.
Ad leonem. supplicium Christian. 100.
Ægyptii colebant jumenta, 182. pisces, 184. herbas. 185. iisdem carnibus humanis vesci licebat. ib. pastores erant abominationi. 185.
Ægyptiorum spolia aurum sapientiæ & argentum eloquentiæ. 10.
illorum sacerdos summus ἀγαλμα gestabat, cui inscriptum: Veritas. 23.

INDEX IV.

- Æthiopum in Evangelistarum versione
studium: 32.*
- Ἀγάπαι unde ortæ? 54.
inopum ac fratrum refrigerium. 55.*
- Agricultura pretium. 86*
- Agri ab ipsis Imperatoribus colebantur.
86. 87.*
- Alcorani apud Turcas æstimium. 8.*
- Alcorano forte insidens capite plectitur.
ib. ejus contactus sanctum reddere
putatur. 8. Ejusd. de Christi conce-
ptione traditiones. 102.*
- Amen verè. 214.*
- Amuleta, res virorum, Gentiles puero-
rum collis appendebant. 42.*
- Anathemata trium generum. 205.*
- ἀντιπαλεῖν i. e. ad convivium reinvitare.
150.*
- ἀνθρώπινον καταλείπειν. 71.*
- Apolloni improbus audiendi Hiarcbam
labor. 139.*
- Ἀποσυναγωγοὶ è populo eximii. 207.*
- ἀπὸ λ-*

ἀπελθεῖν εἰς τὸ χρεών. i. e. *mori*. 71.

Araneam colebant Artotyritæ. 183.

Asinos gentiles colebant. 183.

Ἀυληταί. 229. 221.

Auris memoriæ sacra, 231.

B.

Baalzebul i. e. *Deus Hecoris*. 74.

Batbeseorum בַּתְּבֵּיט *auctor*. 97.

βαττολογεῖν, *quid?* 140.

unde natum? *ib.*

Battus, *Poeta ineptus*. *ib.*

Benedictiones Judæorum mensales. 52.

vir Bonus olim Bonus colonus dicebatur 86.

Boni ne quicquam tibi adscribas. *prov.*

Ebr. 93.

Butabata. 141.

C.

Cain agricola. 85.

Caligæ quid? 102.

Calix salutis. 50.

Calix gratiarum actionis. 51.

INDEX IV.

Cantherii, equi castrati, culti ab Etōni-
cis. 183.

Calvi, qui naufragio liberati. 168.

Capillorum præcisio, imminente nau-
fragio usitata. 107.

Caput Jovi consecratum. 230.

Catechumeni. 130.

de IV. Evangeliorum
principiis ac ordine eru-
diebantur. 129.

χάλη & ἡχῶν. 12.

Cherem. genus anathematis. 207.

Christus Propheta Isai, super quem
salus. monum. Turcic. 104.

Christus natus an cubuerit ad bovem &
ad asinum? 187.

Christiani signo Crucis se stigmâverunt.
165.

Impii dicti. 173.

Asinari: 180.

asinum, naturæ dedecus, ad-
orare. 176. 179.

Thye-

Tbyestéa convivia parare. 174.

sacramēta habere funesta. 174.

in proprias filias inerrare.

176. 175.

Christianorum supplicia sub Nerone. 99.

feris projecti ac leonibus 100. 101. 102.

in usum nocturni luminis urebantur.

99.

Christianismo initiandorum præparatio.

129.

Competentes. 130.

ad petitionem mysterio-

rum instruebantur. ib.

Confratriæ societates. 59.

Crucis figura ἐνέργεια 106. 107.

D.

Deus, Dominus loci. 39.

Deum Judeorum, etiam Ethnici nove-
runt. 18.

Deos esse, agnovere gentiles. 153.

esse colendos. 154.

pœnam ab injustis sumere. 158.

R S

cajg

INDEX IV.

cujus finem vite sue ob oculos ponere.
ib.

Deo Gracias. form. Martyrum. 119.

*Deus Christianorum ononychites vel onocor-
sities dictus. 18.*

Dextra Fidei sacra. 231.

Dies completa pro inchoata. 79.

Digitus Mercurio dicatus. 231.

Disciplina Ecclesiastica. 122.

*Discipulos constituite multos. pro-
verb. Ebr. 94.*

Dormire cum aliquo. 161.

Dorsum Plutoni sacrum 231.

E.

Ebraeorum adagia. 92. 93. 94. 95. 96. 97.
iis Christus sermone familiari usus est.
ib.

Ebraeae linguae puritas. 132.

Eloquentia, primitiae mellis. 10.

argentum Aegyptiorum. 16.

Ἐν Ἰουδαίῳ. 241.

Epicteti lucerna 3000. drachmis dividio

ib. 2.

Epo-

Ερορτα. 130. sacramentis fruebantur, ib.

Εποπτεύειν quid? ib.

Εχατοι 241.

Ethnicorum de Christo confessio. 99.

*Ethnicis Judaeorum religio fuit nota,
18. 99.*

Eorund. de Judaeorum ex Aegypto egressu

ὡς ἀληθῆ ῥήματα. 17.

Ethnicorum cultus brutorum. 183. 184.

piscium. ib. barbarum. 185.

Ethnici dicebantur Christianis ἀπιστοι.

144. ii & corpora & utensilia defun-

ctorum cremabant. 236.

Excommunicatio Regibus etiam terri-

culamento erat. 122.

Exomologesis quid? 123.

Exedrae sacerdotum 50.

F.

Flagellatio Judaeorum. 198.

plagarum numerus. XL. ib.

flagellandi processus. 200.

judices III. intersunt. Primus Verba

INDEX IV.

legis pronunciat. Alter numerat iētus.

Tertius jubet cædi. 203.

Frons Genio sacra. 230.

Funera, fœmina in luctu adhibita. 226.

G.

Gaudium extorquere. 117.

Generosum honestum. 156.

Genua Misericordiæ sacra. 231.

ⲙⲓⲛⲓ gentiles. 143.

Et quoq; Judæi. 144.

H.

Habel Pastor. 86.

Hallelisia. 214. 222.

Halleluja magnum. 215.

Helben unde dicti? 146.

*Hellenistarum proprium unam signifi-
cationem vocabuli Ebræi pro altera
ponere. 81.*

*Herodianorum certa secta inter Jude-
os. 58.*

*Herodem M. pro Christo colebant. ib.
natalem imperii ejus quotannis cele-
brabant. 59.*

Hippo.

Hipponam, Deam Equorum Ethnici colebant. 183.

Hora cuique certa est. Prov. Ebr. 93.

Hosanna. 217.

Hosanna magnum. 219.

si quid humanitus acciderit. formul. testatorum. 69. 70.

J.

*Jerusalem urbs suspiciosa ac maledica
Cic. dicta. 20.*

incurvare. i. e. concumbere. 160.

infundi gremio conjugis. 161.

*Jobi encomium. 158. Josephi, filii Jacobi
elogium ab homine Ethnico datum.
16.*

*Jovis digito Phidias Pantheas ab se
amati nomen inscripsit. 31.*

ἰσαγγελότης. 195.

*Judeorum religio Ethnicis etiam fuit co-
gnita. 18. item illorum Origo. 15. 177.*

*Judei justī & religiosi ab Ethnicis dicti.
19.*

INDEX IV.

Judeos Christianorum sanguinem non
sitire ἐνδοξον. 55.

Judeorum de Christo falsum testamen-
104.

Judeorum de aliquot scripturae locis,
malè intellectis, deliramenta. 62. 63.

Judeos inopia aquae defatigatos ductu
asinorum aquam reperisse figmentum
gentilium. 177.

Iidem supellestem tantum Regum, non
ipsa corpora cremabant. 234.

Jud. totam aliquam familiam una spe-
lunca condebant. 237.

In jud cio morā trahite. Prov. Ebr. 94.

K.

Κύριε ἐλέησον. formula sollemnis in
συναγωγῇ. 212.

Κύμβαλον ἀλαλάζον. 12.

L.

Larium cultus in domibus unde natus?
77.

Liberi qui fiebant, calvi erant. 168.

qua

*qua Lingua in altera vita sumus usuri? 195.
Liticines. 222.*

*Locus communis mortuorum Orcus. 77.
non quò promiscuè omnes sepeliebantur 76.*

Locus proprius mortuorum. 77 78.

M.

*מלך Hellenistis & numerari & impleri
significat. 80.*

Maranatha genus anathematis. 204. 207.

Maris in marem lasciva libido. 112. 113.

Masorah sepimentum legis. 94. 95.

*Matthæus an Evangelium suum Ebraicè
exaraverit? 40.*

Melancholia species varia. 169.

*Melancholicorum alii lupi, galli, boves,
asini sibi esse videntur. 170.*

μετεδιδάσκειν χαλεπώτατον. 21).

*μέθεξις. peccatorum in gratiam rece-
ptio. 127.*

Molere, i. e. coire. 160.

*Moricum malefactorum recordantem
velle*

INDEX IV.

*velle non-factum, Ethnici etiam sci-
verunt. 155.*

μωρὸς. impius, αἰθερ. 216.

*Moses penes Ethnicos putabatur filius Jo-
sephi. 16. sacerdos Aegyptius. 18.*

*Munera ab amicis funus prosequentibus
igni indebantur. 236.*

Murem colebant Mendesi. 183.

μύλῳ. molere, i. e. ioire. 169.

N.

Nænia. 225.

Naufragii præsentis indicia. 167.

*Natalis etiam dicitur, quo quis hono-
res consequitur. 59.*

*Nebuchadnæzaris morbus melan-
cholia. 168.*

Neronis in Christianos sevitia. 99.

sub hominis pelle belua. 113.

lucum in sanguine maceratum. 148.

Niddui genus anathematis. 206.

Numerus plenus pro imperfecto. 84.

O. Oculi

O.

Oculi Cupidini sacri 231. vel Minervæ. ib.

Osculum Scholasticis V Iplex. 136.

Grammaticis I Iplex. ib.

Osculum orationis signaculum. 136.

idem in sacris usitatum. 137.

Ethnicis quoq; in foro & vicis. ib.

Christianis exprobratum. 138.

Ovem venerantur Ithenani & Suitæ. 183.

P.

Pagani qui dicti. 143. unde? 145.

Ictis dicuntur militia non adscri-
pti, sed domi ut agros colant, reli-
cti. 146.

Pagani in sacris omnia Numina invoca-
bant. 141.

Paganalia. 145.

Pastor apud veteres prima quisq; ætate
erat. 89.

Pax tecum, formul. salutandi. 141.

Pecunia αἶμα καὶ ψυχὴ βροτοῖς. 56.

Pe-

INDEX IV.

Pedes Mercurio sacri. 231.

Περίψημα 243.

Περικαθάρματα. 243.

Philosophia finis εἶπεσθαι θεοῖς. 156.

Φιλοτήσια ἔργα. 161.

Φυλακτήρια 67.

Φωνεῖν. i. e. *ad convivium invitare* 149.

Φυλ. *membranae duae quibus decalogus inscriptus. ib.*

fronti unam, alteram brachio alligabant. ib.

Spinis eas circumdabant, ut compuncti legum recordarentur. ib.

πήρωσις. 171. *debilitatio corporis, ut nullus ejus amplius sit usus. ib.*

lesio principii sive mentis. 171.

Plures i. e. *mortui.* 70.

Pluralis in sacra lingua pro singulari positus. 34.

Tænitentia veterum in sacco & cinere.
123. 124. 125.

Tænio

Rerum & Verbor.

Pœnites jejuniis ac multis lacrymis se
discutiabant. 125.

Episcoporum ac Laicorum pedibus ad-
volvebantur. ib.

Pœne eorum quatuor. 126.

Πολυωνυμία Deorum gentilium. 142.

Ποτήριον εὐλογίας. 53.

Præfica. 220.

Precum eclogium. 1.

Preces Gentilium. 2. 3. Turcarum. 6.

αὐτὴ ὡς βαπτιστικὴ. 88.

ὡς ἡ λαύσις. gradus pœnitentiæ vete-
rum. 126.

Profelyas recipiendi ritus. 37.

Pullipremones. 113.

R.

Rabbinorum Judæi majorem curam ha-
bent quàm ipsius legis. 63.

Rachā, vanus, vacuus. 218.

Renes Veneri sacre. 235.

Repudii mos Judæis ab Abrahamo usq̃
consuetus. 27. E.

INDEX IV.

Ejusdem formula. 29.

Revocare. i. e. ad convivium reinvitare.
150.

S.

סוֹדֵי Saduceorum auctor. 97. illorum
facta. ib.

Sandalia quid? 190.

Schammatha, genus anathematis. 208.

idem cum Maran attha. ib.

Sepultura olim in domibus propriis fie-
bat. 77.

σάινδαψ(α). 12.

σκύβαλα. 71.

ספד Hellenistis est catalogus. 41.

Siticines. 223. 224.

Sphæra ac crux ab imperatoribus ge-
sta. 26.

Sponsa Sponsum tribus vicibus apud Ju-
deos circumgyrat; sponsa sponsum se-
mel. 65.

Sponsum populus circumjacet tritico. 66.

Rabbi cilicio caput sponse tangit. ib.

Sti.

*Stigmata tyronibus militie à Romanis in-
urebantur. 163.*

puncta signorum. ib.

*item illos, quos Deo cuidam conse-
crabant. 164.*

Stilus hominis. i. e. Stilus manifestus. 13.

Supercilia in Junonis tutela. 230.

T.

Talismāni Turcarum ministri templi. 6.

*Talismanus summo mane, ante ac post
meridiem & vespere homines ad ve-
nerandum Deum hortatur 6.*

Talmudi lectio est occupatio in otio. 28.

*Talmud Jud. fundamentum legis scripta
Mosaicæ 61.*

Θεὸς τὸν γενομένην Ἰαννα. 242.

*Turcarum ergo Alcoranum reverentia. 8.
item erga nomen Dei. ib.*

*Turcis illotis pedibus templum ingredi ne-
fas. 9.*

Eorund. de Christo testimoniū 102 104.

*Iidem camelos Mecha venientes sacros
judicant. 8.*

V. Ve.

V.

Vesticontubernium. 114.

Videri malumus quam esse. 148.

Universale in sacra script. pro singulari
positum. 33.

Unguem præscindebant, quibus nau-
fragium præsentaneum erat. 167.

Vocare. i. e. ad convivium invitare. 150.

Votorum varietas. 46.

Votum Ebraeorum, וְרִיִּן עָלָיו 48. §

Urim & Thummim quid? 23. derivatio. ib.

ὑπόπτωσις. gradus pœnitentiæ vete-
rum 127. unde? 137.

ὑποπίπτειν τῷ θεῷ ib.

Zonam solvere. 161.

ζώνην παρθενικὴν λύσασθαι. ib.

F I N I S.

SUBSISTE LECTOR!

p. 13. l. 18. prophetiam pro prophe-
 tam p. 24 l. pen. quæ, pro qua. p. 42.
 l. pen. res viroꝝ, pro vivorum. p. 47.
 l. 9. pallentis, pro pollentis. p. 71. lin.
 ult. Eustathio, pro Eustathius. p. 77. l. 1.
 Serranum, pro Serrarum. p. 89. l. 16.
 ἐν τῇ pro ἐν τῷ. ib. l. 20. dominos, pro
 dominus. p. 90. l. 5. περιβατευτική,
 pro περιβατεκτική. p. 128 l. 11. lucrī-
 facerent, pro lucrificarent. p. 133. l. 4.
 אֲנִי־קָרָא pro אֲנִי־קָרָא p. 147. l. 12.
 ἀντικαλεῖν, pro αἰντικαλεῖν. p. 167. lin.
 ult. item p. 166. 27. pro 17. p. 220. l. ult.
 Ἰουβόμενοι, pro Ἰουφόμενοι.
 p. 223. l. 19. Attei pro Atte. p. 236. l. 18.
 Flaccus, pro Statius. Hebraicæ litteræ
 sunt transpositæ, commissa & alia
 leviuscula, quæ facilè perspi-
 cies, & pro candore tuo,
 corriges.

GENÆ

Sumtibus

JOHANNIS REIFFEN-
BERGERI Bi-
bliopola,

Typis VV EIDNE-
RIANIS.

Anno

CICICXXMI.

Dilherr, Johann Michael,

Electa Libri duo

Gena 1633

Liturg. 268

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10589883-5

VD17 12:120192V